

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
ERAÕIGUSE INSTITUUT

Helen Friedemann

**EUROOPA LIIDU SOTSIAALKINDLUSTUSE KOORDINEERIMISE REEGLISTIK
NING TÄIENDAVID PENSIONISKEEMID**

Magistritöö

Juhendaja: dr. iur. Gaabriel Tavits

Tallinn

2013

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
1. EUROOPA LIIDU SOTSIAALKINDLUSTUSE KOORDINATSIOONIÕIGUSE ÜLDINE KOHALDAMISALA	8
1.1. Sotsiaalkindlustuse koordineerimise õiguse kohaldamisala määruse nr. 883/2004 alusel	18
1.1.1. Määruse reguleerimisalasse kuuluv sotsiaalkindlustusliik	10
1.1.2. Riiklik sotsiaalkindlustussüsteem	12
1.1.3. Liikmesriigi deklaratsioon	14
1.2. Direktiivi nr. 98/49 EÜ kohaldamisala	16
1.3. Euroopa Komisjoni 2005.a. ettepanek	19
1.4. Koordineerimisreeglite kohaldamine täiendavatele pensioniskeemidele	23
1.5. Koordineerimisreeglid ja Eesti kogumispensionid	29
1.5.1. Kohustuslik kogumispension	29
1.5.2. Vabatahtlik kogumispension	32
2. KOORDINEERIMISE PÕHIMÕTTED TÄIENDAVATES PENSIONISKEEMIDES	34
2.1. Määruse nr. 883/2004 üldpõhimõtted	34
2.1.1. Mittediskrimineerimine	35
2.1.2. Ühe riigi õigussüsteemi kohaldamine	37
2.1.3. Perioodide kokkuliitmine	39
2.1.4. Sõltumatu hüvitis	42
2.1.5. <i>Pro-rata</i> hüvitis	42
2.1.6. Sõltumatu hüvitise ja <i>pro-rata</i> hüvitise võrdlus	45
2.1.7. <i>Pro-rata temporis</i> põhimõtte rakendamine täiendavatele pensioniskeemidele	46
2.1.8. Eksporditavus	51
2.2. Direktiivi nr. 98/49 rakendamine täiendavate pensioniõiguste omandamisel, säilitamisel ja ülekandmisel	54
2.3. Pensionite taotlemine	57
KOKKUVÕTE	61
SUMMARY	67

EUROPEAN UNION SOCIAL SECURITY COORDINATION RULES AND SUPPLEMENTARY PENSION SCHEMES.....	67
KASUTATUD ALLIKAD	71
Kasutatud kirjandus	71
Kasutatud normatiivmaterjalid	72
Kasutatud kohtupraktika.....	74
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	76

SISSEJUHATUS

Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 45 (1)¹ kohaselt tagatakse töötajate liikumisvabadus Euroopa Liidu piires.² Liikmesriikide vaheline isikute vaba liikumine on üks neljast Euroopa Liidu põhivabadusest. Töötajate liikumisvabaduse juures on oluline ka töötajate sotsiaalkindlustusõiguste kaitse, sealhulgas pensioniõiguste kaitse.

Sotsiaalkindlustusõiguste puhul on tegemist ühega paljudest inimõigustest. Nii sätestab Inimõiguste Ülddeklaratsiooni artikkel 22, et igal inimesel kui ühiskonna liikmel on õigus sotsiaalsele kindlustatusele ja tema väärikuse säilitamiseks ning tema isiksuse vabaks arendamiseks vajalike õiguste teostamisele majanduslikul, sotsiaalsel ja kultuuri alal. Sama deklaratsiooni artiklist 25 tulenevalt on igal inimesel õigus sellisele elatustasemele, s.h riietus, toit, korter, arstiabi ja vajalik sotsiaalne teenindamine, mis on nõutav tema enda ja tema perekonna tervise ja heaolu hoidmiseks ja õigus kindlustatusele tööpuuduse, haiguse, invaliidsuse, leseksjäämise ja vanaduse saabumise korral või mõnel muul elatusvahenditest ilmajäämise juhul, inimesest endast olenemata põhjustel.³

Sotsiaalkindlustusõiguste kaitse tagamiseks on Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 48⁴ kohaselt Euroopa Parlamendil ja Nõukogul kohustus võtta sotsiaalkindlustuse valdkonnas tarvitusele meetmed, mis on vajalikud töötajate liikumisvabaduse tagamiseks. Selleks tuleb kehtestada kord, millega kindlustatakse võõrtöötajate ja teise liikmesriigi füüsilisest isikust ettevõtjale ning nende ülalpeetavatele kõigi eri riikide õigusaktide kohaselt arvessevõetavate perioodide kokkuliitmine, et omandada ja säilitada õigus saada toetust ja arvutada toetuste suurus ning toetuste maksmine isikutele, kes elavad liikmesriigi territooriumil. Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklis 48 sisalduvad reeglid põhinevad artiklil 45 (2) ja artiklil 18 sätestatud keelul mitte diskrimineerida Euroopa Liidu territooriumil elavaid isikuid nende kodakondsuse alusel. Nimetatud põhimõtte kohaselt on liikmesriigil keelatud anda soodustusi

¹ Endine Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 39. Euroopa Liit. Euroopa Ühenduse asutamisleping (Konsolideeritud versioon 2006). ELT C 321E, 29.12.2006, lk 37—186. 01.12.2009.a. jõustus Lissaboni leping, millega millega muudetakse Euroopa Liidu lepingut ja Euroopa Ühenduse asutamislepingut. Euroopa Liit. Sõlmitud Lissabonis 13. detsembril 2007. ELT C 306, 17.12.2007, lk 1—271.

² Euroopa Liit. Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon. ELT C 326, 26.10.2012, lk 47—390.

³ ÜRO Inimõiguste ülddeklaratsioon. Arvutivõrgus:

<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=est> (02.02.2013)

⁴ Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 42.

oma riigi kodanikule ja võtta neid teiste Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikelt või piirata neid soodustusi teiste Euroopa Liidu kodanike suhtes.⁵

Sotsiaalkindlustuse valdkonnas on Euroopa Liidu tasandil vastu võetud Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 29.04.2004.a. määrus (EÜ) nr. 883/2004 sotsiaalkindlustussüsteemide kooskõlastamise kohta.⁶ Euroopa Liidu riikide sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimise eesmärk on hõlbustada tööjõu vaba liikumist Euroopa Liidu piires, tagades ühest liikmesriigist teise liikuvale töötajale kõik sotsiaalsed garantiid ning vähendada liikmesriikide siseriiklikest õigusaktidest võimalikke tulenevaid takistusi liikumisvabaduse kasutamisel. Mõned niisugused takistused võivad olla seotud ka pensioniõiguste perioodide kokkuliitmise ning ülekantavusega. Kui sotsiaalkindlustussüsteemid oleksid koordineerimata, siis tähendaks see seda, et töötajad kaotaksid oma sotsiaalkindlustusõigused, töötajate vaba liikumine oleks takistatud ja sellega seoses oleks piiratud võimalus asuda tööle teises liikmesriigis.⁷

Määruse nr. 883/2004 artikkel 3 (1) sätestab, et määrust kohaldatakse kõigi õigusaktide suhtes, mis reguleerivad järgmisi sotsiaalkindlustusliike: a) haigushüvitised, b) sünnitus- ja sellega samaväärsed isadushüvitised, c) invaliidsushüvitised, d) vanadushüvitised, e) toitjakaotushüvitised, f) tööõnnetus- ja kutsehaigushüvitised, g) matusetootus, h) töötushüvitised, i) eelpensionihüvitised, j) perehüvitised. Käesolevas magistritöös analüüsitakse eelnimetatud sotsiaalkindlustusliikidest pensioniõiguste kaitsega seonduvaid küsimusi, eelkõige neid küsimusi, mis puudutavad täiendavaid pensioniskeeme. Vajalik on analüüsida Euroopa Liidu õiguslikku raamistikku täiendavate pensioniskeemide osas ja sellest tulenevat mõju isikute liikumisvabadusele. Samuti seda, kuidas toimub kindlustusperioodide kokkuliitmine ning pensioniõiguste eksportimine.

Käesoleva magistritöö esimeseks eesmärgiks on analüüsida, kas täiendavad pensioniskeemid on allutatud Euroopa Liidu sotsiaalkindlustuse koordineerimise reeglistikule. Juhul, kui mitte, siis milline on Euroopa Liidu õiguslik raamistik täiendavate pensioniskeemide osas. Määruse nr. 883/2004 kohaselt laieneb nimetatud määrus kõikidele õigusaktidele, mis on seotud sotsiaalkindlustustoetustega. Terminit õigusakt mõistetakse koordineeriva reeglistiku

⁵ G. Tavits. Euroopa Liidu sotsiaalkindlustuse koordineerimise reeglid ja Eesti pensionireform. *Juridica*. X/2002, lk 711.

⁶ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr 883/2004, sotsiaalkindlustussüsteemide kooskõlastamise kohta (EMPs ja Šveitsis kohaldatav tekst). – ELT L 166, 30.04.2004, Lk1-123 (eestikeelne eriväljaanne: peatükk 05 köide 05 lk 72-116).

⁷ Tavits 2002, lk 711.

tähtsuses laialt. Määruse sõnastuse kohaselt jäävad selle reguleerimisalast välja sõnaselgelt kollektiivlepingutega kokkulepitud sotsiaalse kaitse meetmed. Koordineerimisreeglitele ei allu samuti vabatahtliku kindlustusega seotud riskid. Probleemaatiliseks võivad aga osutuda poolvabatahtlikud kindlustused. Need on eelkõige olukorrad, kus riik kohustab kindlustama, kuid täpsemad kindlustusreeglid jäävad kindlustusseltside või fondide kehtestada. See küsimus on oluline eelkõige täiendava pensionikindlustusega seoses.⁸ Käesoleva magistr töö eesmärgiks on leida vastus küsimusele, kas täiendavad pensionikindlustuse meetmed on allutatud koordineerivale reeglistikule. Arvestades Eesti kolmesambalist pensioniskeemi on oluline analüüsida, missugused Eesti pensionid kuuluvad Euroopa Liidu koordineeriva reeglistiku alla. Seetõttu on magistr töö teiseks eesmärgiks analüüsida, kas Eesti pensioniskeemi teine ja kolmas samm on niisugused sotsiaaltoetuste süsteemid, millele tuleks kohaldada Euroopa Liidu sotsiaalkindlustuse koordineerivat reeglistikku ning sellest tulenevat perioodide kokkuliitmise ja hüvitiste eksportimise kohustust. Magistr töö kolmandaks eesmärgiks on analüüsida, kas koordineerimise reeglistikust tulenevad üldprintsüübid – mittediskrimineerimine, ühe riigi õigussüsteemi kohaldamine, perioodide kokkuliitmine ja hüvitiste eksport on kohaldatavad täiendavatele pensioniskeemidele.

Käesoleva magistr töö esimeseks hüpoteesiks on, et vaatamata Euroopa Liidus vastu võetud koordineerimise reeglistikule, mis koordineerib liikmesriikide sotsiaalkindlustussüsteemide kaitset, puuduvad Euroopa Liidu tasandil piisavad koordineerimise reeglid, mis puudutavad täiendavaid pensioniskeeme, mistõttu ei ole täiendavate pensioniskeemidega seonduv liikumisvabadus Euroopa Liidu tasandil saavutatud. Magistr töö teiseks hüpoteesiks on, et Eesti pensionisüsteemi teine samm on niisugune sotsiaaltoetus, millele tuleb kohaldada koordineerivat reeglistikku ning sellest süsteemist tulenevat perioodide kokkuliitmise ja eksportimise kohustust.

Käesoleva magistr töö teema on aktuaalne, kuivõrd järjest enam inimesi liigub Euroopa Liidu piires, millest tulenevalt tuleb neile tagada pension olenemata sellest, kus nad on elanud või töötanud. Samuti kasvab pidevalt täiendavate pensioniskeemide osatähtsus vanadusriskide katmisel. Hinnanguliselt on Euroopa Liidus 10,5 miljonit võõrtöötajat, 1 miljon inimest, kes ületab iga päev töö eesmärgil Euroopa Liidu piire ja umbes veerand miljonit inimest, kes on töötanud rohkem kui ühes Euroopa Liidu liikmesriigis ja kellele tuleb kokku puutuda

⁸ Ibid, lk 714.

pensionioõiguste kokkuliitmise ning ekspordi küsimustega.⁹ Lisaks eeltoodule on Euroopa Liidu sotsiaalkindlustuse koordineerimise erinevaid valdkondi Eestis vähe uuritud, eriti mis puudutab täiendavate pensioniskeemide käsitlemist.

Magistritöö on jaotatud kahte peatükki, mis on omakorda jaotatud väiksemateks alapeatükkideks ja alapunktideks. Sissejuhatusele järgneb peatükk, milles analüüsitakse sotsiaalkindlustuse koordineerimise üldist kohaldamisala, s.h sotsiaalkindlustuse koordineerimise kohaldamisala määruse nr. 883/2004 alusel ning selle kohaldamist täiendavatele pensioniskeemidele, s.h Eesti pensioniskeemi teisele ja kolmandale sambale, direktiivi nr. 98/49/EÜ kohaldamist täiendavatele pensioniskeemidele ning Euroopa Komisjoni 2005.a. täiendavate pensionioõiguste kaasaskantavuse parandamist käsitleva direktiivi ettepanekut. Magistritöö teine peatükk käsitleb koordineerimise reeglite üldpõhimõtteid ja nende kohaldamisega seotud probleeme täiendavatele pensioniskeemidele. Tulemuste analüüs on esitatud töö kokkuvõttes, millele järgneb ingliskeelne resüme.

Töö eesmärgi saavutamiseks on kasutatud erinevaid meetodeid. Peamiste meetoditena on kasutatud süstemaatilist ja analüütilist meetodit. Süstemaatilist ja analüütilist meetodit on kasutatud Euroopa Liidu õiguse, s.h kohtuotsuste analüüsimisel. Autor on töös kasutanud Euroopa Liidu õiguse esmaseid ja teiseseid allikaid ning kohtuotsuseid. Võõrkeelsetest kirjanduse allikatest on kasutatud valdavalt ingliskeelsete autorite käsitlemist Euroopa Liidu ja sotsiaalkindlustusõiguse valdkonnast. Välismaa autoritest on kasutatud peamiselt Franz Pennings, Herwig Verschueren, Jozef Hajdu raamatuid ning artikleid ning ILO ja European Social Observatory poolt koostatud aruandeid. Eesti autoritest on tunginud peamiselt Gaabriel Tavits'a ja Lauri Leppik'u artiklile.

Autori tänusõnad kuuluvad esmajoonel juhendaja Gaabriel Tavits'ale asjalike nõuannete, suuniste ja abi eest.

⁹ International Labour Organization. Coordination of Social Security Systems in the European Union. An explanatory report on EC Regulation No. 883/2004 and its Implementing Regulation No. 987/2009. 2010, lk 1. Arvutivõrgus:
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_166995.pdf (17.03.2013)

1. EUROOPA LIIDU SOTSIAALKINDLUSTUSE KOORDINATSIOONIÕIGUSE ÜLDINE KOHALDAMISALA

1.1. Sotsiaalkindlustuse koordineerimisreeglite komplektiga, mis asendavad seni kehtinud Euroopa Nõukogu määruseid nr. 1408/71¹¹ ja 574/72¹² ning määruseid 3/58¹³ ja 4/58¹⁴. Koordineerimise reeglistikuga kehtestatakse üldised eeskirjad ja põhimõtted, mida peavad järgima kõik riigiasutused, sotsiaalkindlustusasutused ja kohtud, kui nad rakendavad siseriiklike seadusi.¹⁵

Sotsiaalkindlustuse valdkonnas on Euroopa Liidu tasandil vastu võetud Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 29.04.2004.a. määrus nr. 883/2004 sotsiaalkindlustussüsteemide kooskõlastamise kohta. Nimetatud määrus ning selle rakendamismäärus nr. 987/2009¹⁰ jõustusid 01.05.2010.a. Tegemist on kolmanda sotsiaalkindlustuse koordineerimisreeglite komplektiga, mis asendavad seni kehtinud Euroopa Nõukogu määruseid nr. 1408/71¹¹ ja 574/72¹² ning määruseid 3/58¹³ ja 4/58¹⁴. Koordineerimise reeglistikuga kehtestatakse üldised eeskirjad ja põhimõtted, mida peavad järgima kõik riigiasutused, sotsiaalkindlustusasutused ja kohtud, kui nad rakendavad siseriiklike seadusi.¹⁵

Määrus nr. 883/2004 kohaldub Euroopa Liidu, Norra, Islandi, Lichtensteini ja Šveitsi kodanikele.¹⁶ Määruse kohaselt on määrus tervikuna siduv ja kohaldatav kõikides liikmesriikides. Määruse kohaselt kohaldatakse määrust liikmesriigi kodanikele, liikmesriigis elavate kodakondsuseta isikute ja pagulaste suhtes, kes on või on olnud sotsiaalkindlustusalaste õigusaktidega hõlmatud ühes või mitmes liikmesriigis, samuti nende pereliikmete ning nende ülalpidamisel olnud isikute suhtes.

Määruse reguleerimisala on sätestatud määruse artiklis 3. Nimetatud sätte kohaselt kohaldatakse määrust kõigi õigusaktide suhtes, mis reguleerivad järgmisi sotsiaalkindlustusliike:

¹⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 987/2009, 16. september 2009, milles sätestatakse määruse (EÜ) nr 883/2004 (sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimise kohta rakendamise kord EMPs ja Šveitsis kohaldatav tekst). ELT L 284, 30.10.2009, lk 1—42 (eestikeelne eriväljaanne: peatükk 05 köide 01 lk 35-8).

¹¹ Nõukogu määrus (EMÜ) nr 1408/71, 14. juuni 1971, sotsiaalkindlustusskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate ja nende pereliikmete suhtes. EÜT L 149, 5.7.1971, lk 2—50 (eestikeelne eriväljaanne: Peatükk 05 Köide 01 Lk 35 - 82).

¹² Nõukogu määrus (EMÜ) nr 574/72, 21. märts 1972, millega määratakse kindlaks määruse (EMÜ) nr 1408/71 sotsiaalkindlustusskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate ja nende pereliikmete suhtes rakendamise kord. EÜT L 74, 27.3.1972, lk 1—83 (eestikeelne eriväljaanne: Peatükk 05 Köide 01 Lk 83 – 160).

¹³ Nõukogu määrus nr. 3, mis puudutab piiriüleste töötajate sotsiaalkindlustust. Journal Officiel no P 30, 16.12.1958.

¹⁴ Nõukogu määrus nr. 4, millega rakendatakse Nõukogu määrust 3/58. Journal Officiel no P 30, 16.12.1958.

¹⁵ ILO. Explanatory report, lk 1.

¹⁶ M. Ruutmaa. Pension systems and labour mobility, portability of pension in EU. University of Lincoln. 2011, lk 13. Arvutivõrgus:

http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/35025/Ruutmaa_Mariliis.pdf?sequence=1 (10.03.2013)

- 1) haigushüvitised;
- 2) sünnitus- ja sellega samaväärsed isadushüvitised;
- 3) invaliidsushüvitised;
- 4) vanadushüvitised;
- 5) toitjakaotushüvitised;
- 6) tööõnnetus- ja kutsehaigushüvitised;
- 7) matusetoetus;
- 8) töötushüvitised;
- 9) eelpensionihüvitised;
- 10) perehüvitised.

Seega peab määruse kohaldamiseks olema tegemist ühega määruse artiklis 3 (1) nimetatud sotsiaalkindlustusliigiga, mis tuleneb õigusaktist. Õigusakti termin on määratletud määruse artiklis 1 (l). Määruse artikkel 1 (l) kohaselt tähendab termin õigusakt iga liikmesriigi puhul õigus- ja haldusnorme ning muid rakendusmeetmeid, mis on seotud artiklis 3 (1) käsitletud sotsiaalkindlustusliikidega. Õigusnormi mõtteks on õiguslike tagajärgede esilekutsumine. Normi loogikast lähtudes koosneb iga täielik õigusnorm kahest osast: abstraktsest faktilisest koosseisust ja õiguslikust tagajärjest. Faktiline koosseis on eluline(sed) asjaolu(d) kui eeldus, mille saabudes on midagi lubatud, keelatud või kästus. Õiguslik tagajärg on lubamine (õigustus), käsk või keeld ise.¹⁷ Terminil õigusakt on lai tähendus, viidates rakendusmeetmetele viitab ta ka ministrite ja kuninglikele dekreetidele, määrustele hüvitiste haldamise kohta jne.¹⁸

Samas võimaldab määruse artikkel 1 (l) liikmesriikidel tuua termini õigusakt alla ka õigus- ja haldusnormidest tulenevate kindlustuskohustuste rakendamiseks vajalikud sätted või avalik-õiguslike asutuste otsuste subjektiks olnud sätted, mis muudavad need kohustuslikuks või laiendavad nende ulatust, seda tingimusel, et asjakohane liikmesriik seda vastavalt deklareerib ning teavitab sellest Euroopa Parlamendi presidenti ja Euroopa Liidu Nõukogu eesistujat. Nimetatud deklaratsioon tuleb avaldada Euroopa Liidu Teatajas.

Lisaks sätestab määruse artikkel 3 (2), et kui XI lisas ei ole sätestatud teisiti, kohaldatakse määrust üld- ja erisotsiaalkindlustussüsteemidele, osamakselistele või mitteosamakselistele

¹⁷ R. Narits. Õiguse Entsüklopeedia. Juura. 2007, lk 98.

¹⁸ F. Pennings. European Social Security Law. Fifth Edition. Intersentia 2010, lk 48.

ning tööandja või laevaomaniku kohustustega seotud skeemide suhtes. Määruse lisas XI on ette nähtud erisätted liikmesriikide õigusaktide kohaldamiseks vastavalt artiklitele 51 (3), 56 (1) ja 83. Üldskeemide all tuleb mõista reegleid, mis tagavad üldise kaitse kõigile töötajatele. Eriskeemideks peetakse ainult teatud isikute grupile tagatud skeeme, näiteks avalike teenistujate või füüsilisest isikust ettevõtjate eriskeemid. Osamakselisuse ja mitteosamakselisuse terminid viitavad hüvitiste rahastamispõhimõttele. Osamaksetel põhinevate skeemidega on kaetud ainult need isikud, kes teevad või kelle eest tehakse konkreetsesse skeemi sissemaksed. Näiteks Eestis on määruse tähenduses sissemaksepõhised skeemid sotsiaalmaksust rahastatavad töötuskindlustushüvitised.¹⁹ Mitteosamaksetel põhinevaid skeeme (näiteks erinevaid peretoetusi) ei finantseerita personaalsetest maksetest, vaid tööandja või riigi üldisest tulust.²⁰

1.1.1. Määruse reguleerimisalasse kuuluv sotsiaalkindlustusliik

Määrus nr. 883/2004 hõlmab traditsioonilist komplekti sotsiaalkindlustushüvitistest, mis on nimetatud ILO konventsioonis nr. 102²¹. Samas on määrust uuendatud isadushüvitiste ja eelpensionihüvitiste osas.²²

Määrust nr. 883/2004 saab rakendada üksnes sel juhul, kui vaidlusalune toetus kaitseb võõrtöötajat määruse artiklis 3 (1) nimetatud sotsiaalse riski vastu.²³ Määruse artiklis 3 (1) nimetatud sotsiaalkindlustusliikide puhul on tegemist ammendava loeteluga hüvitistest ning määruse materiaalne reguleerimisala on selle järgi kindlaks määratud. Hüvitised, mida määruse artiklis 3 (1) nimetatud ei ole, ei ole ka määrusega hõlmatud.²⁴ Oluline on silmas pidada, et iga liikmesriik saab koordineerida üksnes neid hüvitisi, mis selles liikmesriigis eksisteerivad. See tähendab seda, et kui liikmesriigis ei ole kõiki neid hüvitisi, mis on loetletud määruse artiklis 3 (1), siis ei pea liikmesriik neid ellu viima.²⁵

¹⁹ L. Zaglmayer. Euroopa Liidu sotsiaalkindlustuse koordineerimise õigus ja erandid hüvitiste eksportimisel. Magistritöö. Tartu Ülikool. 2008, lk 32. Arvutivõrgus: http://tartu.ester.ee/record=b2414616*est (31.01.2013).

²⁰ Poliitikauuringute keskus Praxis. Eesti sotsiaalkindlustussüsteemi jätkusuutliku rahastamise võimalused. 2011, lk 6. Arvutivõrgus: https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/riigikantselei/strateegia/SocSec_10-11-11_uuring.pdf (13.04.2013)

²¹ ILO Convention C 102. Convention concerning minimum standards of Social Security. ILO, C 102, 1952.

²² ILO. Explanatory report, lk 8.

²³ Tavits 2002, lk 713.

²⁴ Pennings 2010, lk 47.

²⁵ ILO. Explanatory report, lk 8.

See, kas konkreetne toetus kaitseb võõrtöötajat artiklis 3 (1) nimetatud sotsiaalsete riskide vastu, sõltub igal üksikjuhul toetuse tunnustest, selle eesmärgist ja tagamise eeldustest. Seejuures on toetuse liigi kindlaksmääramisel olulised järgmised neli tunnust²⁶:

- 1) toetus peab olema seotud ühega määruse artiklis 3 (1) nimetatud riskiga. See tähendab, et toetus, mida tagatakse, peab kuuluma ühe määruse artiklis 3 (1) selgelt väljendatud riski juurde;
- 2) tegemist peab olema riiklike süsteemidega, eelkõige toetustega, mida tagatakse konkreetsete õiguslike eeskirjade alusel. Eeskirjadena mõistetakse juba olemasolevaid või tulevasi seadusi. Siit tulenevalt jäävad määruse reguleerimisalast välja ettevõttesisesed eeskirjad ja kollektiivlepingute alusel tagatavad toetused;
- 3) toetuse määramisel sotsiaalkindlustustoetusena ei ole määrava tähtsusega, kas seda toetust iseloomustatakse siseriiklikult sotsiaalkindlustustoetusena või mitte. Samuti ei ole oluline toetuse finantseerimise viis;
- 4) tegemist peab olema õiguslikult tagatud seisundiga. Tegu peab olema toetusega, mida garanteeritakse isikule tema tegelikust vajadusest sõltumatult, s.t ei kontrollita teiste toimetulekuvahendite olemasolu isikul.

Määruse artikli 3 (1) (d) kohaselt kohaldatakse määrust kõigi õigusaktide suhtes, mis reguleerivad vanadushüvitisi. Määruse mõttes mõistetakse pensionite all vanadus-, töövõimetus- ja toitjakaotuspensione. Koordineerimise sätted, mis puudutavad pensione on reguleeritud määruse III jaotise 5. peatükis, artiklid 50- 60 ja rakendamismääruse III jaotise 4. peatükis, artiklid 43- 53. Määruse artikli 1 (w) kohaselt hõlmab pension lisaks pensionitele ühekordseid hüvitisi, millega neid võidakse asendada ja sissemaksete tagasimakse vormis makseid ning III jaotise sätete alusel ümberhindamise alusel suurendamisi või täiendavaid toetusi.

Määruses puudub termin “pensionär”. Praktikas peetakse pensionäriks isikut, kes saab pensioni (vanadus-, töövõimetus- või toitjakaotuspension), mis on kaetud määruses toodud pensioni sätetega.²⁷

²⁶ Tavits 2002, lk 713-714.

²⁷ J. Hajdu. Coordination of old-age pension in the European Union. *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pecs Publicata*, Vol. 141. 2008, lk 122-123.

Kokkuvõtteks võib öelda, et koordineerimise reeglistikule alluvate sotsiaalkindlustushüvitiste komplekti sisustamisel on piiratud üksnes määruse artiklis 3 (1) nimetatud sotsiaalkindlustusliikidega. Iga sotsiaalkindlustusliigile vastab eraldi sotsiaalne risk. Mis puudutab vanadushüvitisi, siis määrust rakendatakse vanadus-, töövõimetus- ja tootjakaotuspensionitele. Oluline on aga seejuures, et konkreetne hüvitis peab tulema õigusaktist. See, milline pensioniskeem liikmesriigis eksisteerib, on Euroopa Liidu liikmesriigi endi otsustada. Euroopa Liidu õigus seda valdkonda ei reguleeri. Euroopa Kohus rõhutas 1986.a. Pinna kohtuasjas²⁸, et võõrtöötajate sotsiaalse kindlustatuse tagamise süsteem on koordineeriv süsteem. Euroopa Kohtu seisukoha järgi tagab Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 42 uues versioonis liikmesriikide sotsiaalkindlustuse koordineerimise, mitte harmoniseerimise. Seega jääb liikmesriikidele õigus, aga ka kohustus määrata, kes on kindlustatud isikud, millised on finantseeritavad toetused, missugused on toetuste tagamise tingimused ning missugune on toetuste tegelik suurus.²⁹

1.1.2. Riiklik sotsiaalkindlustussüsteem

Määruse nr. 883/2004 materiaalne reguleerimisala piirdub artiklis 3 (1) nimetatud hüvitiste õigusaktidega. Termin õigusakt tähendus tuleneb määruse artiklist 1 (1) ning õigusakt on iga liikmesriigi puhul õigus- ja haldusnormid ning muud rakendusmeetmed, mis on seotud artiklis 3 (1) käsitletud sotsiaalkindlustusliikidega.

Määruse artikli 1 (1) teise lõigu kohaselt ei hõlma termin õigusakt lepingulisi sätteid, välja arvatud määruse artikli 1 (1) esimeses lõigus osutatud õigus- ja haldusnormidest tulenevate kindlustuskohustuste rakendamiseks vajalikud sätted või avalik- õiguslike asutuste otsuste subjektiks olnud sätted, mis muudavad need kohustuslikuks või laiendavad nende ulatust, tingimusel, et asjaomane liikmesriik seda vastavalt deklareerib ning teavitab sellest Euroopa Parlamendi presidenti ja Euroopa Liidu Nõukogu eesistujat. Nimetatud deklaratsioon avaldatakse Euroopa Liidu Teatajas.

Määruse reguleerimisalast jäävad välja ka kõik muud lepingutingimused, mis aitavad rakendada kindlustuskohustust nagu näiteks kollektiivlepingud sotsiaalpartnerite vahel,

²⁸ EKo 15.01.1986, C-41/84, *Pinna vs. Caisse d'allocations familiales de la Savoie*.

²⁹ C. Barnard. *EC Employment Law*. 2. tr. Oxford University Press. 2000, lk 301-302.

kollektiivlepingud tööandjatega ja individuaalsed lepingud.³⁰ Määrus ei hõlma ka teisi lepingulisi toetusi, kuna need ei ole õigusaktides ette nähtud.³¹

Seega on määruse nr. 883/2004 reguleerimisala piiratud riiklike sotsiaalkindlustussüsteemidega. Mitteriiklikud sotsiaalkindlustussüsteemid määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse ei kuulu, välja arvatud juhul, kui liikmesriik on esitanud avalduse, et vastav süsteem on määrusega hõlmatud. Selleks tuleb liikmesriigil esitada avaldus ning teavitada sellest Euroopa Parlamendi presidenti ja Euroopa Liidu Nõukogu eesistujat. Samast teavitamiskohustusest lähtuvalt kuuluvad määruse reguleerimisalasse lepingulised sätted, mis on avaliku võimu poolt tehtud kohustuslikuks või on laiendatud nende ulatust, tingimusel, et sellest on vastavalt määruse artiklile 1 (l) asjaomaseid institutsioone teavitatud. Juhul, kui kollektiivleping või muud lepingulised sätted nimetatud nõudeid ei täida, siis nad määruse reguleerimisalasse ei kuulu. Kollektiivlepingud võivad reguleerida olulisi osi mõne liikmesriigi sotsiaalkindlustuse valdkonnas, kuid tänu nendele määruse sätetele ei kuulu nad määruse reguleerimisalasse, välja arvatud, kui liikmesriik on seda vastavalt deklareerinud.³²

Selleks, et teha kindlaks, kas pensioniskeem kuulub määruse reguleerimisalasse, peab olema võimalik kirjeldada, kas selline skeem põhineb õigusaktil. Termin õigusakt määruse artikli 1 (l) mõttes ei tee vahet pensioniskeemi mehhanismil. Oluline on üksnes, et see tuleneks otseselt sotsiaalkindlustussüsteemide kohaldamise õigusaktidest.³³ Seega koordineerimissüsteem tagab pensionide koordineerimise üksnes niisugustel juhtudel, kui tegemist on riiklikult tagatud pensionitega. Nimetatud reeglistik ei laiene pensioniskeemidele nagu näiteks ettevõttesisesed pensioniskeemid või isiklikud pensioniplaanid, mida realiseeritakse näiteks elukindlustusseltside poolt.³⁴ Samas on Euroopa Kohus kohtuasjas Gaumain-Cerri³⁵ selgitanud, et fakt, et kindlustusandja on täielikult või osaliselt eraõiguslik kindlustusandja, kes tegutseb eraõigusliku lepingu alusel, on asjakohatu. Juhul, kui leitakse, et

³⁰ I. Guardiancich, D. Natali. The cross-border portability of supplementary pensions: lessons from the European Union. *Global Social Policy*, vol. 12, 3. 2012, lk 5.

³¹ G. Tavits. European Social Security Law – Social Security System for Migrant Workers and Estonian Situation. *Juridica International*. III 1998, lk 8.

³² D. Ghailani, I. Guardiancich, D. Natali, M. Ferrera, M. Jessoula. Scope of the coordination system in the pension field. *European Social Observatory*. 2011, lk 47. Arvutivõrgus:

http://www.mwpweb.eu/1/144/resources/publication_1457_1.pdf (23.10.2012)

³³ Ibid, lk 13.

³⁴ Barnard 2000, lk 324.

³⁵ EKO 08.07.2004, C-502/01, *Gaumain-Cerri ja Barth*.

leping tuleneb otseselt sotsiaalkindlustussüsteemide kohaldamise õigusaktidest on pensioniskeem määrusega hõlmatud.

1.1.3. Liikmesriigi deklaratsioon

Termin õigusakt ei hõlma määruse artikli 1 (l) teise lõike kohaselt lepingulisi sätteid, välja arvatud õigus- ja haldusnormidest tulenevate kindlustuskohustuste rakendamiseks vajalikud sätted või avalik-õiguslike asutuste otsuste subjektiks olnud sätted, mis muudavad need kohustuslikuks või laiendavad nende ulatust, tingimusel, et asjaomane liikmesriik seda vastavalt deklareerib ning teavitab sellest Euroopa Parlamendi presidenti ja Euroopa Liidu Nõukogu eesistujat.

Deklaratsioonides tuleb märkida kuupäev, millal kõnealused seadused või skeemid jõustusid, juhul, kui deklaratsioon puudutab lepingulisi sätteid, siis kuupäev, millest alates määrus rakendub sellistele skeemidele. Deklaratsioonid tuleb esitada Komisjonile igal aastal.³⁶ Määruse nr. 883/2004 artiklis 9 nimetatud teateid ei ole Euroopa Liidu Väljaannete Talituse andmetel veel avaldatud. Liikmesriikidelt määruse nr. 883/2004 artikli 9 kohaselt nõutavat deklaratsiooni muudeti 2012.a. pärast määruse nr. 883/2004 muutmist, mille tulemusena on Euroopa Komisjon palunud liikmesriikidel esitada deklaratsiooni jaoks uut teavet.

Seega sõltub koordineerimise reeglistiku täpne kohaldamisala liikmesriikide deklaratsioonidest vastavalt määruse artiklike 1 (l).³⁷ Siiani ei ole paljud liikmesriigid kasutanud võimalust tuua lepingulisi sätteid määruse reguleerimisalasse. Erandiks on siinkohal Prantsusmaa, kes tõi deklaratsiooni teel kollektiivlepingud töötu abiraha ja täiendava pensioniskeemi kohta määruse reguleerimisalasse. Peale selle erandi kollektiivlepingud ja muud lepingulised sätted määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse ei lange ja selle tulemusena ei kohaldu neile määrusest tulenevad hüvitiste eksportimise ega perioodide kokkuliitmise kohustus, mis on kehtestatud kollektiivlepingutes või muude lepinguliste sätetega.³⁸

Asjaolul, et liikmesriigid ei too kollektiivlepingute või muude lepinguliste sätetega kindlaksmääratud toetusi määruse alla on mitmed negatiivsed tagajärjed. Esiteks välistatakse

³⁶ ILO. Explanatory report, lk 10.

³⁷ Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 12.

³⁸ Pennings 2010, lk 48.

selliste lepingute alusel täidetud kindlustusperioodide kokkuliitmine ning teiseks hüvitiste eksport. Seetõttu on soovitatav julgustada liikmesriike andma deklaratsioone välja soodsama ulatusega, et tuua lepingulisi skeeme määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse. Üks viis seda teha, on anda liikmesriikidele tõendamiskoormis ehk kohustus selgitada, miks deklaratsiooni ei saa anda üldiselt siduvale skeemile. Praegu liikmesriikidel sellist kohustust ei ole. Juhul, kui liikmesriik ei suuda anda piisavat põhjendust, tuleks niisugune skeem viia määruse reguleerimisalasse.³⁹

Euroopa Kohtu kohtupraktika kohaselt on liikmesriikide deklaratsioonid üksnes siis pädevad, kui konkreetne sotsiaaltoetus ei ole üheselt määratletav kaitsena määruse artiklis 3 (1) nimetatud sotsiaalsete riskide vastu. Toetused, mida liikmesriigid ei ole vastavasse lisasse sisse viinud, on määruse poolt hõlmatud, kui nad täidavad määruse poolt nõutud vajalikud tingimused.⁴⁰ Vigieri⁴¹ kohtuasjas Euroopa Kohus selgitas, et asjaolu, et siseriiklikku õigusakti ei ole mainitud liikmesriigi deklaratsioonis, ei tähenda seda, et see õigusakt langeb väljapoole määruse nr. 883/2004 reguleerimisala. Kui riigid on juba oma õigusaktid ja skeemid deklaratsiooniga esitanud, peetakse seda piisavaks tõendiks hüvitise arvamisel määruse reguleerimisalasse.⁴² Nimelt on Euroopa Kohus kohtuasjades Beerens⁴³ ja Martínez Losada⁴⁴ deklareerinud, et asjaolu, et liikmesriik on määranud seaduse oma deklaratsioonis tuleb võtta tõendina, et hüvitised, mis selle seaduse alusel määratakse, on sotsiaalkindlustushüvitised määruse kohaselt.

Seega, kui hüvitis tuleneb õigusaktist ning sobib ühe määruse nr. 883/2004 artikli 3 (1) nimetatud sotsiaalkindlustuse liigi alla või liikmesriik on seda deklareerinud vastavalt määruse artiklile 1 (l), siis määrust kohaldatakse selle hüvitise suhtes sõltumata sellest, kas see kuulub üldise või eri sotsiaalkindlustuse skeemi alla.⁴⁵

³⁹ Ibid, lk 50.

⁴⁰ Tavits 2002, lk 714.

⁴¹ EKo 27.01.1981, C-70/80, *Vigier*.

⁴² Zaglmayer, lk 33.

⁴³ EKo 29.11.1977, C-35/77, *Beerens*.

⁴⁴ EKo 20.02.1997, C-88/95, *Martínez Losada jt vs. Instituto Nacional de Empleo ja Instituto Nacional de la Seguridad Social*.

⁴⁵ Pennings 2010, lk 47.

1.2. Direktiivi nr. 98/49 EÜ kohaldamisala

Euroopa Komisjon tegi 1998.a. esialgse ettepaneku, mille kohaselt peaks termin õigusakt hõlmama lepingulisi tingimusi, mis on avaliku võimu otsuse alusel kohustuslikuks määratud või millise otsuse alusel on laiendatud nende ulatust. Nimetatud ettepaneku eesmärgiks oli viia suur hulk mitteriiklike ametialaseid pensioniskeeme määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse, kuna need olid avaliku võimu poolt kohustuslikuna määratud või nende ulatust oli avaliku võimu otsuse alusel laiendatud nende isikute suhtes, kes ei olnud ise lepingupooleks. Ettepaneku eesmärgiks oli, et määrusest tulenevaid põhimõtteid nagu hüvitiste eksportimine ja perioodide kokkuliitmine hakatakse sellistele pensioniskeemidele kohaldama. See aitaks omakorda vähendada võimalikke takistusi liikumisvabaduse kasutamisel. Nimetatud ettepanek viis direktiivi nr. 98/49/EÜ⁴⁶ vastuvõtmiseni, et kaitsta täiendavaid pensioniõigusi töötajatele ja füüsilisest isikust ettevõtjatele, kes liiguvad Euroopa Liidu territooriumil.⁴⁷

1998.a. võttis Euroopa Nõukogu vastu direktiivi nr. 98/49/EÜ ühenduse piires liikuvate töötajate ja füüsilisest isikust ettevõtjate täiendavate pensioniõiguste kaitse kohta. Nimetatud direktiiv põhineb endisel Euroopa Ühenduse asutamislepingu artiklil 42^{48, 49}.

Direktiivis nr. 98/49 nähakse ette⁵⁰:

- 1) täiendavate pensioniõiguste eksport;
- 2) lähetatud töötajate kindlustuse ulatus;
- 3) omandatud pensioniõiguste säilitamine;
- 4) informatsioon skeemi liikmetele, kes asuvad elama teise liikmesriiki.

⁴⁶ Nõukogu direktiiv 98/49/EÜ, 29. juuni 1998, ühenduse piires liikuvate töötajate ja füüsilisest isikust ettevõtjate täiendavate pensioniõiguste kaitse kohta. EÜT L 209, 25.7.1998, lk 46—49 (estikeelne eriväljaanne: Peatükk 05 Köide 03 Lk 323 – 326).

⁴⁷ H. Verschueren. Regulation 883/2004 and invalidity and old-age pensions. European Journal of Social Security. Volume 11. 2009, lk 144-145.

⁴⁸ Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 48.

⁴⁹ Pennings 2010, lk 195.

⁵⁰ L. Leppik. Co-ordination of pensions in the European Union: the case of mandatory defined-contribution schemes in the central and eastern european countries. European Journal of Social Security. 2006, Volume 8, No. 1, lk 46.

Euroopa Liidu tasandil ei eksisteeri selget definitsiooni, mida tähendab täiendav pensioniskeem. Direktiivi artikkel 3 (b) kohaselt on täiendav pensioniskeem siseriiklike õigusaktide ja tavade kohaselt koostatud kutsealane pensioniskeem, nagu näiteks grupikindlustus või ühe või mitme valdkonna raames kokkulepitud põlvkondadevaheline ümberjaotussüsteem, kogumisskeem või pensionilubadus eelarve reservist või mõni võrreldav kollektiivne või muu skeem töötajatele või füüsilisest isikust ettevõtjatele täiendava pensioni kindlustamiseks. Direktiivi eesmärk on kaitsta liikmete õigusi täiendavate pensioniskeemide suhtes, kes liiguvad ühest liikmesriigist teise. Kõnealune kaitse käsitleb pensioniõiguste all nii vabatahtlikke kui ka kohustuslikke täiendavaid pensioniskeeme, välja arvatud need, mis on hõlmatud määrusega nr. 883/2004. Direktiivi reguleerimisala ei hõlma neid skeeme, mis on kaetud terminiga õigusakt määruse nr. 883/2004 artikli 1 (l) kohaselt või mille suhtes on liikmesriik kõnealuse artikli alusel avalduse teinud.⁵¹

Hoolimata asjaolust, et täiendavad pensioniskeemid ei kuulu koordineeriva reeglistiku alla, on direktiiv nr. 98/49/EÜ sätestanud teatavad õigused ja kohustused täiendavatele pensioniskeemidele ja on esimene, kuid väga oluline samm eemaldamiseks takistusi liikumisvabadusele, mis on seotud täiendavate pensioniskeemidega.⁵²

Direktiivi peamised sätted, mis puudutavad täiendavaid pensioniskeeme võiks võtta kokku järgmiselt:

1) Isikut, kes lõpetab skeemis osalemise põhjusel, et ta kolib teise liikmesriiki, ei tohi käsitleda erinevalt isikust, kes lõpetab skeemis osalemise, kuid jääb sellesse liikmesriiki, mis puudutab tema juba omandatud õigusi. Omandatud pensioniõigused tähendavad mistahes õigusi saada hüvitist pärast täiendava pensioniskeemi nõutud tingimuste täitmist siseriiklike õigusaktide kohaselt.⁵³ Direktiivi artikkel 4 kohaselt tuleb liikmesriikidel võtta tarvitusele vajalikud meetmed, et tagada omandatud pensioniõiguste säilimine täiendava pensioniskeemiga hõlmatud isikutele, kellele ei tehta liikumisvabaduse teostamise tõttu enam sissemakseid samas ulatuses, kui neile isikutele, kes jäävad samasse liikmesriiki. Teisisõnu direktiivi artikkel 4 sätestab

⁵¹ Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 21.

⁵² Hajdu 2008, lk 122.

⁵³ Ibid.

võrdse kohtlemise põhimõtte: need isikud, kes lahkuvad liikmesriigist ning need isikud, kes jäävad liikmesriiki, neid tuleb kohelda samal viisil.⁵⁴

2) Liikmesriik peab võtma tarvitusele vastavad meetmed, et tagada täiendavate pensioniskeemide hüvitiste maksmine liikmetele ja endistele liikmetele selliste skeemide raames kõigis liikmesriikides, arvestades, et piirangud liikumisvabadusele on keelatud asutamislepingu alusel.⁵⁵ Direktiivi artikkel 5 sätestab, et liikmesriigid tagavad, et täiendavatest pensioniskeemidest makstakse täiendavate pensioniskeemidega hõlmatud isikutele ja teistele kõnealuste skeemide kohaseid õigusi valdavatele isikutele teistes liikmesriikides kõik kõnealuste skeemide kohased hüvitised, ilma maksude ja tehingutasudeta.

Direktiiv ei hõlma aga endas täiendavate pensioniõiguste kaasaskantavust, see tähendab võimalust omandada pensioniõigused ja säilitada õigus pensionile, kandes need tööalase liikuvuse korral üle uude skeemi. Pensioniõiguste kaasaskantavuse probleem võib olla tõsiseks takistuseks töötajate liikumisvabadusele. Direktiiviga ei reguleerita küsimusi, mida sageli nimetatakse lisapensionide n.ö kaasaskandmiseks, see tähendab võimalust omandada pensioniõigused (ka lühema tööperioodi jooksul, kui seda on skeemiga kehtestatud minimaalne pensioniõiguste omandamise periood, või oma karjääri alguses) ning säilitada pensionihüvitis, kandes selle üle uude skeemi tööalase liikuvuse korral. Sellise lisapensioni kaasaskandmise võimaluse puudumine võib mõjuda negatiivselt töötajate liikumisvabadusele.⁵⁶

Eelnevast nähtub, et täiendavate pensioniskeemidega seonduv liikumisvabadus ei ole direktiiviga saavutatud. Mis puudutab liikumisvabadusega seonduvaid takistusi üldiselt, siis direktiiv nõuab üksnes võrdset kohtlemist siseriiklike ja piiriüleste juhtumite puhul. Esmapilgul tundub see õiglane, kuid töötajate liikumisvabadus ei tähenda üksnes võrdset kohtlemist, vaid nõuab laiemat takistuste kõrvaldamist, mis võivad takistada liikumist riikide vahel. Endiselt on vajadus veel rohkem kaitsvamate sätete järele ülemäärase perioodide kokkuliitmise jaoks. Direktiiv ei hõlma endas õiguste ülekandmisega seonduvat ühest liikmesriigist või süsteemist teise.⁵⁷

⁵⁴ Pennings 2010, lk 194.

⁵⁵ Hajdu 2008, lk 122.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 49.

Seega peaksid liikmesriigid võtma kasutusele meetmeid, et tööandjad, skeemi haldurid ja teised, kes on vastutavad täiendavate pensioniskeemide eest, peavad andma adekvaatset informatsiooni skeemi liikmetele seoses nende pensioniõigustega ja valikutega, mis neil selle skeemi alusel on, kui nad kolivad teise liikmesriigi territooriumile.⁵⁸

Euroopa Komisjon on samuti tunnistanud täiendavate pensioniõiguste kaasaskandmise võimaluste vähesusest tulenevaid negatiivseid mõjusid töötajate liikuvusele. Euroopa Komisjon on konsulteerinud Euroopa sotsiaalpartneritega ning teinud ettepaneku sõlmida asjaomases valdkonnas Euroopat hõlmav kokkulepe. Sotsiaalpartnerite seisukohad läbirääkimiste alustamise vajaduse suhtes on siiski olnud lahknevad. Sellises olukorras võttis komisjon 20. oktoobril 2005. aastal vastu täiendavate pensioniõiguste kaasaskantavuse parandamist käsitleva direktiivi ettepaneku.⁵⁹

1.3. Euroopa Komisjoni 2005.a. ettepanek

2005.a. tegi Euroopa Komisjon ettepaneku direktiivi osas parandada täiendavate pensioniõiguste kasumlikkust kõrvaldades takistused selliste õiguste omandamise, säilitamise ja ülekandmise osas nii liikmesriikides kui ka piiriülevalt Euroopa Liidus. Direktiivi eesmärgiks oli võtta kasutusele vahendid selleks, et eemaldada negatiivsed aspektid koordineerimise reeglite puudumises, mis puudutavad täiendavaid pensioniskeeme.⁶⁰ Nimetatud direktiiv rajanes Euroopa Liidu asutamislepingu artiklil 42⁶¹.

Täiendavate pensioniõiguste kaasaskantavuse küsimus on olulisem kui kunagi varem. Kui täiendavate pensioniõiguste kaasaskantavus on piiratud, siis töötajate, kes liiguvad liikmesriikide vahel, pensioniõigusi karistatakse. See aga takistab omakorda liikumisvabadust ning piirab tööjõu liikumist. Täiendavate pensioniõiguste kaasaskantavuse kindlustamist toetab asjaolu, et paljud pensionireformid on fokuseeritud täiendavatele pensioniskeemidele. Selle probleemiga mitte tegelemine võib viia selleni, et veelgi vähem inimesi liigub Euroopa Liidu piires töö eesmärgil. Samuti võib see viia selleni, et inimesed kaotavad soovi liituda

⁵⁸ Pennings 2010, lk 195.

⁵⁹ Euroopa Komisjoni kodulehekül. Arvutivõrgus: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=468&langId=et> (01.02.2013)

⁶⁰ Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 23.

⁶¹ Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 48.

selliste pensioniskeemidega, kui nad seisavad silmitsi võimalusega kaotada oma pensioniõigused, kui nad otsustavad vahetada töökohta ja/või liikuda teise liikmesriiki.⁶²

Direktiivi eelnõu kohaselt kaetakse direktiiviga kõik täiendavad pensioniskeemid, välja arvatud skeemid, mis on allutatud koordineerimise reeglitele.⁶³ Eelnõus on sätestatud, et säilitada ühtsus direktiiviga nr. 98/49/EÜ on ettepaneku kohaldamisala sama, mis kõnealusel direktiivil. Seega kuuluvad kohaldamisalasse kõik täiendavad pensioniskeemid, välja arvatud määrusega hõlmatud pensioniskeemid.⁶⁴

Ettepaneku kohaselt ei ole võimalik täiendavatele pensioniskeemidele rakendada samu reegleid kui riiklikele pensioniskeemidele ja seda kolmel peamisel põhjusel. Esiteks, see eeldaks täiendavate pensioniskeemide vastastikust tunnustamist, mida on ka täiendavate pensioniskeemide mitmekesisuse tõttu raske saavutada. Teiseks, see tooks kaasa väga suuri kulusid skeemidele/tööandjatele, kes peavad võtma arvesse ajavahemikku, mille jooksul töötaja töötas ja oli kindlustatud teise tööandja juures. Kolmandaks, koordineerimise süsteemi kujul määrus ei võimalda vajalikku paindlikkust, et võtta arvesse olulisi erinevusi liikmesriikide täiendava pensioniskeemi osas või selle vabatahtlikkust.⁶⁵

Ettepanek nägi ette abinõud kaitsmaks täiendavaid pensioniõigusi Euroopa Liidu piires liikuvate töötajate jaoks:

- 1) Täiendavate õiguste omandamine. Ettepanek sisaldas kohustust hüvitada või kanda sissemaksed lahkuvatele töötajatele, kes ei ole veel omandanud pensioniõigusi, kui töösuhe lõpetatakse.⁶⁶ Artikli 4 kohaselt, et vähendada täiendavate pensioniõiguste omandamise tingimuste negatiivset mõju vaba liikumise õiguse kasutamisele, nähakse direktiiviga ette järgmised paindlikkusevõimalused:
 - Töötaja, kes ei ole veel omandanud pensioniõigusi täiendavas pensioniskeemis, kuid on teinud sissemaksed, ei tohi neid kaotada. Sel eesmärgil tuleb tehtud sissemaksed tagasi maksta või üle kanda.

⁶² Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 9.

⁶³ Ibid, lk 23.

⁶⁴ Lissaboni strateegia rakendamine: Ettepanek: Euroopa parlamendi ja Nõukogu direktiiv täiendavate pensioniõiguste kaasaskantavuse parandamise kohta{SEC(2005)1293} /* KOM/2005/0507 lõplik - COD 2005/0214 */.

⁶⁵ Verschueren 2009, lk 146.

⁶⁶ Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 24.

- Kõrge miinimumea nõue takistab noorte töötajate liikuvust, kui töölt lahkumine enne nimetatud miinimumvanust toob kaasa enne miinimumikka jõudmist töötatud ajavahemiku eest omandatud pensioniõiguste kaotuse. Töötaja peab hakkama omandama täiendavaid pensioniõigusi hiljemalt alates 21 eluaasta täitumisest.

- Tuleks vähendada ooteaega, mille jooksul töötaja ei saa täiendava pensioniskeemiga liituda. See ajavahemik ei tohi ületada üht aastat (välja arvatud juhul, kui töötaja pole jõudnud miinimumikka). Seega säilib skeemidel eelkõige võimalus siduda ooteaega katseajaga (mis pole üldjuhul pikem kui üks aasta).

- Et võimaldada lahkuvatel töötajatel, eriti neil, kes on töötanud mitmel järjestikusel ametikohal, omandada teenistuskäigu jooksul piisavalt pensioniõigusi, tuleks piirata võimalust kohaldada katseaega, see tähendab liikmeksolekuaga, mille järel töötaja saab omandatud pensioniõigused. See ajavahemik ei tohi ületada kahte aastat.⁶⁷

2) Pensioniõiguste säilitamine. Kavandatud direktiiv jättis liikmesriikidele suure paindlikkuse, pidades silmas täiendavate pensionisüsteemide märkimisväärset erinevust, võtta vajalikud meetmed tagamaks, et töötajaid, kes väljuvad tööandja pensioniskeemist, ei karistata.⁶⁸ Artikli 5 kohaselt liikuva töötaja pensioniõigused, mis on jäänud endise töökohaga seotud pensioniskeemi, ei tohi oluliselt väheneda. Liikmesriikidel on olemas mitmesuguseid vahendeid, tagamaks sellist kohandamist sõltuvalt viisist, kuidas arenevad aktiivsete liikmete õigused. Vältimaks suuri halduskulusid, mis tulenevad suure hulga väikese väärtusega seisvate õiguste haldamisest, nähakse ettepanekuga ette võimalus neid õigusi mitte säilitada ja kanda need üle või maksta välja pensioniõigustele vastav kapital, kui need õigused ei ületa asjaomase liikmesriigi poolt kindlaksmääratud ülempiiri.⁶⁹

3) Ülekantavus. Kavandatud direktiiviga nähti töötajatele soovi korral võimalus kanda oma omandatud õigused üle teise süsteemi või samalaadsesse finantsasutusse.⁷⁰ Direktiivi ettepanekus sätestatakse, et lahkuval töötajal peab olema võimalik valida oma endise töökoha pensioniõiguste säilitamise ja omandatud õiguste ülekandmise

⁶⁷ Lissaboni strateegia rakendamine: Ettepanek: Euroopa parlamendi ja Nõukogu direktiiv täiendavate pensioniõiguste kaasaskantavuse parandamise kohta{SEC(2005)1293} /* KOM/2005/0507 lõplik - COD 2005/0214 */.

⁶⁸ Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 24.

⁶⁹ Lissaboni strateegia rakendamine: Ettepanek: Euroopa parlamendi ja Nõukogu direktiiv täiendavate pensioniõiguste kaasaskantavuse parandamise kohta{SEC(2005)1293} /* KOM/2005/0507 lõplik - COD 2005/0214 */.

⁷⁰ Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 24.

vahel, välja arvatud juhul, kui uus töökoht on seotud sama täiendava pensioniskeemiga või kui pensioniskeem teeb kapitali väljamakse omandatud õiguste väikese väärtuse tõttu. Õiguste ülekandmise puhul ei tohi ülekantavate õiguste väärtust arvutada töötaja kahjuks kummaski ülekandmisega hõlmatud pensioniskeemis ega nõuda töötaja käest ülemääraseid haldustasusid.⁷¹

Hüvitiste ülekantavuse võimalus eemaldati 2007.a. muudatusettepanekuga.⁷² 2007.a. muudatusettepanekuga eemaldati viited õiguste ülekandmiseks ja kaasaskandmiseks ning rõhku pandi üksnes miinimumnõuetele.⁷³

Direktiivi reguleerimisala, harmoneerimise soov ja küsimus, kas lisada ülekandmise meetmed, olid need põhiküsimused, millest tekkis mõnede liikmesriikide vastuseis direktiivile. Nimetatud direktiiv jäi Euroopa Nõukogu poolt vastu võtmata.⁷⁴

Kasumlikkuse direktiiv jättis siiski üles maksuküsimused ja piiriülese liitumise.⁷⁵

Siinkohal on oluline märkida, et täiendavate pensioniskeemide puhul on üldjuhul skeemis osalejatel võimalus muuta pensionifondi teise pensionifondi, mis asub samas riigis. Nii näiteks sätestab Eesti kogumispensionide seaduse § 23 lg 1, et osakuomanikul on õigus kogumispensionide seaduse 4. jaos sätestatud tingimustel ja korras vahetada ühe pensionifondi osakud üksnes teise pensionifondi osakute vastu.⁷⁶ Samas ei võimalda ükski riik kogunenud sissemakseid kanda üle pensionifondidesse teistes liikmesriikides. Sellisel juhul isikute puhul, kes liiguvad teise liikmesriiki, nende pensionikonto endises pensionifondis jääb seisma kuni isik jõuab pensioniikka.⁷⁷

Maksuküsimust on Euroopa Kohus käsitletud ka ühes Eestiga seotud kohtuvaidluses.⁷⁸ Kaebuse kohaselt esitas Soomes elav Eesti Vabariigi kodanik kaebuse seoses Eestis tulumaksu arvestamisega talle selle liikmesriigi makstud vanaduspensionilt. Kaebuse esitaja

⁷¹ Lissaboni strateegia rakendamine: Ettepanek: Euroopa parlamendi ja Nõukogu direktiiv täiendavate pensioniõiguste kaasaskantavuse parandamise kohta{SEC(2005)1293} /* KOM/2005/0507 lõplik - COD 2005/0214 */.

⁷² Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 25.

⁷³ Ibid, lk 56.

⁷⁴ Ibid, lk 46.

⁷⁵ Guardiancich, Natali 2012, lk 7.

⁷⁶ Kogumispensionide seadus. - RT I 2004, 37, 252, RT I, 25.10.2012, 1.

⁷⁷ Leppik 2006, lk 50.

⁷⁸ EKo 10.05.2012, C-39/10, *komisjon vs. Eesti*.

ei olnud nõus Eesti ametiasutuste keeldumisega kohaldada talle maksuvaba tulu piirmäära ja lubada tal maha arvata täiendav maksuvaba tulu, mille tulumaksuseadus näeb ette pensioni saavatele residentidele. Kaebuse esitaja asus pärast Eestis pensioniikka jõudmist elama Soome, kus ta töötas ja omandas õiguse saada pensioni. Kaebuse esitaja sai kahte peaaegu samasuurust vanaduspensionit, ühte Eestis ja teist Soomes. Kaebuse esitaja Eestis saadud pensioni maksutati tulumaksuga, samas kui Soomes ei maksustatud, kuna tema ülemaailme kogutulu oli väga väike. Lisaks ületas kahe pensioni suurus kokku üksnes vähesel määral tulumaksuseaduse §-is 232 ette nähtud maksuvaba tulu piirmäära. Neid asjaolusid arvesse võttes oli kaebuse esitaja maksukoormus suurem, kui see oleks siis, kui ta saaks kogu oma tulu üksnes Eestist. Euroopa Kohus leidis, et kuna Eesti Vabariik ei kohalda 15.12.1999.a. tulumaksuseaduses (muudetud 26.11.2009.a. seadusega) ette nähtud maksuvaba tulu piirmäära mitteresidendist pensionäridele, keda seetõttu, et nende pension on liiga väike, elukohaliikmesriigis viimase õigusnormide kohaselt ei maksustata, siis ta on rikkunud Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklist 45 ja Euroopa Majanduspiirkonna lepingust tulenevaid kohustusi.

1.4. Koordineerimisreeglite kohaldamine täiendavatele pensioniskeemidele

Nii määrus nr. 883/2004, direktiiv nr. 98/49 ja kasumlikkuse direktiiv (vaatamata asjaolule, et see jäi vastu võtmata) teevad vahet sellel, kas tegemist on riikliku või täiendava pensioniskeemiga. Siinkohal tuleb täielikult nõustuda Lauri Leppik'u seisukohaga, et selle asemel, et teha vahet riiklikul ja täiendaval skeemil, tuleks pigem eristada, kas tegemist on kohustusliku või vabatahtliku ja rahastatud või PAYG (pay as you go) skeemiga. See, kas tegemist on täiendava kaitsega, kas pädev asutus on avalik- või eraõiguslik isik on suuresti ebaoluline asjakohase koordineerimise meetodi vaatenurgast. Pigem tundub oluline olevat see, kas hüvitise summa on ette nähtud seadusega või tuleneb see skeemi tehtud sissemaksetest ja investeringute tasuvusest. Teisisõnu, tuleks arvesse võtta, kas pensioniskeem on kohustuslik või vabatahtlik ja kas see põhineb PAYG või sissemaks skeemil.⁷⁹

Pensioniskeemidega seoses on oluline erinevate täiendavate finantseerimissüsteemide kehtestamise küsimus. Nende täiendavate süsteemide peamine probleem on seotud sellega, missugused toetused on hõlmatavad Euroopa Liidu koordineeriva reeglistikuga. Määruse

⁷⁹ Leppik 2006, lk 51.

kohaselt laieneb nimetatud õigusakt kõikidele seadustele, mis on seotud sotsiaalkindlustustoetustega. Koordineerimisreeglitele ei allu vabatahtliku kindlustusega seotud riskid. Probleemaatiliseks võivad aga osutada poolvabatahtlikud kindlustused. Need on eelkõige olukorrad, kus riik kohustab kindlustama, kuid täpsemad kindlustusreeglid jäävad kindlustusseltside või fondide kehtestada. See küsimus on oluline eelkõige täiendava pensionikindlustusega seoses.⁸⁰ Käesoleva alapeatüki eesmärgiks on analüüsida, kas täiendava pensionikindlustuse meetmed on allutatud koordineerivale reeglistikule. Eelkõige on oluline analüüsida, kuidas tuleks Euroopa Liidu tasandil koordineerida täiendavaid pensioniskeeme, millega liitumine on muudetud kohustuslikuks.

Sotsiaalkindlustuse kaitse tagamiseks on Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 48⁸¹ kohaselt Euroopa Parlamendil ja Nõukogul kohustus võtta sotsiaalkindlustuse valdkonnas tarvitusele meetmed, mis on vajalikud töötajate liikumisvabaduse tagamiseks. Euroopa Liidu tasandil on selles osas kaks komplekti õiguslikke vahendeid:

- 1) määrus nr. 883/2004 sotsiaalkindlustussüsteemide kooskõlastamise kohta ja selle rakendamismäärus nr. 987/2009;
- 2) direktiiv nr. 98/49 ühenduse piires liikuvate töötajate ja füüsilisest isikust ettevõtjate täiendavate pensioniõiguste kaitse kohta.

Teisisõnu koordineerimise reeglid erinevad riiklike sotsiaalkindlustusskeemide ja täiendavate skeemide osas. Kusjuures määrus nr. 883/2004 koos rakendamismäärusega nr. 987/2009 pakub ulatuslikku ja üksikasjalikke reegleid, samas kui direktiiv nr. 98/49 koosneb üksnes neljast sisulisest sättest.⁸²

Oluline on analüüsida, kas pensioniskeeme, millega liitumine on muudetud kohustuslikuks, tuleks koordineerida määruse nr. 883/2004 alusel või tuleb neile kohaldada direktiivi nr. 98/49.

Töö autor on seisukohal, et pensioniskeemid, millega liitumine on muudetud kohustuslikuks peaksid kuuluma määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse.

⁸⁰ Tavits 2002, lk 714.

⁸¹ Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 42.

⁸² Leppik 2006, lk 38.

Vastavalt määruse nr. 883/2004 artiklile 3 kohaldub määrus kõigi sotsiaalkindlustuse valdkonna õigusaktide suhtes, sealhulgas vanadushüvitised, mis põhinevad õigusaktidel. Täiendavad pensioniskeemid, millega liitumine on muudetud kohustuslikuks peaksid kuuluma määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse, sest nad katavad vanadusriski ja põhinevad õigusaktidel ning on seega kohustusliku iseloomuga.⁸³

Nagu eelpool mainitud, siis vaadates tähelepanelikumalt määruse nr. 883/2004 artikkel 3 sõnastust, võib tähele panna, et on kolm tingimust selleks, et pensionihüvitis kuuluks määruse materiaalsesse reguleerimisalasse. Skeem peab olema reguleeritud õigusaktidega ehk teisisõnu skeem peab olema kohustusliku iseloomuga, skeem peab tulenema sotsiaalkindlustuse valdkonnast ning skeem peab pakkuma kaitset vanaduse riski vastu. Kuigi sellised skeemid on reguleeritud õigusaktidega ja pakuvad kaitset vanaduse riski vastu, siis ei ole alati kindel, kas sellised skeemid kujutavad endast sotsiaalkindlustust. Samas on ühenduse õigusaktidega määratletud, et isegi vabatahtlik grupikindlustusleping, mis on piiratud ühe majanduse sektoriga, on osa sotsiaalkindlustussüsteemist. Eelnevalt tulenevalt asub töö autor seisukohale, et täiendav pensioniskeem, millega liitumine on muudetud kohustuslikuks tuleneb sotsiaalkindlustuse valdkonnast, mistõttu peaks selline skeem kuuluma määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse. Õigusliku ebakindluse korral jääb aga Euroopa Kohtu otsustada, kas konkreetne skeem kuulub määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse või mitte.⁸⁴

Siinkohal oleks oluline mainida ka ILO 1990.a. teadet, mille kohaselt tehti ettepanek töötada välja ühine kontseptsioon, mis oleks kasutatav ühenduse tasandil. Selle ettepaneku kohaselt peaks täiendavat skeemi iseloomustama kolme elemendi abil⁸⁵:

- 1) iga sotsiaalkindlustusskeem, kas täiendav või mitte, põhineb kollektiivse kaitse tagamisel. Mis puutub erasektori täiendavatesse skeemidesse, siis see garantii võib katta piiratud või laiendatud rühma elukutseid;
- 2) täiendavat skeemi võib tema olemuselt määratleda lisana kohustuslikule sotsiaalkindlustussüsteemile, mis on tavaliselt põhiskeem, kuid võib olla seotud ka riikliku täiendava skeemiga;
- 3) täiendav sotsiaalkindlustusskeem peaks olema kohustuslik, et töötajaid kaitsta.

⁸³ Ibid, lk 39.

⁸⁴ Ibid, lk 42.

⁸⁵ Ghailani, Guardancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 11-12.

Mõlemad nii kokkuleppepõhised kui lepingupõhised erasektori täiendavad skeemid vastavad neile kolmele kriteeriumile, kuivõrd nad on kollektiivsed, täiendavad ja kohustuslikud. Seega tuleks neid koordineerida rahvusvaheliselt ja nad peaksid kuuluma määruse nr. 883/2004 reguleerimisala alla.⁸⁶

Täiendav pensioniskeem, millega liitumine on vabatahtlik, määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse ei kuulu. Sellisel juhul ei ole tegemist kohustusliku iseloomuga skeemiga ning sellega liitumine on vabatahtlik. Samuti jäävad selliste skeemide puhul konkreetsed kindlustustingimused kindlustusandja määrata.

Liikmesriikidel ei ole võimalik valida, kas kohaldada määrust nr. 883/2004 skeemide suhtes, mis kuuluvad määruse reguleerimisalasse. See on määratletud vastavalt määruse sätetele. Juhul, kui tekivad erimeelsused sätete tõlgendamisel, on lõppkokkuvõttes Euroopa Kohus, kes otsustab, kas vastav skeem kuulub määruse reguleerimisalasse. Kuigi liikmesriigid ei saa valida, kas kohaldada määrust, on märkimisväärne, et määruse alusel on liikmesriikidel võimalus lisada selle reguleerimisalasse kutsealaseid pensioniskeeme (mis muidu määruse reguleerimisalasse ei kuulu), mis aitab ellu viia kohustusliku kindlustuse kehtestatud seadusi ja määrusi.⁸⁷

Kohtuasjades Paraschi⁸⁸ ja de Wit⁸⁹ on Euroopa Kohus selgitanud, et Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 48⁹⁰ eesmärke ei saavutata, kui liikumisvabaduse kasutamise tagajärjel töötajad kaotavad oma eelised sotsiaalkindlustuse valdkonnas, mis on neile garanteeritud ühe liikmesriigi õigusaktide alusel. Kohtuasjas Euroopa Komisjon vs Prantsusmaa⁹¹ Euroopa Kohus kinnitas, et täiendavad pensioniskeemid peavad vastama Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklile 45⁹². Elukohareeglid, mis tulenevad mõnede liikmesriikide õigusaktidest, on diskrimineerivad ja liikmesriigid peavad austama võrdse kohtlemise printsiipi kodanike ja mittekodanike vahel isegi siis, kui see puudutab täiendavaid skeeme ja eemaldama takistused töötajate liikumisvabadusele. Prantsusmaal oli lisaks üldisele vanaduspensioni kindlustusskeemile täiendav pensioniskeem, mis oli kehtestatud vastavalt kollektiivlepingutele kahe poole või majandustegevusharu vahel. Need skeemid olid

⁸⁶ Ibid, lk 12.

⁸⁷ Leppik 2006, lk 39.

⁸⁸ EKo 04.10.1991, C-349-/87, *Paraschi vs. Landesversicherungsanstalt Württemberg*.

⁸⁹ Eko 30.03.1993, C-282/91, *Sociale Verzekeringsbank vs. de Wit*.

⁹⁰ Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 42.

⁹¹ EKo 24.09.1998, C-35/97, *komisjon vs. Prantsusmaa*.

⁹² Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 42.

finantseeritud vastavalt töötajate ja tööandjate sissemaksetele asutustele, kes neid skeeme haldas. Vastavalt Prantsusmaa sotsiaalkindlustuskoodeksi artiklile L731.5 oli täiendava skeemi liikmesus töötajatele kohustuslik. Vastavalt Prantsusmaa sotsiaalkindlustuskoodeksi artiklile 27 olid töötajad kaetud kindla sotsiaalkindlustusega, mis sisaldas täiendavaid pensionipunkte (kontsessiooni punktid), kuni nad jõuavad teatava pensionieani. Töötajatele, kes elasid Belgias nimetatud kontsessiooni punkte ei antud. Euroopa Kohus leidis, et nimetatud täiendav pensioniskeem, mis on sõlmitud lepingute alusel pädevate asutuse poolt või kollektiivlepingute alusel tööturu mõlema osapoole vahel, mis on muudetud kohustuslikuks avaliku võimu poolt, ei ole õigusakt määruse tähenduses. Järelikult see süsteem koos kontsessiooni punktidega ei ole kaetud määruse reguleerimisalaga ning seda ei saa hinnata määruse sätete valguses. Samas võrdse kohtlemise põhimõtte, mis on sätestatud Euroopa Liidu toimimise lepingu artikliga 48⁹³ keelab mitte ainult ilmselge diskrimineerimise kodakondsuse alusel, vaid ka varjatud diskrimineerimise muude tunnuste alusel, mis viivad sama tulemuseni. Järelikult, elamistingimus seoses vanaduspensionipunktidega, mida on lihtsam täita kõnealuse liikmesriigi kodanikel, kui teise liikmesriigi töötajatel, on kaudselt diskrimineeriv, kuna see oma olemuselt mõjutab võõrtöötajaid rohkem kui selle riigi töötajaid.

Sama kinnitas Euroopa Kohus ka Sehrer'i kohtuasjas.⁹⁴ Tegemist oli Saksa kodanikust kaevuriga, kes elas Saksamaal. 60 aastasel jõudis Sehrer Saksa kaevurite ja metallurgia ühingu riikliku ja täiendava pensionini. Kuna ta oli töötanud kaevurina ka Prantsusmaal, sai ta lisaks Prantsusmaa täiendavat vanaduspensionipunkti eeldusel, et mahaarvamise teel tuleb teha panus Prantsuse ravikindlustussüsteemi. See oli solidaarsusmaks, mis ei andnud mingit hüvitise õigust. Kui Saksa pensionäride ravikindlustussüsteem sai teada Sehrer'i Prantsuse täiendavast pensionist, siis ta nõudis talt maksmata haiguskindlustuse makseid, mis on arvutatud pensioni summast. Kohus leidis, et sätted, mis takistavad või keelavad liikmesriigi kodanikul lahkuda päritoluriigist, et kasutada oma õigust liikumisvabadusele, kujutavad järelikult sellise vabaduse piirangut, isegi kui neid kohaldatakse sõltumata kodakondsusest. Saksa õigusnormid, mis küll kehtivad nii võõrtöötajatele kui oma kodanikele samamoodi, kahjustab see üksnes võõrtöötajaid. Võimalik ei ole olukord, kus Saksa täiendava pensioniskeemiga hõlmatud töötajal, kes on töötanud ainult Saksamaal, tuleb kindlustusmaks hakata tasuma kaks korda. Siit järeldub, et siseriiklike õigusaktide alusel

⁹³ Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 42.

⁹⁴ EKo 15.06.2000, C-302/98, *Sehrer*.

selline probleem kujutab endast takistust liikumisvabadusele ja on seetõttu keelatud asutamislepingu artikliga 42⁹⁵.

Seega võib öelda, et kohtupraktika on näidanud, et määrus nr. 883/2004 võib teatud juhtudel osutada ebatõhusaks. Asutamislepingu artiklile 42⁹⁶ võib küll toetuda, kuid ei saa kindel olla, et see alati täiendavate pensionisüsteemide puhul toimib.⁹⁷

Eeltoodust nähtub, et määruse nr. 883/2004 alusel on kaitstud isikute õigused riiklike sotsiaalkindlustussüsteemide puhul, mille täpne kohaldamisala sõltub liikmesriikide deklaratsioonidest. Tema tõhusust vähendab liikumine mitteriiklike skeemide poole, mis ei ole määrusega nr. 883/2004 hõlmatud ning millele tuleb kohaldada direktiivi nr. 98/49.

Töö autori hinnangul tuleb oluliselt selgemaks muuta Euroopa Liidu õigusaktide vahekord, mis puudutab täiendavaid pensioniskeeme. Hetkel kehtib põhimõte, et täiendavale pensioniskeemile, millele kohaldub määrus nr. 883/2004, ei saa kohaldada direktiivi nr. 98/49. Samas on sellisel õiguslikul eristamisel omad puudused, kuna on olemas skeemid, mis on oma olemuselt samal ajal kohustuslikud ja täiendavad.⁹⁸ Töö autor on seisukohal, et olemasolev õiguslik eristamine riiklike ja täiendavate pensioniskeemide osas, millele ühenduse koordineerimise reeglid on kehtestatud, ei ole enam funktsionaalne. Eksisteerib vähemalt kaks põhjust, miks praegune klassifikatsioon riiklik vs täiendav Euroopa Liidu tasandil ei ole enam rahuldav, eriti mis puudutab sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimist määruse nr. 883/2004 alusel. Esiteks täiendavate skeemide areng, mis on eraõiguslike kindlustusandjate juhitud on pikaajaline nähtus ning ilmselt ei muutu see nii pea. Teine ja tihedalt hiljutiste reformidega seotud põhjus on see, et liikumine täiendavate pensioniskeemide poole on dramaatiliselt vähendanud Euroopa Liidu koordineerimise reeglistiku kohaldamisala. Korrektne pensioniskeemide eristamine Euroopa Liidus lahendaks ühe peamise tehnilise probleemi, millega Euroopa Liidu tasandil poliitikutel tuleb kokku puutuda ja selleks on kõrvaldada takistused sotsiaalkindlustuse koordineerimise valdkonnas, mis seonduvad tööjõu liikumisvabadusega Euroopa Liidus. Ühtne pensioniskeemide liigitus omab suurt tähendust Euroopa Liidu õigusaktide kohaldamise valdkonnas.⁹⁹

⁹⁵ Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 48.

⁹⁶ Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 48.

⁹⁷ Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 60.

⁹⁸ Ibid, lk 81.

⁹⁹ Ibid, lk 61.

Töö autor on seisukohal, et selle asemel, et teha vahet riiklikul või täiendaval pensioniskeemil, tuleks pigem eristada, kas tegemist on kohustusliku või vabatahtliku skeemiga. Ehk teisisõnu tuleks arvesse võtta, kas pensioniskeemiga liitumine on muudetud kohustuslikuks või on sellega liitumine vabatahtlik. Töö autor on seisukohal, et mõiste õigusakti määruse nr. 883/2004 alusel peaks hõlmama ka täiendavaid pensioniskeeme, millega liitumine on muudetud kohustuslikuks.

Kuna nii määrus nr. 883/2004 kui ka direktiiv nr. 98/49 sisaldavad endas mitmeid olulisi sätteid täiendavate pensioniskeemide osas, siis tuleks töö autori hinnangul pensioniskeemidele, millega liitumine on muudetud kohustuslikuks samaaegselt kohaldada nii määrust nr. 883/2004 kui ka direktiivi nr. 98/49. See aga nõuaks mitmeid muudatusi mõlemasse eelnimetatud dokumenti, et need vajalikus ulatuses kohalduksid täiendavatele pensioniskeemidele. Eelkõige nõuab see seda, et riiklikud ja täiendavad skeemid ei oleks teineteist välistavad, kuivõrd hetkel saab direktiivi nr. 98/49 kohaldada üksnes nende skeemide suhtes, millele ei saa kohaldada määrust nr. 883/2004.¹⁰⁰

1.5. Koordineerimisreeglid ja Eesti kogumispensionid

Eestis moodustab kogumispension pensionisüsteemi teise ja kolmanda samba. Kogumispension jaguneb kaheks: 1) kohustuslik kogumispension ja 2) vabatahtlik kogumispension. Kogumispensione haldavad eraõiguslikud pensionifondid, kes reeglina asuvad pankade juures. Pensionifondide tegevust reguleeritakse nii investeerimisfondide seaduse¹⁰¹ kui ka kogumispensionide seaduse alusel.¹⁰²

1.5.1. Kohustuslik kogumispension

Kohustuslik kogumispension on seaduse kohaselt tagatud perioodiline hüvitis, mille saamiseks omandatakse kogumispensionide seaduse ja sotsiaalmaksuseaduse kohaselt kohustusliku pensionifondi osakuid ja mille väljamaksmine toimub pensionifondist või kindlustusandja poolt.¹⁰³ Iga inimene, kes saab tasusid, mis kuuluvad maksustamisele kohustusliku kogumispensioni maksega, on kohustatud valima endale pensionifondi, millesse tema eest hakatakse tegema sissemakseid. Kohustusliku kogumispensioni makse suuruseks on

¹⁰⁰ Leppik 2006, lk 54.

¹⁰¹ Investeerimisfondide seadus. - RT I 2004, 36, 251, RT I, 06.07.2012, 1.

¹⁰² G. Tavits. Sotsiaalhoidusõigus. Juura 2006, lk 122.

¹⁰³ Kogumispensionide seadus.

2% maksustatavast sissetulekust. Lisaks nimetatud summale suunab Maksu- ja Tolliamet 4% isiku pealt makstavalt sotsiaalmaksust omakorda vastavasse pensionifondi. Hetkel on kohustuslik liituda kohustusliku kogumispensioniskeemiga nendel isikutel, kes on sündinud pärast 01.01.1983.a. Isikud, kes olid sündinud varem eelnimetatud kuupäevast, oli valiku õigus, s.t nad kas liituvad kohustusliku kogumispensioniga või mitte.¹⁰⁴ Kui isik on juba liitunud kohustusliku kogumispensioniga, siis ta ei saa oma avaldust tagasi võtta. Võimalik on küll fonde vahetada, kuid skeemist kindlustatud isik väljuda ei saa.¹⁰⁵

2013.a. 15. maist kuni 15. septembrini võtavad pangad vastu avaldusi kohustusliku kogumispensioni makse suurendamiseks kuni 2017.a. Makse suurendamine aastatel 2014-2017 nähti ette 2009.a. kogumispensionide seaduse muudatusega, millega ühtlasi külmutas riik omapoolsed sissemaksed pensionifondidesse 2009.a. juunist kuni 2010.a. lõpuni ja tegi vähendatud makseid 2011.a. Kõrgendatud maksemäära kasutamise võimalused sõltuvad palju sellest, kas konkreetne inimene esitas 2009.a. kogumispensioni makse vabatahtliku jätkamise avalduse või mitte. Kogumispensioniga liitunud jagunevad kõrgendatud määra kasutamise võimaluste järgi kolme gruppi:

- 1) need isikud, kes 2009.a. maksete vabatahtliku jätkamise avaldust ei esitanud. 2013.a. saavad nad avaldust esitades valida kõrgendatud maksemäära 3% + 6% (esimene arv näitab inimese palgast kinnipeetavat summat ning teine arv riigi poolt inimese pensionifondi lisatavat summat). Avaldust esitamata on nende kogumispensioni maksete suurus tavapärane 2% + 4%;
- 2) need isikud, kes on sündinud aastatel 1942- 1954 ja kes esitasid 2009.a. maksete vabatahtliku jätkamise avalduse, nemad on 2010.a. alates saanud 2% + 4% makset ning ei saa 2013.a. kõrgendatud maksemäära avaldust esitada;
- 3) need isikud, kes on sündinud aastal 1955.a. ja hiljem ja kes esitasid 2009.a. maksete vabatahtliku jätkamise avalduse, need isikud saavad 2013.a. esitada kõrgendatud maksemäära avalduse ning hakkavad saama kogumispensioni makset 3% + 6%. Kõrgendatud maksemäära avalduse esitamata jättes on nende kogumispensioni makse aastatel 2014- 2017 määras 2% + 6%.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Vabatahtlikult oli kogumispensioni süsteemiga võimalik liituda 1942.a.- 1982.a. sündinud isikutel. Kuni 31.10.2010.a. oli liitumise viimane tähtaeg 1980.a.- 1982.a. sündinutele. 01.11.2010.a. saavad liitumisavaldusi esitada vaid inimesed, kes on sündinud 1983.a. või peale seda. Inimesed, kes on sündinud enne 1983.a. ning ei ole kogumispensioniga liitunud, enam liituda ei saa.

¹⁰⁵ Tavits 2006, lk 122.

¹⁰⁶ Pensionikeskus kodulehekül. Arvutivõrgus: <http://www.pensionikeskus.ee/?id=3736> (01.02.2013).

Õigus kohustusliku kogumispensioni väljamaksetele on osaomanikul, kes vastab järgmistele tingimustele¹⁰⁷:

- 1) isik on jõudnud riikliku pensionikindlustuse seaduses sätestatud vanaduspensioniiikka. Riikliku pensionikindlustuse seaduse kohaselt on õigus vanaduspensionile isikul, kes on saanud 63-aastaseks. Meeste ja naiste vanaduspensioniea järk-järguliseks võrdsustamiseks tekib 1944.a.- 1952.a. sündinud naistel õigus vanaduspensionile vastavalt riikliku pensionikindlustuse seaduse § 7 lõikes 2 toodule;¹⁰⁸
- 2) isikule makstakse riikliku pensioni pensionikindlustuse seaduse või mõne muu Eesti seaduse alusel;
- 3) isiku poolt makse maksmise alustamise aastale järgneva aasta 1. jaanuarist on möödunud vähemalt viis aastat.

Seega tegemist ei ole pensioniga, mida garanteeritakse riigi poolt. Tõsi, riik küll toetab teise samba finantseerimist, kuid samas finantseerib seda sammast töötaja. Kuigi see pensioniosa on kohustuslik, on see siiski teatud osas vabatahtlik. Nimelt isikud, kes on sündinud enne 01.01.1983.a. võivad valida, kas nad selle skeemiga liituvad või mitte.¹⁰⁹ Samas isikud, kes kohustusliku kogumispensioniga liitunud on, enam skeemist väljuda ei saa. Seega on küll tegemist kohustusliku kindlustusega, kuid see pole mitte kõigile elanikele kohustuslik. Euroopa Ühenduse koordineeriva reeglistiku kohaselt hõlmatakse määrusega kõik erinevad toetused, mida garanteeritakse pädeva riigi seaduste alusel ja mis on seotud määruse artiklis 3 (1) nimetatud sotsiaalsete riskidega. Kohustusliku kogumispensioni puhul ei ole tegemist riigi poolt tagatava sotsiaalse kindlustusega, vaid täiendava pensionimaksega lisaks riiklikus pensionikindlustuses ettenähtud pensionile. Kuigi kohustuslik kogumispension viiakse ellu eraõiguslike pensionifondide poolt, on süsteemi finantseerimiseks ning selle süsteemi eksisteerimiseks seaduslik alus. Seega arvestades Euroopa Ühenduse koordineerimise määruses sisalduvat seaduse mõistet ning seda, et tegemist on kohustusliku kindlustusega, on nimetatud täiendav pensioniliik hõlmatud õigusakti definitsiooniga ning sellest tulenevalt ka Euroopa Ühenduse koordineerimise määrusega.¹¹⁰

¹⁰⁷ Tavits 2002, lk 716-717.

¹⁰⁸ Riikliku pensionikindlustuse seadus. – RT I 2001, 100, 648, RT I, 06.12.2012, 1.

¹⁰⁹ Tavits 2002, lk 716.

¹¹⁰ Ibid.

Seega on üldjuhul kohustusliku kogumispensioni saamise eelduseks, et isikul oleks õigus saada pensioni Eesti seaduste alusel. Kui võõrtöötajal on täidetud tingimused, et saada riigi poolt garanteeritud pensioni, ja tal on täidetud ka tingimused kohustusliku kogumispensioni saamiseks, siis kuuluvad mõlemad nimetatud väljamaksed Euroopa Ühenduse koordineeriva reeglistiku alla.¹¹¹

1.5.2. Vabatahtlik kogumispension

Vabatahtlik kogumispension on hüvitis, mille saamiseks omandatakse vabatahtliku pensionifondi osakuid või sõlmitakse täiendava kogumispensioni kindlustusleping vastavalt kogumispensionide seaduses sätestatud tingimustele ning mille suhtes kohaldatakse tulumaksuseaduses sätestatud soodustusi.¹¹²

Täiendava kogumispensioni saamiseks omandab isik vabatahtliku pensionifondi osakuid või sõlmib kindlustusandjaga täiendava kogumispensioni kindlustuslepingu. Isik võib samaaegselt omada ja omandada mitme erineva vabatahtliku pensionifondi osakuid või sõlmida täiendava kogumispensioni kindlustuslepinguid ühe või mitme kindlustusandjaga. Täiendav kogumispension makstakse välja kogumispensionide seaduses, vabatahtliku pensionifondi tingimustes ja täiendava kogumispensioni kindlustuslepingus sätestatud korras ja tingimustel.¹¹³

Täiendava kogumispensioniga liitumiseks on seega kaks võimalust – 1) omandada vabatahtliku pensionifondi osakuid, kus isik omandab sissemakse tegemisel vabatahtlikku pensionifondi oma sissemakse, samuti tema eest tööandja eest tehtud sissemakse suurusele vastava arvu vabatahtliku pensionifondi valitseja poolt väljastatavaid osakuid ning millest tehakse osanikuomanikule väljamakseid investeerimisfondide seaduse §-s 138 nimetatud osakute tagasivõitmishinnaga¹¹⁴ või 2) sõlmida kindlustusandjaga täiendava kogumispensioni kindlustusleping, mis on kogumispensionide seaduses sätestatud kohustuslike tingimustega kindlustusleping, milles on sätestatud kindlustatud isikule kindlustuspensioni väljamaksmine alates lepingus määratud tähtajast.¹¹⁵

¹¹¹ Ibid, lk 717.

¹¹² Kogumispensionide seadus.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

Vabatahtliku kogumispensioni väljamakseid on isikul õigus hakata saama siis, kui isik on saanud 55 aastaseks või sõltumata vanusest, kui ta on jäänud täielikult ja püsivalt töövõimetuks. Isikul on võimalik kogutud summa ka varem välja võtta, kuid sellisel juhul ei rakendu väljamaksetele tulumaksusoodustus. Väljamaksete suurus sõltub kogunenud reservi suuruselt ning valitud pensioniperioodi pikkusest. Valikuvabadus võimaluste osas on suur – alates ühekordsetest väljamaksetest kuni eluaegse pensionini.¹¹⁶

Eesti pensionisüsteemi kolmas samm kujutab endast seega vabatahtlikku pensionikindlustust. Kuigi vabatahtlikule pensionikindlustusele on seadusega sätestatud raamtingimused, kuidas toimub pensionide garanteerimine, jäävad suures osas konkreetsete pensionikindlustuse tingimused pensionifondide määrata. Seega on oma olemuselt tegemist eraviisilise kindlustamisega ning selline vabatahtlik kogumispension ei kuulu koordineeriva süsteemi alla.¹¹⁷

¹¹⁶ Pensionikeskuse kodulehekülg. Arvutivõrgus: <http://www.pensionikeskus.ee/?id=746> (01.02.2013)

¹¹⁷ Tavits 2002, lk 716.

2. KOORDINEERIMISE PÕHIMÕTTED TÄIENDAVATES PENSIONISKEEMIDES

2.1. Määruse nr. 883/2004 üldpõhimõtted

Määruse nr. 883/2004 1 jaotis sisaldab mitmeid üldpõhimõtteid, mida tuleb järgida määruse rakendamisel. Määrus on üles ehitatud neljale printsiibile, milleks on:

- 1) mittediskrimineerimine;
- 2) ühe riigi õigussüsteemi kohaldamine;
- 3) perioodide kokkuliitmine;
- 4) hüvitiste eksport.¹¹⁸

Mõnikord on nendele neljale nimetatud printsiibile lisatud ka viies printsiip, milleks on hea koostöö ja haldus. Koostöö ja teabevahetus pädevate asutuse vahel on tegelikult vundament ja *conditio sine qua non* teiste põhimõtete juures, kusjuures viimane on võimatu ilma eelmisteta. Määruse üldprintsiipe – mittediskrimineerimine, ühe riigi õigussüsteemi kohaldamine, perioodide kokkuliitmine ja hüvitiste eksport – ei oleks võimalik saavutada ilma asjaomaste liikmesriikide haldusasutuste sekkumiseta.¹¹⁹

Nende põhimõtete järgmine on eriti oluline seoses pensionitega.

Euroopa Liidu sotsiaalkindlustuse koordineerimise reeglistikku ja sellest tulenevaid printsiipe saab rakendada üksnes siis, kui isik lahkub tema enda liikmesriigist. Sellist isikut nimetatakse võõrtöötajaks. Kui isik ei lahku oma liikmesriigist, siis pensioni makstakse vastavalt selle liikmesriigi õigusaktidele täpselt samal viisil, kui selle liikmesriigi kodanikele. Tähtis ei ole asjaolu, kas isik elab selles riigis, kui ta jõuab pensioniikka.¹²⁰

Oluline on siinjuures märkida, et määrusest nr. 883/2004 tulenevaid üldpõhimõtteid saab rakendada üksnes selliste pensioniõiguste suhtes, mis on kaetud määruse nr. 883/2004 reguleerimisalaga. See tähendab skeemid, mis on kaetud terminiga õigusakt määruse artikkel 1 (I) kohaselt või mille suhtes on liikmesriik kõnealuse artikli alusel avalduse teinud. Määruse

¹¹⁸ Barnard 2000, lk 301-302.

¹¹⁹ Y. Jorens, F.Overmeiern. General principles of coordination in regulation 883/2004. European Journal of Social Security, 2009, Volume 11, lk 49.

¹²⁰ Hajdu 2008, lk 120.

reguleerimisalasse kuuluvad seega pensionid, mida on isikul õigus saada, arvestades riigi poolt tagatud üldistele pensionitele esitatavaid nõudeid ehk riiklikud pensionid. Töö autor on käesoleva töö esimeses peatükis jõudnud seisukohale, et täiendavad pensioniskeemid, millega liitumine on muudetud kohustuslikuks peaksid samuti kuuluma määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse. Eesti pensionisüsteemi teise samba, kohustusliku kogumispensioni, näol on tegemist riiklikult tagatud pensioniga ning sellisele pensioniskeemile tuleb määruse nr. 883/2004 rakendamise korral kohaldada sellest süsteemist tulenevaid üldpõhimõtteid.

2.1.1. Mittediskrimineerimine

Võrdse kohtlemise põhimõte on alati olnud väga oluline säte sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimise juures. See kaitseb määruse reguleerimisala alla kuuluvaid isikuid otsese ja kaudse diskrimineerimise vastu kodakondsuse alusel. Selline diskrimineerimine võib leida aset liikmesriikide siseriiklike õigusaktide kohaselt. Diskrimineerimise keeld on alati olnud üldjoontes Euroopa Kohtu tõlgendada ja seejuures koordineerimise reeglistiku väärtuslik garantii.¹²¹

Euroopa Kohus on kohtuasjas van Pommeren-Bourgoniën¹²² leidnud, et asutamislepingu artikliga 39¹²³ on vastuolus liikmesriigi õigusaktid, mille kohaselt tema territooriumil igasuguse kutsetegevuse lõpetanud isik on teatud sotsiaalkindlustusliikide osas kohustuslikult kindlustatud vaid siis, kui tema elukoht on selles liikmesriigis, samas, kui see isik on selle liikmesriigi õigusaktide alusel kohustuslikult kindlustatud teiste sotsiaalkindlustusliikide osas ka siis, kui tema elukoht on mõnes muus liikmesriigis, niivõrd, kui vabatahtliku kindlustuse tingimused on sotsiaalkindlustusliikide puhul, mille puhul kohustuslik kindlustus on lõppenud, kohustusliku kindlustuse tingimustest ebasoodsamad. Van Pommeren-Bourgoniën oli Hollandi kodanik, kes elas Belgias, kuid oli kogu oma kutsetegevuse jooksul töötanud Madalmaades. Alates 1997.a. sai ta töövõimetushüvitist maksimaalse töövõime kaotuse eest. Van Pommeren-Bourgoniën'ile teatati, et kuna ta ei elanud Madalmaades, siis alates 01.01.2000.a. ei olnud ta teatud Hollandi sotsiaalkindlustusskeemide osas enam kohustuslikult kindlustatud. Talle tehti samuti teatavaks, et esiteks ei peeta seetõttu tema saadavatelt hüvitistelt alates 01.01.2000.a. enam kinni ühtegi sotsiaalkindlustuse üldskeemi sissemakset ja teiseks, et tal on igal juhul võimalik end vabatahtlikult kindlustada, esitades

¹²¹ Jorens, Overmeiern 2009, lk 64.

¹²² EKO 07.07.2005, C-227/03, *van Pommeren-Bourgoniën*.

¹²³ Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 45.

selleks taotluse sotsiaalkindlustusasutusele. Euroopa Kohus leidis, et Hollandi õigusaktid, mis seavad mitteresidendid Madalmaades sotsiaalse kaitse osas ebasoodsamasse olukorda kui residendid ja rikuvad seega asutamislepingu artiklis 39¹²⁴ sätestatud liikumisvabaduse põhimõtet.

Kohtuasjas Inzirillo¹²⁵ on Euroopa Kohus selgitanud, et liikmesriigi siseriiklik õigusakt, mis annab seadusest tuleneva toetuse selle riigi puudega täiskasvanud kodanikule, kes seal elab, kehtib ka teise liikmesriigi puudega täiskasvanud kodaniku suhtes, kes ei ole kunagi selle liikmesriigi õigusnormide alusel töötanud, kuid kes elab selles liikmesriigis ja sõltub oma isast, kes töötab selles liikmesriigis määruse tähenduses.

Kohtuasjas Terhoeve¹²⁶ on Euroopa Kohus leidnud, et asutamislepingu artiklile 48¹²⁷ ja Eruroopa Nõukogu 15.10.1986.a. määruse nr. 1612/68 töötajate liikumisvabaduse kohta ühenduse piires¹²⁸, mida on muudetud Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 29.04.2004.a. direktiiviga nr. 2004/38¹²⁹, artiklile 7 võib töötaja tugineda, mille kodanik ta on, kui ta on töötanud ja elanud teises liikmesriigis. Euroopa Kohus leidis, et suurem maksukoormus töötajale, kes vahetab elukohta töötamise põhjusel, on põhimõtteliselt vastuolus asutamislepingu artikliga 48¹³⁰. Kui töötaja, kes liigub ühest liikmesriigist teise töökoha vahetamise põhimõttel, siis sellel töötajal on õigus, et tema sotsiaalkindlustusmaksed määratakse samal tasemel nagu sissemaksed, mida maksab töötaja, kes on elanud ühes ja samas liikmesriigis. Vastupidisel juhul on siseriiklikud õigusnormid vastuolus asutamislepingu artikliga 48¹³¹.

Seega mittediskrimineerimise ehk võrdse kohtlemise põhimõte tähendab seda, et liikmesriigi territooriumil elaval isikul on samasugused õigused hüvitisele, kui sama liikmesriigi kodanikul. Määruse artikkel 4 sätestab, et isikutele, kelle suhtes määrust kohaldatakse,

¹²⁴ Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 45.

¹²⁵ EKo 16.12.1976, C-63/76, *Inzirillo vs. Caisse allocations familiales Lyon*.

¹²⁶ EKo 26.01.1999, C-18/95, *Terhoeve*.

¹²⁷ Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 54.

¹²⁸ Nõukogu määrus (EMÜ) nr 1612/68, 15. oktoober 1968, töötajate liikumisvabaduse kohta ühenduse piires. EÜT L 257, 19.10.1968, lk 2—12 (eestikeelne eriväljaanne: Peatükk 05 Kõide 01 Lk 15 – 26).

¹²⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2004/38/EÜ, 29. aprill 2004, mis käsitleb Euroopa Liidu kodanike ja nende pereliikmete õigust liikuda ja elada vabalt liikmesriikide territooriumil ning millega muudetakse määrust (EMÜ) nr 1612/68 ja tunnistatakse kehtetuks direktiivid 64/221/EMÜ, 68/360/EMÜ, 72/194/EMÜ, 73/148/EMÜ, 75/34/EMÜ, 75/35/EMÜ, 90/364/EMÜ, 90/365/EMÜ ja 93/96/EMÜEMP kohaldatavat tekst. ELT L 158, 30.4.2004, lk 77—123 (eestikeelne eriväljaanne: Peatükk 05 Kõide 05 Lk 46 – 61).

¹³⁰ Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 54.

¹³¹ Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 54.

võimaldatakse iga liikmesriigi õigusaktide alusel samasuguseid soodustusi ja nende suhtes kehtivad samasugused kohustused, kui nimetatud riigi kodanike suhtes.

Seoses täiendavate pensioniskeemidega võrdse kohtlemise põhimõtte ei loo liikmesriikidele täiendavate pensioniskeemide osas uusi kohustusi. Võrdse kohtlemise põhimõttest tulenevalt hõlmavad täiendavad pensioniskeemid majanduslikult aktiivseid inimesi ilma piiranguteta nende kodakondsusele.¹³²

2.1.2. Ühe riigi õigussüsteemi kohaldamine

Vastavalt Euroopa Kohtu väljakujunenud kohtupraktikale moodustavad määruse nr. 883/2004 II jaotise sätted täieliku ja ühtse kollisiooninormide süsteemi, mille eesmärgiks on tagada, et ühenduse piires liikuva töötaja suhtes kohaldatakse sotsiaalkindlustussüsteemi ainult ühes liikmesriigis, et vältida olukorda, kus rakenduvad kahe või enama liikmesriigi õigusaktid ning vältida selliseid olukordi.¹³³

Ühe riigi õigussüsteemi kohaldamise printsiip tähendab seda, et korraga on isikule kohaldatavad ainult ühe liikmesriigi õigusaktid. Määruse artikli 11 (1) kohaselt määruse reguleerimisalasse kuuluvate isikute suhtes kohaldatakse üksnes ühe liikmesriigi õigusakte. Ühe riigi õigussüsteemi põhimõtte kohaldamine tähendab seda, et töötaja ei ole samal ajal kindlustatud eri liikmesriikides ega pea seetõttu maksma makse kahe- või ka kolmekordselt. Samuti välistab see selle, et töötaja ei ole kindlustatud üheski liikmesriigis.¹³⁴

Kohaldatava õiguse kindlaksmääramisel lähtutakse põhimõttest, mille kohaselt tuleb rakendamisele töökohariigi õigusaktid. Määruse nr. 883/2004 artikkel 11 (3) (a) kohaselt liikmesriigis töötava või füüsilisest isikust ettevõtjana tegutseva isiku suhtes kohaldatakse selle liikmesriigi õigusakte. See tähendab, et töötajale, kes töötab Euroopa Liidu liikmesriigis, kohaldatakse selle liikmesriigi õigusakte, kus ta parajasti töötab, isegi juhul, kui isik elab teises liikmesriigis või tema tööandja on registreeritud teise liikmesriiki.¹³⁵

Selle põhimõtte rakendamine täiendavate pensioniskeemide suhtes ei ole aga selge. Võimalikud probleemid on seotud asjaoluga, millised on skeemides osalemise tingimused

¹³² Leppik 2006, lk 43.

¹³³ J.-P. Lhernould. New rules on conflicts: regulations 883/2004 and 987/2009. ERA Forum. 2011, lk 26.

¹³⁴ Tavits 2002, lk 713.

¹³⁵ Leppik 2006, lk 42.

erinevate vanuserühmade suhtes – millised vanuserühmad on kohustatud skeemiga liituma, millistel vanuserühmadel on võimalik valida, kas liituda skeemiga või mitte ja millistel vanuserühmadel on keelatud skeemiga liituda – sellised reeglid on erinevates liikmesriikides erinevad.¹³⁶ Näiteks Eesti kohustusliku kogumispensioniga on kohustuslik liituda nendel isikutel, kes on sündinud pärast 01.01.1983.a. Isikud, kes olid sündinud varem eelnimetatud kuupäevast, oli valiku õigus, s.t nad kas liituvad kohustusliku kogumispensioniga või mitte. Vabatahtlikult oli kogumispensioni süsteemiga võimalik liituda 1942.a.- 1982.a. sündinud isikutel. Kuni 31.10.2010.a. oli liitumise viimane tähtaeg 1980.a.- 1982.a. sündinutele. Alates 01.11.2010.a. saavad liitumisavaldusi esitada vaid inimesed, kes on sündinud 1983.a. või peale seda. Inimesed, kes on sündinud enne 1983.a. ning ei ole kogumispensioniga liitunud, enam liituda ei saa.¹³⁷

Määruse nr. 883/2004 kohaselt ei kohaldata selliseid reegleid vabatahtliku kindlustuse ja kohustusliku kindlustuse vabatahtliku jätkamise suhtes. Kui liikmesriigi õigusaktidest tulenevalt kohaldatakse asjaomase isiku suhtes kohustuslikku kindlustust selles liikmesriigis, ei või tema suhtes kohaldada vabatahtlikku kindlustusskeemi või kohustusliku kindlustuse vabatahtlikku jätkamise skeemi teises liikmesriigis. Kõigil muudel juhtudel, kui antud kindlustusliigi puhul on valida mitme vabatahtliku kindlustusskeemi või kohustusliku kindlustuse vabatahtliku kindlustuse vabatahtliku jätkamise skeemi vahel, liitub asjaomane isik üksnes skeemiga, mille ise valib. Invaliidsus-, vanadus- ja toitjakaotuspensionide puhul võib asjaomane isik siiski ühineda liikmesriigi vabatahtliku kindlustuse või kohustusliku kindlustuse vabatahtliku jätkamise skeemiga sellest hoolimata, et talle kohustuslikult kohaldatakse teise liikmesriigi õigusakte, tingimusel, et tema suhtes on tema karjääri mingil etapil kohaldatud esimese liikmesriigi õigusakte seoses töö või füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemisega ja kui selline kattumine on esimese liikmesriigi õigusaktide alusel selgesõnaliselt või kaudselt lubatud. Kui liikmesriigi õigusaktidest tulenevalt on vabatahtliku kindlustusega või kohustusliku kindlustuse vabatahtliku jätkamisega ühinemise tingimuseks elamine selles liikmesriigis kohaldatakse teises liikmesriigis elamise võrdset kohtlemist artikli 5 (b) alusel üksnes isikute suhtes, kellele varem on kohaldatud esimese liikmesriigi õigusakte töö või füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise alusel. Siiski on küsitav, kas täiendavad pensioniskeemid, millega liitumine on kohustuslik, kuuluvad nende määruse eeskirjade alla, kuivõrd nimetatud skeemid on määratletud kohustuslike skeemidena. Kuigi mõnedes

¹³⁶ Ibid, lk 43.

¹³⁷ Pensionikeskus koduleheküljel. Arvutivõrgus: <http://www.pensionikeskus.ee/?id=589> (01.02.2013).

vanuserühmades võib skeemiga liitumine olla vabatahtlik, siis sellised skeemid muutuvad isikute jaoks kohustuslikuks, kui nad selle skeemiga juba liitunud on.¹³⁸

2.1.3. Perioodide kokkuliitmine

Perioodide kokkuliitmise printsiip tähendab eri riikide õigusaktide alusel omandatud elamis-, töötamis- või kindlustamisperioodide kokkuliitmise kohustust. Määruse artikli 6 kohaselt peab pädev asutus liikmesriigis, mille õigusaktide kohaselt hüvitisõiguste saamine, säilimine, kestus või taastamine, õigusaktidega hõlmatud või juurdepääs kohustuslikule kindlustusele, kohustusliku kindlustuse vabatahtlikule jätkamisele või vabatahtlikule kindlustusele või vabastus sellest, mille tingimuseks on kindlustus-, töötamis-, füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemis- või elamisperioodide täitumine, võtab vajalikul määral arvesse teises liikmesriigis täitunud kindlustus-, töötamis-, füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemis- või elamisperioode, nagu oleks tegemist kohaldatavate õigusaktide alusel täitunud perioodidega. Täpsemad perioodide kokkuliitmise kohustused on sätestatud määruses vastavalt määrusega reguleeritud sotsiaalkindlustusliikide kaupa. Määruse nr. 883/2004 artikkel 6 sisaldab endas üldiseid perioodide kokkuliitmise reegleid, mis on olulised pikaajalistele hüvitistele.

Pikaajaliste hüvitiste puhul on perioodide kokkuliitmine oluline üksnes hüvitiste omandamise, säilitamise ja taastamise seisukohalt. Kindlustusperioodide kokkuliitmise peamine põhimõte seisneb selles, et omandada õigus hüvitisele.¹³⁹ Samas on kohtuasjas *Cristalina Salgado Alonso*¹⁴⁰ kohtujuristi ettepaneku kohaselt selline siseriiklik lisasäte, mis näeb ette, et teatud pensionikindlustuse sissemaksete periood võetakse arvesse ainult pensioni suuruse määramisel, kuid mitte selle õiguse tekkimisel, ei ole vastuolus ei nõukogu 14. juuni 1971.a. määruse (EMÜ) nr. 1408/71 sotsiaalkindlustussüsteemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate ja nende pereliikmete suhtes artikliga 45 ega ka Euroopa Ühenduse asutamislepingu artiklitega 39 ja 12. C. Salgado Alonso, kes oli sündinud 30. mail 1963.a. esitas Hispaania töötuskindlustust haldavale asutusele taotluse üle 52-aastastele töötutele mõeldud eritöötustoetuse saamiseks. Sel ajal suutis ta tõendada 74 kuud - enam kui 6 aastat – tegelikku kindlustusperioodi Saksa õiguse alusel ajavahemikus 29. juuni 1964.a. kuni 30. juuli 1970.a., 26 kuud Šveitsi õiguse alusel ajavahemikus 01. detsember 1971.a. kuni 31. märts 1975.a. ning 182 päeva Hispaania õiguse alusel ajavahemikus 08. jaanuar kuni 07. juuli

¹³⁸ Leppik 2006, lk 43.

¹³⁹ Hajdu 2008, lk 123.

¹⁴⁰ EK 20.01.2005, C-306/03, *Salgado Alonso*, kohtujurist J. Kokotti ettepanek.

1992.a. Hispaania töötuskindlustust haldav asutus keeldus esialgu talle eritöötustoetust maksmast, kuna ta ei olnud täitnud Hispaanias minimaalselt nõutud 15-aastast kvalifikatsiooniperioodi. Seepeale esitas C. Salgado Alonso nimetatud otsuse peale kaebuse Hispaania kohtule, kes tunnustas oma 22.06.1993.a. otsuses tema õigust saada kõnealust toetust. Eeltoodust tulenevalt maksti C. Salgado Alonso'le üle 52-aastastele töötutele ettenähtud töötutoetust ajavahemikus 07.08.1992.a. kuni 30.05.2001.a., s.t 3219 päeva, mille jooksul tegi Hispaania töötuskindlustust haldav asutus tema eest vanaduspensionikindlustuse sissemakseid. 2001.a. mais taotles C. Salgado Alonso 65-aastaseks saades õigust pensioni määramisele Saksa, Šveitsi ja Hispaanias sotsiaalkindlustussüsteemi alusel. Talle maksti küll pensioni Saksamaal ja Šveitsis, kuid 21.03.2002.a. otsusega jättis Hispaania riiklik sotsiaalkindlustusamet tema taotluse rahuldamata põhjusel, et ta ei ole täitnud pensioni saamiseks Hispaanias minimaalselt nõutud sissemaksete perioodi ja et määruse nr. 1408/71 artikli 48 lõike 1 kohaselt ei ole sama määruse artikli 46 lõige 2 kindlustusperioode liitmise osas kohaldatav, kuna Hispaanias täidetud kindlustusperiood on lühem kui üks aasta. C. Salgado Alonso esitas kaebuse, milles väitis, et arvesse tuleb võtta mitte ainult Hispaanias täidetud esialgset 182-päevast sissemaksete perioodi, vaid ka kogu seda perioodi, mille jooksul eritöötustoetuse saamise ajal Hispaania töötuskindlustust haldav asutus tema eest vanaduspensionikindlustusse sissemakseid tegi, nii et ta saab edaspidi Hispaanias toetuda 3401-päevasele sissemaksete perioodile, mis moodustab kokku üle 9 aasta ja 3 kuu tehtud sissemakseid. Euroopa Kohus leidis nimetatud asjas, et asutamislepingu artikleid 39¹⁴¹ ja 42¹⁴² tuleb tõlgendada nii, et nendega ei ole vastuolus siseriiklik reegel, nagu üldise sotsiaalkindlustusseaduse säte, mille kohaselt ei saa liikmesriigi pädevad asutused siseriikliku pensioniskeemi alusel määratava vanaduspensioniga õiguse saamiseks võtta arvesse selles liikmesriigis täidetud teatud kindlustusperioode töötaja poolt, kes on töötuskindlustuse haldamise asutuse poolt vanaduspensionikindlustusse sissemaksete tegemise ajal töötanud, kuna neid perioode võetakse arvesse üksnes nimetatud pensionisumma arvutamisel.

Perioodide kokkuliitmise kohustuse eesmärk on välistada ebasoodne mõju olukorras, kus inimene, kes on olnud kindlustatud mitmes riigis, mille tulemusel ta ei täida vajaliku kindlustusperioodi tingimust mõnes (või üheski) liikmesriigis.¹⁴³ Näiteks Eestis tekib riikliku pensionikindlustuse seaduse alusel õigus vanaduspensionile isikutel, kellel on 15 aastat Eestis

¹⁴¹ Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 45.

¹⁴² Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 48.

¹⁴³ Hajdu 2008, lk 123.

omandatud pensionistaaži (§ 7 lg 1 p 2).¹⁴⁴ Kui isik on töötanud Eestis näiteks ainult 7 aastat ja ülejäänud 23 aastat on isik töötanud näiteks Lätis, siis ainult Eesti õiguse kohaldamisel tal õigust riiklikule vanaduspensionile ei oleks. Euroopa Liidu koordineerimiseõiguse kohaldamisel peab isiku õiguse Eesti riiklikule pensionile kindlakstegemisel arvesse võtma ka Lätis töötatud aastad.

Vastavalt määrusele kõik liikmesriigid, kus isik kindlustatud on olnud, peavad maksma pensioni, kui kindlustatud isik jõuab antud liikmesriigi pensioniikka.¹⁴⁵ Määrus sisaldab eeskirju selle kohta, kuidas pädevad asutused peavad hüvitisi arvestama. Vastavalt määrusele peab iga liikmesriigi pädev asutus ühelt poolt selgitama välja nõuded oma siseriiklike õigusaktide alusel ja teiselt poolt koordineerimise reeglistiku alusel.¹⁴⁶ Tuleb eristada, kas võõrtöötaja on täitnud kõik vajalikud tingimused vanaduspensionide õiguse saamiseks vastavalt antud liikmesriigi õigusaktidega või ei ole saanud pensioniõigust eraldi üheski liikmesriigis.¹⁴⁷

Rakendamismääruse artikkel 12 kohaselt põhimääruse artikkel 6 kohaldamiseks pöördub pädev asutus nende liikmesriikide asutuste poole, kelle õigusakte asjaomase isiku suhtes on samuti kohaldatud, et määrata kindlaks nende riikide õigusaktide kohaselt täitnud kindlustusperioodid. Liikmesriigi õigusaktide alusel täitnud asjaomased kindlustus-, töötamis- ja füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemis- või elamisperioodid liidetakse mis tahes teise liikmesriigi õigusaktide alusel täitunud sellistele perioodidele põhimääruse artikli 6 kohaldamiseks vajalikus ulatuses, seejuures tuleb vältida perioodide kattumist. Kõik ühe või enama liikmesriigi õigusaktide kohaselt võrdsustatud perioodid võtab arvesse ainult selle liikmesriigi asutus, kelle õigusaktide alusel oli asjaomane isik viimati kohustuslikult kindlustatud enne kõnealust perioodi. Juhul, kui asjaomane isik ei olnud enne kõnealust perioodi liikmesriigi kohustusliku kindlustusega hõlmatud, võtab seda arvesse selle liikmesriigi asutus, kelle õigusaktide alusel oli ta kohustuslikult kindlustatud esimest korda pärast kõnealust perioodi.

Hüvitiste määramine koordineerimise reeglistiku alusel toimub määruse nr. 883/2004 artikkel 52 kohaselt järgmiselt.

¹⁴⁴ Riikliku pensionikindlustuse seadus.

¹⁴⁵ Hajdu 2008, lk 120.

¹⁴⁶ Ibid, lk 120-121.

¹⁴⁷ Ibid, lk 120.

2.1.4. Sõltumatu hüvitis

Määruse kohaselt arvutab pädev asutus makstava hüvitise suuruse esiteks kohaldatavate õigusaktide alusel üksnes siis, kui hüvitiste määramise tingimused on täidetud ainult siseriiklike õigusaktide alusel (sõltumatu hüvitis). Seega on sõltumatu hüvitis pension, mis on omandatud üksnes siseriiklike õigusaktide alusel. Pension on sõltumatu hüvitis, kui ei ole vaja tugineda määruse sätetele eesmärgiga omandada õigus pensionile.¹⁴⁸ Näiteks isikule, kes on töötanud 5 aastat Eestis oleks sõltumatu pension null, sest Eesti riikliku pensionikindlustuse seaduses nõutud pensionistaaž 15 aastat ei ole täidetud.

Kui isikul ei ole õigust individuaalsele pensionile (sõltumatu hüvitis), saab talle arvestada üksnes *pro-rata* pensioni.¹⁴⁹

2.1.5. *Pro-rata* hüvitis

Pro-rata arvutuse eesmärgiks on hoida ära negatiivsed aspektid võõrtöötajate jaoks, kes liiguvad Euroopa Liidu piires.¹⁵⁰

Pro-rata temopris põhimõte eeldab, et pension siseriiklike õigusaktide alusel on võrdeline selle ajaga, mil isik oli pensioniskeemiga liitunud.¹⁵¹ Selleks arvutab määruse kohaselt pädev asutus makstava hüvitise suuruse arvestades teoreetilise suuruse ja sellest tuleneva tegeliku suuruse (*pro-rata* hüvitis) järgmiselt. Määruse kohaselt hüvitise teoreetiline suurus võrdub hüvitisega, mida asjaomane isik võiks taotleda, kui kõik kindlustus- ja/või elamisperiodid, mis on täitunud teiste liikmesriikide õigusaktide alusel, oleksid täitunud hüvitise määramise kuupäeval kohaldatavate õigusaktide alusel. Kui nende õigusaktide alusel ei sõltu hüvitise suurus täitunud perioodide kestusest, loetakse selline hüvitise suurus hüvitise teoreetiliseks suuruseks. Pädev asutus määrab seejärel kindlaks *pro-rata* hüvitise tegeliku suuruse, korrutades teoreetilist suurust tema poolt kohaldatavate õigusaktide alusel enne riski materialiseerumist täitunud perioodide kestuse ja kõikide asjaomaste liikmesriikide õigusaktide alusel enne riski materialiseerumist täitunud perioodide kogukestuse suhtega.

¹⁴⁸ Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 17.

¹⁴⁹ Hadju 2008, lk 121.

¹⁵⁰ Leppik 2006, lk 52.

¹⁵¹ Ibid, lk 44.

Euroopa Kohus leidis Salgado González¹⁵² kohtusajjas, et Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklit 48, nõukogu 14. juuni 1971.a. määruse nr. 1408/71 sotsiaalkindlustusskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate ja nende pereliikmete suhtes, selle nõukogu 02. detsembri 1996.a. määrusega nr. 118/97¹⁵³ muudetud ja asjakohastatud redaktsioonis, mida on muudetud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 05. aprilli 2006.a. määrusega nr. 629/2006¹⁵⁴ artiklit 3, artikli 46 lõike 2 punkti a ja artikli 47 lõike 1 punkti g ning selle määruse VI lisa H osa punkti 4 tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus sellised liikmesriigi õigusnormid, mille alusel arvutatakse nii võõrtöötajast kui kohalikust töötajast füüsilisest isikust ettevõtja vanaduspensioni teoreetiline suurus, lähtudes eranditult selle töötaja poolt tehtud sisse maksetest kindlaksmääratud alusperioodi jooksul, mis vahetult eelnes selle liikmesriigi sotsiaalkindlustusele viimase sisse makse tasumisele, kohaldades nende sisse maksete suhtes kindlaksmääratud jagajat, ilma et selle perioodi kestust või seda jagajat oleks võimalik muuta, et võtta arvesse asjaolu, et kõnealune töötaja teostas oma õigust vabalt liikuda.

Määruse nr. 883/2004 artikkel 57 sätestab erisätted selle kohta, kui kindlustus- või elamisperioodid on kestnud alla aasta. Määruse artikkel 57 kohaselt, olenemata artikli 52 (1) (b) ei ole liikmesriigi pädev asutus kohustatud andma hüvitist tema poolt kohaldatavate õigusaktide alusel täitunud perioodide eest, mida võetakse riski realiseerumisel arvesse, kui nimetatud perioodide kestus on alla ühe aasta ja üksnes neid perioode arvesse võttes ei teki nimetatud õigusaktide alusel õigust hüvitisele. Samas on iga asjaomase liikmesriigi pädev asutus kohustatud võtma nimetatud perioode arvesse artikli 52 (1) (a) (sõltumatu hüvitis) kohaldamisel.

Kokkuliitmine puudutab üksnes aga nõudeõiguse saamist. See tähendab, et kokkuliitmist kasutatakse selleks, et teha kindlaks, kas inimesel on üldse õigust pensioni saada. Perioodid liidetakse kokku ainult juhul, kui arvesse võetavad tööperioodid on kestnud eri aegadel, mitte

¹⁵² EKo 21.02.2013, C-282/11, *Concepción Salgado González*.

¹⁵³ Nõukogu määrus (EÜ) nr 118/97, 2. detsember 1996, millega muudetakse ja ajakohastatakse määrust (EMÜ) nr 1408/71 sotsiaalkindlustusskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate, füüsilisest isikust ettevõtjate ja nende pereliikmete suhtes ning määrust (EMÜ) nr 574/72, millega on kehtestatud määruse (EMÜ) nr 1408/71 rakendamise kord. EÜT L 28, 30.1.1997, lk 1—229 (eestikeelne eriväljaanne: Peatükk 05 Koide 03 Lk 3 – 231).

¹⁵⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 629/2006, 5. aprill 2006, millega muudetakse nõukogu määrust (EMÜ) nr 1408/71 sotsiaalkindlustusskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate ja füüsilisest isikust ettevõtjate ning nende pereliikmete suhtes ja nõukogu määrust (EMÜ) nr 574/72, millega sätestatakse määruse (EMÜ) nr 1408/71 rakendamise kord (EMPs kohaldatav tekst). ELT L 114, 27.4.2006, lk 1—8.

üheaegselt. Kui ühte ja samasse ajaperioodid langevad mitmed kindlustusajavahemikud, siis läheb see arvesse ühe ajaperioodina.¹⁵⁵

Iga liikmesriigi pädev asutus on kohustatud andma hüvitist tema poolt kohaldatavate õigusaktide alusel täitnud perioodide eest, kui on olemas nõutav kindlustusperiood. Kui kindlustusperiood on kestnud alla aasta, siis liikmesriik hüvitist maksma kohustatud ei ole. Kui isik on täitnud vajaliku kindlustusperioodi, kuid muud tingimused on täitmata, näiteks isik ei ole jõudnud pensioniikka, siis pension lükatakse edasi.¹⁵⁶ Euroopa Kohus on Chuck¹⁵⁷ kohtuasjas selgitanud, et Nõukogu 14. juuni 1971. a. määruse nr. 1408/71 sotsiaalkindlustusskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate, füüsilisest isikust ettevõtjate ja nende pereliikmete suhtes, mida on muudetud ja ajakohastatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 31. märtsi 2004. a. määrusega nr. 631/2004¹⁵⁸, artikli 48 lõike 2 kohaselt on selle liikmesriigi pädev asutus, kus töötaja, kes on mõne liikmesriigi kodanik, viimati elas, kohustatud selle töötaja vanaduspensioni arvutamisel siis, kui see töötaja elab pensioni maksmise taotluse esitamise ajal kolmandas riigis, võtma teises liikmesriigis töötatud perioode arvesse samadel tingimustel nagu siis, kui see töötaja elaks ikka veel Euroopa Ühenduse territooriumil.

Õigus kindlustatud isiku vanaduspensionile võib tekkida erinevates liikmesriikides erinevatel kuupäevadel. See võib tuleneda sellest, et erinevates liikmesriikides võib olla erinev pensioniiga.¹⁵⁹ Selline olukord tekib enamasti siis, kui isik on omandanud kindlustusperioodi mitmes liikmesriigis, kus pensioniiga on erinev ja kui ta viimati töötas selles liikmesriigis, kus oli pensioniiga madalaim. Seega on küll pensioni saamise õigus omandatud, kuid see ei kuulu tasumisele, kuni kõik pensioni saamise tingimused on täidetud.¹⁶⁰

Erinevatel liikmesriikidel on erinevad nõuded, mis puudutavad pensioniiga ja vajalikke kindlustusperioode.¹⁶¹ Näiteks Soomes on nii meestel kui naistel pensioniiga 63 aastat ning minimaalne kindlustusperiood peab olema 15 aastat, Lätis on nii meestel kui naistel

¹⁵⁵ Tavits 2002, lk 715.

¹⁵⁶ Hajdu 2008, lk 127.

¹⁵⁷ EKo, 03.04.2008, C-331/06, *K. D. Chuck*.

¹⁵⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 631/2004, 31. märts 2004, millega muudetakse nõukogu määrust (EMÜ) nr 1408/71 ühenduse piires liikuvate töötajate, füüsilisest isikust ettevõtjate ja nende pereliikmete sotsiaalkindlustusskeemide rakendamise kohta ja nõukogu määrust (EMÜ) nr 574/72, millega sätestatakse menetlus määruse (EMÜ) nr 1408/71 rakendamiseks õiguste reguleerimise ja menetluste lihtsustamise osas (EMPs ja Šveitsis kohaldatav tekst). OJ L 100, 6.4.2004, p. 1–5.

¹⁵⁹ Hajdu 2008, lk 127.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid.

pensioniiaga 62 aastat ning minimaalne kindlustusperiood 10 aastat.¹⁶² Eesti riikliku pensionikindlustuse seaduse § 7 lg 1 kohaselt on õigus vanaduspensionile isikul, kes on saanud 63- aastaseks ja kellel on 15 aastat Eestis omandatud riikliku pensionikindlustuse seaduse §-27 sätestatud pensionistaaži.¹⁶³

2.1.6. Sõltumatu hüvitise ja *pro-rata* hüvitise võrdlus

Määruse kohaselt on asjaomasel isikul õigus saada iga liikmesriigi pädevalt asutuselt suurim summa vastavalt siis kas sõltumatu hüvitis või *pro-rata* hüvitis. Kui arvutuse tulemusena on sõltumatu hüvitis ühes liikmesriigis suurem kui *pro-rata* hüvitis või sellega võrdne, võib pädev asutus *pro-rata* arvutusest loobuda rakendamismääruses sätestatud korras.

Seega, kui kindlustatud isik on täitnud kindlustusperioodi üksnes ühes liikmesriigis, ilma, et ta oleks täinud kindlustusperioode teistes liikmesriikides, siis saab ta pensioni, mis arvutatakse ja makstakse vastavalt siseriiklikele õigusaktidele. Kui isik ei ole täitnud kindlustusperioode teise liikmesriigi territooriumil, siis Euroopa Liidu koordineerimise reeglid tähtsust ei oma. Kui aga võõrtöötaja on töötanud ja seega olnud kindlustatud rohkem kui ühes liikmesriigis, siis ta saab pensioni igast liikmesriigist, kus ta on olnud kindlustatud vähemalt ühe aasta. Pensionid vastavad igas asjaomasel liikmesriigis täitunud kindlustusperioodile.¹⁶⁴ Iga pädev riik arvutab välja toetuse suuruse, mida toetuse saaja oleks võinud saada, kui isik oleks kõik kindlustus-, töötamis- või elamisperioodid täitnud vaid ühes liikmesriigis. Teoreetilise summa alusel arvutab iga liikmesriik välja tema poolt makstava summa osa *pro-rata temporis* põhimõtte alusel. Kui aga isikul on õigus saada pensioni mitme riigi õiguse alusel, s.t ta on täitnud mitme riigi nõuded pensioni saamiseks, siis niisugusel juhul riik arvutab välja, kui palju saaks isik pensioni üksnes selle riigi seaduste alusel ning teine riik arvutab välja summa *pro-rata temporis* põhimõtte alusel. Suurem summa, kas siis see, mida makstakse siseriikliku seaduse alusel või *pro-rata temporis* süsteemi alusel, kuulub isikule väljamaksmisele.¹⁶⁵ Pensioni igast liikmesriigist makstakse eraldi vastavalt selle riigi õigusaktidele. Kui võõrtöötaja oli selles liikmesriigis kindlustatud pikka aega, saab ta suhteliselt “kõrge” pensioni. Kui ei, siis tema pension on suhteliselt “madal”.¹⁶⁶

¹⁶² Ibid, lk 128.

¹⁶³ Riikliku pensionikindlustuse seadus.

¹⁶⁴ Hajdu 2008, lk 121.

¹⁶⁵ Tavits 2002, lk 715.

¹⁶⁶ Hajdu 2008, lk 121.

Määrusega kehtestatakse eeskirjad, et vältida väljamaksete või hüvitiste kattumist. Määruse artikkel 10 sätestab üldpõhimõtte hüvitiste kattumise ennetamiseks. Määruse artikkel 10 sätestab, et kui ei ole määratud teisiti, ei anta ega säilitata määrusega õigust saada mitut samaliigilist hüvitist ühe ja sama kohustusliku kindlustuse perioodi eest. Rakendamismääruse artikkel 10 sätestab, et kui kahe või enama liikmesriigi õigusaktide kohaselt antavaid hüvitisi vastastikku vähendatakse, nende maksmine peatatakse või nende maksmine lõpetatakse jagatakse summad, mis jääksid asjaomase liikmesriigi õigusaktidega sätestatud vähendamise, peatamise või maksmise lõpetamise eeskirjade jäiga kohaldamise tõttu välja maksmata vähendatud, peatatud või lõpetatud hüvitiste arvuga, olenemata põhimääruse muudest sätetest. Määruses on ka sätteid, mis puudutavad spetsiaalsete hüvitiste, s.h pikaajaliste hüvitiste kattumist (artikkel 34), vanaduspensionid arvutatakse ja antakse samade kindlustus-, töötamis- või elamisperioodide järgi (artiklid 53-55). Määruse kohaselt liikmesriigi õigusaktides ettenähtud kattumist välistavate eeskirjade kohaldamisel invaliidsus-, vanadus- või toitjakaotushüvitiste sama liiki või eri liiki hüvitise või muu sissetulekuga kattumise korral kehtib järgmine. Pädev asutus võtab arvesse teises liikmesriigis saadud hüvitisi või tulu üksnes siis, kui asutuse kohaldatavates õigusaktides on sätestatud välisriigis saadud hüvitiste või tulu arvesse võtmine. Pädev asutus võtab arvesse teise liikmesriigi makstavate hüvitiste suuruse rakendamismääruses sätestatud tingimustel ja korras enne maksude, sotsiaalkindlustusmaksete ja muude üksikisiku maksude või vähendamiste mahaarvamist, välja arvatud kui kohaldatavates õigusaktides on sätestatud pärast selliseid mahaarvamisi kattumiste vältimiseks rakendatavad eeskirjad. Pädev asutus ei võta arvesse nende teiste liikmesriigi õigusaktide alusel määratavate hüvitiste suurust, mida makstakse vabatahtliku kindlustuse või kohustusliku kindlustuse vabatahtliku jätkamise alusel. Kui üks liikmesriik rakendab eeskirju kattumise vältimiseks põhjusel, et asjaomane isik saab sama või eri liiki hüvitisi teise liikmesriigi õigusaktide alusel või teistes liikmesriikides omandatud tulu, võib saadaolevat hüvitist vähendada üksnes selliste hüvitiste või sellise tulu summa võrra.

2.1.7. *Pro-rata temporis* põhimõtte rakendamine täiendavatele pensioniskeemidele

Määruses on sissemaksepõhiste pensioniskeemide puhul kasutusele võetud erisätted – artikkel 56 (c), mille rakendamine sõltub osade liikmesriikide puhul määruse lisast XI. Määruse nr. 883/2004 artikkel 56 (c) sätestab, et kui liikmesriikide õigusaktides on sätestatud, et hüvitised tuleb arvutada tulu, sissemaksete, sissemaksebaasi, juurdekasvu, sissetuleku, muude summade või neist enama kui ühe kombinatsiooni (keskmiste, proportsionaalsete, püsi- või krediteeritud

summade) alusel, toimib pädev asutus järgmiselt. Pädev asutus määrab hüvitiste arvutusbaasi üksnes kooskõlas tema poolt kohaldatavate õigusaktidega täitnud kindlustusperioodide alusel või kasutab vastavalt teiste liikmesriikide õigusaktidele täitnud kindlustus- ja/või elamisperioodidega kooskõlas arvutatava summa määramisel samu tegureid, mis on määratletud või registreeritud tema poolt kohaldatavate õigusaktide alusel täitnud kindlustusperioodide alusel. Samas on määrus paindlik ja annab liikmesriikidele võimaluse määratleda detailsed reeglid määruse XI lisas sätestatud korras. Kooskõlas nende erireeglitega võib liikmesriik kindlaks määrata hüvitiste arvutamise aluse üksnes vastavalt oma kohaldatavate õigusaktide alusel täitnud kindlustusperioodidele ja selleks võib kasutada elemente, mis on kindlaks määratud ja registreeritud vastavalt kindlustusperioodidele vastavalt kohaldatavatele õigusaktidele.¹⁶⁷

Pro-rata hüvitise arvutamine ei sobi kindlaksmääratud sissemaksetega skeemidele. Tõepoolest, hüvitiste summa selliste skeemide puhul on otseselt seotud sissemaksetest.¹⁶⁸ Oluline on siinjuures ka märkida, et Euroopa Nõukogu on samuti välja toonud, et perioodide kokkuliitmise reeglid ei ole sobilikud täiendavatele pensioniskeemidele. Nii on direktiivi nr. 98/49 preambulas märgitud, et perioodide kokkuliitmise reeglid ei ole sobilikud täiendavatele pensioniskeemidele, välja arvatud need skeemid, mis on hõlmatud terminiga õigusakt vastavalt määruse nr. 883/2004 artiklile 3 (1). Sellest tulenevalt võib järeldada, et Nõukogu hinnangul on perioodide kokkuliitmise põhimõte sobilik kõikidele riiklikele pensioniskeemidele.¹⁶⁹

Küsimus seisneb selles, kas *pro-rata temporis* põhimõte on sobilik printsiip täiendavate pensioniskeemide koordineerimisel. Sellistel skeemidel põhinevad pensionid sõltuvad otseselt skeemi tehtud sissemaksetest ja selle kasumist.¹⁷⁰ Näiteks on Austria pensioniskeem liberaalne skeem, mida rahastatakse üksnes skeemi meetodil, mis rajaneb pensioniskeemil. Sellise skeemi alusel, mille põhjal arvutatakse teoreetiline summa, arvestab liikmesriigi pädev asutus iga kuu täitnud õigusaktide alusel mõnes teises liikmesriigis summa proportsionaalselt tegelikult kogunenud summale Austria pensioniskeemi.¹⁷¹ Eestis põhineb kohustuslik kogumispension eelfinantseerimisel – inimene kogub enda pensioni ise makstes brutopalgast 2% pensionifondi. Riik lisab sellele töötaja töötasult arvestatava sotsiaalmaksu arvelt 4%.

¹⁶⁷ Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 20.

¹⁶⁸ Verschueren 2009, lk 148.

¹⁶⁹ Leppik 2006, lk 53.

¹⁷⁰ Ibid, lk 44.

¹⁷¹ Verschueren 2009, lk 160-161.

Kuigi täiendavate skeemide osas on tõenäoliselt seos hüvitise suuruse ja töö kestvuse aja vahel, siis praktikas tähendab see küsimust, et kui tegemist on täiendavate skeemidega, siis kuidas pensioni arvutamisel tuleks seda laiendada teistes liikmesriikides täitunud kindlustusperioodidele kui arvutatakse teoreetilist suurust, milliseid sissemaksid ja tootlust tuleb arvesse võtta.¹⁷²

Täiendavate pensioniskeemide puhul perioodide kokkuliitmisel võib juhtuda, et *pro-rata* hüvitis võib osutada kõrgemaks kui sõltumatu hüvitis siseriiklike õigusaktide alusel, mis tähendaks ümberjagamist võõrtöötaja kasuks. Näiteks isik on teinud sissemaksid Eesti kohustusliku kogumispensioni sambasse viis aastat, iga aasta keskmiselt 500,00 eurot ja need sissemaksed teenivad aastas 10% kasumit. Isik kolib aga aasta enne pensionile jäämist Lätti ja teeb sissemaksid Läti täiendavasse pensioniskeemi, kuid tema varasemalt tehtud sissemaksed jäävad Eesti skeemi. Määruse nr. 883/2004 artikkel 56 (1) (c) nõuab *pro-rata* hüvitise arvutamisel, et Eesti pädev asutus eeldab, et isik on jätkuvalt teinud igal aastal 500,00 euro suuruse sissemaks kogunenud intressiga 10%, sest kindlustusperioodid on täitnud Eesti õigusaktide alusel. Sellisel juhul on *pro-rata* hüvitis suurem kui sõltumatu hüvitis. Sõltuvalt skeemi institutsioonilisest raamistikust, need kulud oleksid teiste pensioniskeemis osalejate kanda või kannaks selle eest vastutust fondi valitsejad. Seega *pro-rata* arvutus võib olla võõrtöötaja jaoks kasulik, kuid samas selle põhimõtte rakendamisel täiendavatele pensioniskeemidele võib tõusetuda küsimus, kas see on õiglane teiste skeemis osalejate suhtes ja kes peaksid kandma lisakulusid.¹⁷³

Samuti seondub *pro-rata* printsiibi rakendamisel täiendavatele pensioniskeemidele administratiivne probleem. Erafirmad (fondi valitsejad ja kindlustusfirmad), kes täiendavaid pensioniskeeme haldavad, oleks sellisel juhul määruse alusel pädevaks asutuseks, kuid kes ei ole valmistunud tegelema koordineerimise küsimustega.¹⁷⁴

Kõige lihtsam tee oleks mitte kohaldada *pro-rata temporis* põhimõtet täiendavatele pensioniskeemidele. Sellisel juhul arvutatakse üksnes sõltumatu hüvitis, s.t hüvitise summa oleks arvutatud üksnes iga asjaomase liikmesriigi siseriikliku õiguse alusel. Samas on kindlustusperioodide kokkuliitmise kohustus ette nähtud Euroopa Liidu toimimise lepingu

¹⁷² Leppik 2006, lk 44.

¹⁷³ Ibid, lk 45.

¹⁷⁴ Ibid, lk 45-46.

artikkel 48¹⁷⁵ alusel, mistõttu ei saa kindel olla, et täiendavate pensioniskeemide puhul saab sellest põhimõttest loobuda.¹⁷⁶

Määruse nr. 883/2004 esialgne artikkel 52 (4) sätestas, et kui kooskõlas artikkel 52 (1) (a) (sõltumatu hüvitis) arvutuste tulemusena on sõltumatu hüvitis ühes liikmesriigis suurem kui *pro-rata* hüvitis, mis on arvutatud kooskõlas artikkel 52 (1) (b) või sellega võrdne, võib pädev asutus *pro-rata* arvutusest loobuda rakendamismääruses sätestatud tingimustel. Sellised olukorrad on sätestatud VIII lisas. Euroopa Komisjon tegi 2006.a. ettepaneku loobuda *pro-rata* arvutusest kõikidel juhtudel, kui pension põhineb sissemaksepõhisel skeemil. Uus artikkel – artikkel 52 (5) peegeldab seda ideed, sätestades, et *pro-rata* arvutuse sätteid ei kohaldata skeemide korral, mille arvutamise korral ei oma tähtsust ajavahemikud, tingimusel, et sellised skeemid on loetletud määruse nr. 883/2004 lisa VIII teises osas.¹⁷⁷ Sellistel juhtudel on asjaomasel isikul õigus hüvitisele, mis arvutatakse vastavalt asjaomase liikmesriigi õigusaktidele. Määruse uus artikkel 52 (5) sätestab, et olenemata lõigetest 1, 2 ja 3 ei kohaldata *pro-rata* arvutust skeemide korral mis näevad ette hüvitised, mille arvutamisel ei oma tähtsust ajavahemikud, tingimusel, et sellised skeemid on loetletud VIII lisa teises osas. Sellistel juhtudel on asjaomasel isikul õigus hüvitisele, mis arvutatakse vastavalt asjaomase liikmesriigi õigusaktidele. Samuti sätestas ettepanek, et selliste skeemide osas ei kohaldata määruse nr. 883/2004 artiklit 57 (alla aasta kestvad kindlustus- või elamisperioodid) (uus artikkel 57 (4)).¹⁷⁸

Need muudatused määrusesse nr. 883/2004, mille eesmärgiks oli paremini kohandada määrust täiendavatele pensioniskeemidele, võeti vastu 16.09.2009.a. määrusega nr. 998/2009.¹⁷⁹ Seega loetleb määruse lisa VIII esimene osa juhud, mil *pro-rata* arvutusest võib loobuda või seda ei kohaldata ja VIII lisa teine osa juhud, mil kohaldatakse määruse artiklit 52 (5). Näiteks Eestis kuulub sinna alla kohustusliku kogumispensioni skeem.

Seega sissemaksetel põhinevad skeemid saab välistada *pro-rata* hüvitise arvutamisest, mis tähendab seda, et Euroopa Liidu tasandil võiks eristada seda, kas tegemist on kindlaksmääratud hüvitisega skeemiga koos täieliku *pro-rata temporis* hüvitise arvutamisega

¹⁷⁵ Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 42.

¹⁷⁶ Leppik 2006, lk 52.

¹⁷⁷ Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 20.

¹⁷⁸ Verschueren 2009, lk 161.

¹⁷⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 988/2009, 16. september 2009, millega muudetakse määrust (EÜ) nr 883/2004 sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimise kohta ja määratakse kindlaks selle lisade sisu (EMPs ja Šveitsis kohaldatav tekst). LT L 284, 30.10.2009, lk 43—72.

või sisse maksetel põhineva skeemiga, kus *pro-rata temporis* põhimõttest loobutakse. Selline vahetegu oleks mõistlik, kuivõrd oluline skeemide hulk oleks sellisel juhul täielikust koordineerimise reeglistikust eraldatud.¹⁸⁰

Seega tuleks seoses täiendavate pensioniskeemidega selgitada välja, kas töötajale, kes lahkub skeemist seoses sellega, et liigub teise liikmesriiki tekib kahju võrreldes nende töötajatega, kes lõpetavad maksete tegemise, kuid jäävad samasse liikmesriiki. Kui vastus mõnede skeemide või liikmesriikide osas on positiivne, tuleb tarvitusele võtta kompenseerivad meetmed, kuid oma iseloomult peaksid sellised meetmed sobima täiendavatele pensioniskeemidele.¹⁸¹

Siinjuures on aga oluline märkida, et Euroopa Kohus on Vougioukas¹⁸² kohtuasjas selgitanud, et kui perioodide kokkuliitmisel saab otseselt tugineda asutamislepingu artiklitele 48 kuni 51, ei ole vajalik pöörduda Nõukogu poolt vastu võetud koordineerimise reeglite poole.

Kohtuasjas Maurits Casteels versus British Airways plc¹⁸³ kohtujuristi ettepaneku kohaselt Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklil 48¹⁸⁴ ei ole vahetut õigusmõju. Kui töötaja on töötanud ühe ja sama tööandja eri liikmesriikides asuvates filiaalides ja liitus igas filiaalis seal kehtiva tööandja pensioniskeemiga, siis tuleb asjaomaseid tööandja pensioniskeemi norme tõlgendada ja kohaldada võimalikult suures ulatuses kooskõlas Euroopa Liidu toimimise lepingu artikliga 45¹⁸⁵. Eelkõige tuleb kohaldada järgmist: selle teenistusaja arvestamisel, mille vältel peab töötaja olema töötanud oma tööandja heaks, et omandada asjaomasel tööandja pensioniskeemis tagatud pensioniõigus, tuleb arvesse võtta tema ühe ja sama tööandja kõikides filiaalides töötamise kogukestust; töötaja üleviimist ühest filiaalist teise ei tohi pidada vabatahtlikuks lahkumiseks asjaomasest tööandja pensioniskeemist, isegi kui töötaja üleviimine toimus tema nõusolekul. Nimetatud kohtuasjas töötas M. Casteels British Airways'is juures ühtejärgi 1. juulist 1974.a. Oma karjääri jooksul töötas ta kogu aeg selle äriühingu heaks erinevate liikmesriikide, nimelt Belgia Kuningriigi, Saksamaa Liitvabariigi ja Prantsuse Vabariigi territooriumil. Ta jäi British Airways'iga katkematult seotuks üldise töölepingu kaudu, mida korduvalt muudeti olenevalt sellest, millises äriühingu tegevuskohas

¹⁸⁰ Ghailani, *Guardiancich*, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 71.

¹⁸¹ Leppik 2006, lk 52-53.

¹⁸² EKo 22.11.2005, C-443/93, *Vougioukas vs. Idryma Koinonikon Asfalisseon*.

¹⁸³ EK 11.11.2010, C-379/09, *Maurits Casteels versus British Airways plc*, kohtujurist J. Kokotti ettepanek.

¹⁸⁴ Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 42.

¹⁸⁵ Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 39.

ta parasjagu töötas. Nii töötas M. Casteels kuni 14.11.1998.a. Belgias, seejärel alates 15.11.1988.a. kuni 01.10.1991.a. Düsseldorfis asuvas British Airways peakontoris. 01.10.1991.a. kuni 01.04.1996.a. töötas ta British Airways teenistuses Prantsusmaal, hiljem taas Belgias. M. Casteels'i 10.03.1988.a. sõlmitud tööleping nägi ette, et M. Casteels liitub tema töökohas kehtiva British Airways täiendava pensioniskeemiga. Kui M. Casteels viidi Brüsselist üle Düsseldorfis, leppisid pooled omavahel kokku, et tema töötingimused on samad, mis alates 01. juulist 1974.a. British Airways'is töötanud Saksamaa töötajatel. Ainus erand puudutas M. Casteels'i liitumist British Airways töötajatele Saksamaal kohaldatava tööandja pensioniskeemiga grupikindlustusfondis. Selle skeemiga sai liituda alles hetkest, mil M. Casteels Düsseldorfis asuvas British Airways tegevuskohas tööle asus. British Airways vaidles vastu M. Casteels'i õigusele saada Saksamaal töötatud aja eest täiendavat tööandja pensioni, põhjusel et M. Casteels oli 1991.a. vabatahtlikult lõpetanud töötamise Düsseldorfis asuvas British Airways tegevuskohas, omandamata selles tegevuskohas kehtiva pensioniskeemi alusel täiendavate pensioniõiguste lõplikuks omandamiseks vajalikku minimaalset tööstaaži kollektiivlepingu tähenduses. Euroopa Kohus leidis nimetatud asjas, et Euroopa Liidu toimimise lepingus sisalduvad isikute liikumisvabadust käsitlevad sätted tervikuna on mõeldud liidu kodanike jaoks kogu liidu piires, mis tahes erialase töö tegemise lihtsustamiseks ja nendega on vastuolus meetmed, mis võivad kahjustada nende kodanike huve, kui nad soovivad arendada majandustegevust mõne teise liikmesriigi territooriumil. Järelikult on Euroopa Liidu toimimise lepingu artikliga 45 vastuolus selline meede, mis ka juhul, kui see on kohaldatav ilma kodakondsusest lähtuva diskrimineerimiseta, võib takistada liidu kodanikel asutamislepinguga tagatud põhivabaduste teostamist. Kuigi antud juhul kollektiivlepingu sätted kehtivad eranditult British Airways kõikides Saksamaa tegevuskohtades töötavate töötajate kohta ning ei erista asjaomaseid töötajaid kodakondsuse alusel, ei muuda see siiski tõsiasi, et nimetatud kollektiivlepingu mõjul on M. Casteels'i sarnases olukorras olevad töötajad oma liidus vaba liikumise õiguse kasutamise tõttu vähem soodsas olukorras kui British Airways töötajad, kes ei ole seda õigust kasutanud.¹⁸⁶

2.1.8. Eksporditavus

Eksporditavuse printsiip tähendab kohustust maksta isikule hüvitisi tema elama asumisel teise liikmesriiki. Hüvitiste eksport on oluline, et kaitsta juba omandatud õigusi. Määruse artikkel 7 sätestab, et ühe või mitme liikmesriigi õigusaktide või määruse alusel ei rakendata

¹⁸⁶ EKo 10.03.2011, C-379/09, *Casteels*.

makstavatele rahalistele hüvitistele vähendamist, muutmist, peatamist, tühistamist ega konfiskeerimist asjaolu tõttu, et hüvitiesesaaja või tema pereliikmete elukohaks on mõni teine liikmesriik kui hüvitise maksmise eest vastutava asutuse asukohariik.

Seega tähendab ekspordi põhimõtte, et sotsiaalkindlustushüvitisi saab maksta Euroopa Liidu piires ja keelab liikmesriikidel maksta neid üksnes oma liikmesriigi elanikele.¹⁸⁷ Euroopa Kohus ütles Giletti¹⁸⁸ kohtuasjas, et määruse nr. 1408/71 artikli 10 kohaselt õigust omandada või säilitada hüvitist ei või keelduda üksnes põhjusel, et asjaomane isik ei ela selle liikmesriigi territooriumil, kus hüvitise maksmise eest vastutav asutus asub. Nimetatud printsiibi kohaldamist pensionitele võib illustreerida järgmiste kohtuasjadega. Borawitz'i¹⁸⁹ kohtuasjas Euroopa Kohus selgitas, et Saksamaa õigusakt, mis näeb ette minimaalse rahalise hüvitise kodanikule, kes elab teises liikmesriigis suuremas ulatuses, kui hüvitis makstakse samas liikmesriigis, on kaudselt diskrimineeriv kodakondsuse alusel. Kohus leidis, et need elukoha sätted on vastuolus isikute liikumisvabaduse põhimõttega. Morvin'i¹⁹⁰ kohtuasjas leidis Euroopa Kohus, et Saksa õigusaktidest tulenev haiguskindlustuse toetuse väljamaks kujutab endast rahalist vanadushüvitist, kus taotleja võib sellist toetust taotleda ka siis, kui ta on teise liikmesriigi elanik, kus ta on kohustuslikult liitunud haiguskindlustuse skeemiga.

Paljude liikmesriikide, s.h Eesti, sotsiaalkindlustusalaste seaduste kohaselt tekib õigus hüvitisele selle riigi territooriumi elanikel. Euroopa Liidu sotsiaalkindlustuse koordineerimiseõiguse kohaselt tuleb isikule võimaldada tema väljateenitud õiguste ekspordimist, kui ta soovib elama asuda teise riiki. Isikutel, kes on töötanud mitme liikmesriigi territooriumil, on õigus säilitada pensionikindlustuse õigusaktide alusel juba omandatud hüvitised.¹⁹¹ Vanaduspensioni makstakse taotlejale olenemata sellest, kus ta Euroopa Liidu piires viibib või elab.¹⁹²

Koordineerimise reeglistik reguleerib pikaajalisi hüvitisi, s.h vanadus-, töövõimetus- ja tootjakaotuspensione erinevalt lühiajalistest hüvitistest. Lühiajalisi hüvitisi nagu töötushüvitised või haigushüvitised koordineeritakse vastavalt integratsiooni põhimõttele: makstakse ühte hüvitist ja see hüvitis arvutatakse vastavalt selle liikmesriigi õigusaktidele.

¹⁸⁷ Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 14-15.

¹⁸⁸ EKo 24.02.1987, C-397/85, *CRAM Rhône-Alpes vs. Giletti*.

¹⁸⁹ EKo 21.09.2000, C-124/99, *Borawitz*.

¹⁹⁰ EKo 06.07.2000, C-73/99, *Morvin*.

¹⁹¹ ILO. Explanatory report, lk 24.

¹⁹² Hajdu 2008, lk 124.

Pikaajaliste hüvitiste suhtes on leitud, et ei ole õiglane, et liikmesriik, mille territooriumil isik, kes on töötanud mitmes liikmesriigi, jõuab pensioniikka, on ainuisikuliselt vastutav hüvitistega seotud kulude eest.¹⁹³ Seega, mis puudutab vanadus-, töövõimetus- ja tootjakaotuspensione, siis on kasutusel osaline pensioni meetod. Selle tulemusena, pension, mida isik lõppkokkuvõttes saab, koosneb mitmetest pensionidest, millest igatüki baseerub kindlustusperioodil liikmesriigis, kus see isik töötanud on.¹⁹⁴ Osaline pensioni meetod on sätestatud määruse artiklis 50.

Pensionide maksmisel tuleb arvestada ekspordi põhimõttega, mille kohaselt tuleb õigustatud isikule summa välja maksta samas ulatuses, mida ta oleks õigustatud saama tema viibimisel endises töökohariigis.¹⁹⁵ Vanaduspensione reguleerivad õigusaktid erinevad liikmesriigiti. Kui kindlustatud isik lõpetab töötamise ühes liikmesriigis ja jätkab töötamist teises liikmesriigis, siis kindlustusmaksed, mida esimeses liikmesriigis maksti, teisele riigile üle ei anta. See tähendab, et õigus pensionile on üksnes selle riigi vastu, kus ta oli kindlustatud.¹⁹⁶ Pensionid makstakse välja pärast nõude esitamist ja hüvitiste väljaarvutamist asjaomastes liikmesriikides.¹⁹⁷

Iga liikmesriik, kes on kohustatud määrama osalise pensioni, peab pensioni maksuma.¹⁹⁸ Nõudeid hinnatakse iga liikmesriigi pädeva asutuse poolt vastavalt siseriiklikele õigusaktidele ja määruse sätetele.¹⁹⁹ Peamine reegel on, et isik, kes nõuab pensioni kindlustusperioodide eest, mis on täidetud mitmes erinevas liikmesriigis, peab ta esitama avalduse elukoha liikmesriigi pädevale asutusele või selle liikmesriigi pädevale asutusele, kelle õigusakte viimasena tema suhtes kohaldati. Kui isik ei ole täitnud kindlustusperioode selles liikmesriigis, siis elukoha liikmesriigi pädev asutus edastab avalduse selle liikmesriigi pädevale asutusele, kus isik viimati kindlustatud oli. Sama reegel kehtib ka siis, kui isik, kes õiguse saamise hetkel elab riigis, mis ei ole Euroopa Liidu liikmesriik.²⁰⁰ Rakendamismääruse kohaselt kehtib taotluse esitamise kuupäev kõigi asjaomaste asutuste puhul.

¹⁹³ Pennings, 2010 lk 179.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Tavits 2002, lk 715.

¹⁹⁶ Hajdu 2008, lk 123.

¹⁹⁷ Ibid, lk 124.

¹⁹⁸ Ibid, lk 124.

¹⁹⁹ Ibid, lk 123.

²⁰⁰ Ibid, lk 130.

Eesti pensionisüsteemi silmas pidades tuleb analüüsida, missugused pensionid kuuluvad eksportimisele, kui tegemist on Euroopa koordineeriva määruse rakendamisega. Ilmselt ei teki kahtlusi selles osas, et eksportimisele kuuluvad pensionid, mida isikul on õigus saada, arvestades riigi poolt tagatud üldistele pensionitele esitatavaid nõudeid. Kui inimene on töötanud Eestis ning tasunud või tema eest on tasutud selle aja eest ka sotsiaalmaksu, siis tal on õigus vastavate kindlustusperioodide eest saada pensioni vastavalt olukorrale: kas Eesti seaduse alusel täies ulatuses või lähtudes *pro-rata-temporis* põhimõttest. Kuigi Eesti riiklik pensionikindlustuse seadus sätestab, et pensioni saamiseks peab inimesel olema viisteist aastat pensionistaaži Eestis, ei välista see põhimõtte olukorda, kus pensioni määramisel võetakse aluseks välisriigis täidetud ajaperioodid. Kui pädev riik võtaks arvesse ainult selles riigis täidetud kindlustusperioodi, võiks see, et isiku suhtes tuleks rakendada kahe või enama riigi õigust, viia tööjõu vaba liikumise piiramiseni.²⁰¹

Täiendavate pensioniõiguste eksport määruse nr. 883/2004 alusel ei tohiks tekitada probleeme. Reeglina siseriiklikud õigusaktid ei sisalda mingeid piiranguid selles osas.²⁰² Kui varasemalt määrus nr. 1408/71 ja selle rakendamismäärus nr. 574/72 lubas makstavast pensionist maha arvata pangakulusid, mis tähendas, et rahvusvaheliste ülekannete puhul jäid pangakulud hüvitise saaja kanda²⁰³, siis määruse nr. 883/2004 kohaselt kindlustatud isik ja tema pereliikmed, kes elavad või viibivad muus liikmesriigis kui pädev liikmesriik, omavad õigust rahalistele hüvitistele, mida maksab pädev asutus kooskõlas kohaldatavate õigusaktidega. Pädeva asutuse ja elu- või viibimiskohajärgse asutuse vahelise kokkuleppe alusel võib selliseid hüvitisi maksta ka elu- või viibimiskohajärgne asutus pädeva asutuse kulul vastavalt pädeva liikmesriigi õigusaktidele.

2.2. Direktiivi nr. 98/49 rakendamine täiendavate pensioniõiguste omandamisel, säilitamisel ja ülekandmisel

Esiteks on oluline märkida, et direktiivi nr. 98/49/EÜ saab rakendada vaid selliste pensioniõiguste suhtes, mis on direktiivi reguleerimisalaga kaetud. See tähendab nii vabatahtlikke kui ka kohustuslikke pensioniskeeme, välja arvatud need skeemid, mis on kaetud terminiga õigusakt määruse nr. 883/2004 artikkel 1 (l) kohaselt või mille suhtes on liikmesriik kõnealuse artikli alusel avalduse teinud. Direktiivi kohaselt on täiendav

²⁰¹ Tavits 2002, lk 715.

²⁰² Leppik 2006, lk 43.

²⁰³ Ibid.

pensioniskeem siseriiklike õigusaktide ja tavade kohaselt koostatud kutsealane pensioniskeem, nagu näiteks grupikindlustusleping või ühe või mitme valdkonna raames kokkulepitud põlvkondade vaheline ümberjaotusskeem, kogumisskeem või pensionilubadus eelarve reservist või mõni võrreldav kollektiivne või muu skeem töötajatele või füüsilisest isikust ettevõtjatele täiendava pensioni kindlustamiseks.

Töö autor on töö esimeses peatükis jõudnud järeldusele, et Eesti pensionisüsteemi kolmanda samba näol ei ole tegemist riikliku sotsiaalkindlustussüsteemiga, mistõttu ei lange nimetatud pensioniskeem määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse ja sellisele pensioniskeemile tuleb rakendada direktiivist nr. 98/49 tulenevaid nõudeid.

Samuti saab direktiivi nr. 98/49/EÜ rakendada üksnes juhul, kui isik on töötanud mitme liikmesriigi territooriumil. Kui isik on töötanud vaid ühe liikmesriigi territooriumil, siis arvestatakse ja makstakse pensioni üksnes vastavalt selle liikmesriigi õigusaktidele.

Direktiivi artikkel 4 sätestab üksnes, et liikmesriigid võtavad vajalikke meetmeid, et tagada omandatud pensioniõiguste säilimine täiendava pensioniskeemiga hõlmatud isikutele, kelle puhul nende ühest liikmesriigist teise liikumise tõttu ei tehta enam kõnealusesse kavassee sissemaksid, samas ulatuses, kui nende skeemidega hõlmatud isikutele, kelle puhul sissemaksid enam ei tehta, kuid kes jäävad samasse liikmesriiki. Nimetatud artiklit kohaldatakse ka teiste kõnealuse täiendava pensioniskeemi eeskirjade kohaseid õigusi valdavate isikute suhtes. Teine direktiivi oluline säte on artikkel 5, mis ütleb, et liikmesriigid tagavad, et täiendavatest pensioniskeemidest makstakse täiendavate pensioniskeemidega hõlmatud isikutele ja teistele kõnealuste skeemide kohaseid õigusi valdavatele isikutele teistes liikmesriikides kõik kõnealuste skeemide kohased hüvitised, ilma maksude ja tehingutasudeta.

Seega on direktiiviga üksnes tagatud omandatud pensioniõiguste säilimine. Direktiiv ei hõlma aga endas täiendavate pensioniõiguste kaasaskantavust, s.o võimalust omandada pensioniõigused ja säilitada õigus pensionile, kandes need tööalase liikuvuse korral üle uude skeemi. Direktiiv ei hõlma endas seega pensioniõiguste ülekantavuse, säilitamise ning täiendavate õiguste omandamisega seotud küsimusi, mis võib olla tõsiseks takistuseks töötajate liikumisvabadusele.²⁰⁴

²⁰⁴ Hajdu 2008, lk 122.

Liikumisvabaduse teostamise seisukohalt on äärmiselt oluline, et isikul oleks võimalik juba omandatud pensioniõigused üle kanda teise skeemi või samalaadsesse finantsasutusse. Isikul peaks olema võimalus valida, kas säilitada pensioniskeemist tulenevad õigused või kanda need üle uude skeemi. Samuti on oluline asjaolu, kui isik otsustab asuda tööle teises liikmesriigis, siis ei kustuks tema juba omandatud pensioniõigused. Direktiiviga ei reguleerita küsimusi, mida sageli nimetatakse lisapensionide n.ö kaasaskandmiseks, s.o võimalus omandada pensioniõigused (ka lühema tööperioodi jooksul, kui seda on skeemiga kehtestatud minimaalne pensioniõiguste omandamise periood, või oma karjääri alguses) ning säilitada pensionihüvitis, kandes selle üle uude skeemi töölase liikuvuse korral. Sellise lisapensioni kaasaskandmise võimaluse puudumine võib mõjuda negatiivselt töötajate liikuvusele.²⁰⁵

Selge on see, et täiendavate pensionisüsteemidega seonduv liikumisvabadus ei ole direktiiviga saavutatud. Mis puudutab liikumisvabadusega seonduvaid takistusi üldiselt, siis direktiiv nõuab üksnes võrdset kohtlemist siseriiklike ja piiriüleste juhtumite puhul. Kui takistused liikumise osas on olemas liikmesriigi siseselt, siis võivad need esineda ka juhul, kui isik on töötanud mitme liikmesriigi territooriumil. Esmapilgul tundub see õiglane, kuid töötajate liikumisvabadus ei tähenda üksnes võrdset kohtlemist, vaid nõuab laiemat takistuste kõrvaldamist, mis võivad takistada liikumist riikide vahel. Endiselt on vajadus veel rohkem kaitsvamate sätete järele ülemäärase ooteaja või kokkuliitmise perioodide jaoks, mis aitavad täita ooteaja kindla süsteemi järgi. Samuti ei käsitleta direktiivis õiguste ülekandmisega seonduvat ühest riigist või süsteemist teise.²⁰⁶

Samas sätestab direktiiv nr. 98/49 ka täiendavate pensioniskeemide osas olulisi reegleid. Direktiivi artikkel 7 kohaselt võtavad liikmesriigid meetmeid selle tagamiseks, et tööandjad, usaldusisikud või teised täiendavate pensioniskeemide haldamise eest vastatavad isikud teavitaksid skeemiga hõlmatud isikuid nende teise liikmesriiki suundumise korral piisavalt nende pensioniõigustest ja kõnealuse skeemi kohaselt nende käsutuses olevatest valikutest. Selline teave peab vähemalt vastama teabele, mida jagatakse nende kavaga hõlmatud isikutele, kelle suhtes sissemaksete tegemine lõpetatakse, kuid kes jäävad samasse liikmesriiki.

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Ghailani, Guardiancich, Natali, Ferrera, Jessoula 2011, lk 49.

2.3. Pensionite taotlemine

Kollisiooninormide eeskirjad moodustavad tuumiku Euroopa Liidu määruste nr. 882/2004 ja nr. 987/2009 koordineerimisel. Sellised eeskirjad on olulised, sest nad tagavad isikutele sotsiaalkindlustushüvitised, millele neil õigus on.²⁰⁷

Määruse kohaselt hüvitise saamiseks esitab taotleja taotluse oma elukohajärgsele asutusele või selle liikmesriigi asutusele, kelle õigusakte viimasena tema suhtes kohaldati. Kui asjaomase isiku suhtes ei ole kunagi olnud kohaldatavad elukohajärgse asutuse kohaldatavad õigusaktid, edastab see asutus taotluse sellele liikmesriigi asutusele, kelle õigusaktid olid viimati kohaldatavad. Taotluse esitamise kuupäev kehtib kõigi asjaomaste asutuste puhul.

Rakendamismääruse kohaselt asutusi, kellele esitatakse või edastatakse hüvitisetaotlus nimetatakse kontaktasutusteks. Elukohajärgset asutust ei nimetata kontaktasutuseks. Lisaks hüvitisetaotluse läbivaatamisele tema kohaldatavate õigusaktide kohaselt korraldab see asutus kontaktasutuste ülesannete täitmisel andmevahetust, otsustest teatamist ja toiminguid, mis on vajalikud taotluse läbivaatamiseks asjaomastes asutustes, ning esitab taotlejale taotluse korral kogu asjaomase teabe läbivaatamisel esinevate ühendustega seotud aspektide kohta ja hoiab teda kursis läbivaatamise käiguga.

Rakendamismääruse kohaselt iga kontaktasutus edastab viivitamata hüvitisetaotluse ja kõik talle kättesaadavad dokumendid kõnealustele asutustele, et nad saaksid samal ajal alustada taotluse läbivaatamist. Kontaktasutus teatab teistele asutusele kindlustus- ja elamisperioodid, mille suhtes kohaldatakse tema õigusakte. Iga kõnealune asutus teatab kontaktasutusele ja muudele kõnealustele asutustele võimalikult kiiresti kindlustus- ja elamisperioodid, mille suhtes kohaldatakse tema õigusakte. Iga kõnealune asutus arvutab hüvitise summa määruse nr. 883/2004 artikli 52 kohaselt ja teatab kontaktasutusele ja teistele asjaomastele asutustele oma otsuse maksmisele kuuluvate hüvitiste summa ja mis tahes muu määruse artiklite 53-55 kohaldamiseks vajaliku teabe.

Rakendamismääruse kohaselt iga asutus teatab taotlejale oma kohaldatavatele õigusaktidele vastavalt tehtud otsuse. Igas otsuses täpsustatakse selle puhul võimaldatavad õiguskaitsevahendid ja edasikaebamise tähtajad. Kui kontaktasutust on teavitatud kõigist iga

²⁰⁷ Lhernould 2011, lk 25.

asutuse tehtud otsusest, saadab ta taotlejale ja teistele asjaomastele asutustele kokkuvõtted nende otsustest. Kui taotleja pärast kokkuvõtte saamist leiab, et kahe või enama asutuse tehtud otsuste vastastikune mõju võib olla kahjustanud tema õigusi, on taotlejal õigus nõuda, et asjaomased asutused vaataksid otsused vastavates siseriiklikes õigusaktides sätestatud tähtaegade jooksul läbi. Taotlejat teavitatakse läbivaatamise tulemustest kirjalikult.

Rakendamismääruse kohaselt põhimääruse artikli 6 kohaldamiseks pöördub pädev asutus nende liikmesriikide asutuste poole, kelle õigusakte asjaomase isiku suhtes on samuti kohaldatud, et määrata kindlaks nende riikide õigusaktide kohaselt täitunud kõik kindlustusperioodid. Liikmesriigi õigusaktide alusel täitunud asjaomased kindlustus-, töötamis-, füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemise või elamisperioodid liidetakse mis tahes teise liikmesriigi õigusaktide alusel täitunud sellistele perioodidele põhimääruse artikli 6 kohaldamiseks vajalikus ulatuses, tingimusel et need perioodid ei kattud. Kui ühe liikmesriigi õigusaktidest tuleneva kohustusliku kindlustuse alusel täitunud kindlustus- või elamisperiood kattub kindlustusperioodiga, mis vabatahtliku kindlustuse või kohustusliku kindlustuse vabatahtliku jätkamise alusel on täitunud vastavalt teise liikmesriigi õigusaktidele, võetakse arvesse üksnes kohustusliku kindlustuse alusel täitunud perioodi. Kui kindlustus- või elamisperiood, mis ei ole ühe liikmesriigi õigusaktide alusel täitunud võrdsustatud periood, kattub teise liikmesriigi õigusaktide alusel võrdsustatud perioodiga, võetakse arvesse üksnes perioodi, mis ei ole võrdsustatud periood. Kõik kahe või enama liikmesriigi õigusaktide kohaselt võrdsustatud perioodid võtab arvesse ainult selle liikmesriigi asutus, kelle õigusaktide alusel oli asjaomane isik viimati kohustuslikult kindlustatud enne kõnealust perioodi. Juhul kui asjaomane isik ei olnud enne kõnealust perioodi liikmesriigi kohustusliku kindlustusega hõlmatud, võtab seda arvesse selle liikmesriigi asutus, kelle õigusaktide alusel oli ta kohustuslikult kindlustatud esimest korda pärast kõnealust perioodi. Kui ei ole võimalik täpselt kindlaks teha aega, mil teatud kindlustus- või elamisperioodid ühe liikmesriigi õigusaktide alusel täitusid, eeldatakse, et need perioodid ei kattud teise liikmesriigi õigusaktide alusel täitunud kindlustus- või elamisperioodidega, ning kui see on asjaomasele isikule soodne, võetakse neid arvesse mõistlikus ulatuses.

Rakendamismääruse kohaselt taotluste läbivaatamise ja hüvitiste väljamaksmise hõlbustamiseks ja kiirendamiseks teevad asutused, kelle kohaldatavaid õigusakte kohaldatakse isiku suhtes, järgmist: vahetavad teiste liikmesriikide asutustega või teevad neile kättesaadavaks nende isikute identifitseerimise üksikasjad, kelle puhul on vahetunud riik,

kelle siseriiklikke õigusakte selle isiku suhtes kohaldatakse, ning teevad koos kindlaks, et need identifitseerimise üksikasjad on olemas ja vastavad kriteeriumitele, või vastasel korral annavad nendele isikutele võimaluse otseseks juurdepääsuks nende identifitseerimise üksikasjadele. Piisavalt enne pensioniõiguste saamise miinimumiga või enne siseriiklikus õiguses kindlaksmääratud iga vahetavad asjaomase isikuga ja teiste liikmesriikide asutustega või teevad neile kättesaadavaks teabe (täitunud perioodid või muud olulised üksikasjad) nende isikute pensioniõiguste kohta, kelle puhul on vahetunud riik, kelle siseriiklikke õigusakte selle isiku suhtes kohaldatakse, või vastasel korral teavitavad neid isikuid õigusest saada hüvitist tulevikus või annavad neile võimaluse ise tutvuda neile tulevikus tekkivate hüvitiste saamise õigustega.

Autoril on raske öelda, kas allnimetatud kord saab olema tõhus, kuid seadusandja eesmärk, et kaitsta võõrtöötajaid ja võidelda koordineerimise reeglite väärkasutuse või pettuse tõttu, on positiivne areng. Siinjuures väärrib tähelepanu kaks protseduuri.²⁰⁸

- 1) Rakendamismääruse artikkel 6 sätestab reeglid selle jaoks, kui on probleeme kohaldavate õigusaktide kindlaksmääramisel erinevate institutsioonide või kahe või enama liikmesriigi vahel. Selle sätte eesmärk on kaitsta võõrtöötaja õigusi, kes on jäänud ilma kaitseta, kuivõrd liikmesriigid on loobunud oma pädevusest. Õigusaktidega hõlmamatus ei ole seega määruse nr. 883/2004 ja rakendamismääruse nr. 987/2009 alusel võimalik.²⁰⁹ Rakendamismäärus näeb ette, et kui kahe või mitme liikmesriigi asutuse vahel esineb erimeelsusi kohaldatavate õigusaktide kindlaksmääramise suhtes, kohaldatakse asjaomase isiku suhtes ajutiselt ühe kõnealuse liikmesriigi õigusakte, prioriteetsuse järjekord määratakse järgmiselt: a) selle liikmesriigi õigusaktid, kus isik tegelikult töötab või tegutseb füüsilisest isikust ettevõtjana, kui töötamine või füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemine toimub ainult ühes liikmesriigis; b) elukohaliikmesriigi õigusaktid, kui asjaomane isik teostab seal osa oma tegevusest või tegevustest või kui isik ei tööta ega tegutse füüsilisest isikust ettevõtjana; c) selle liikmesriigi õigusaktid, kelle õigusaktide kohaldamist algselt taotleti, kui isik tegutseb kahes või mitmes liikmesriigis.

²⁰⁸ Ibid, lk 37.

²⁰⁹ Ibid.

2) Rakendamismääruse artikkel 16 sätestab, et kui isik, kelle tegevus toimub kahes või enamas liikmesriigis, teatab sellest oma elukoha liikmesriigi pädeva võimuorgani määratud asutusele. Isiku elukohajärgne määratud asutus määrab viivitamatult kindlaks asjaomase isiku suhtes kohaldatavad õigusaktid, võttes arvesse põhimääruse artiklit 13 ja rakendamismääruse artiklit 14. Selline esialgne kindlaksmääramine on ajutine. Asutus teavitab ajutiseks kindlaksmääramisest iga liikmesriigi, kus tegevust teostatakse, määratud asutust. Kohaldatavate õigusaktide ajutine kindlaksmääramine muutub lõplikuks kahe kuu jooksul pärast sellest asjaomaste liikmesriikide pädevate võimuorganite nimetatud asutuste teavitamist vastavalt rakendamismäärusele, välja arvatud juhul kui need õigusaktid on juba lõplikult kindlaks määratud või kui üks asjaomastest asutustest teatab elukoha liikmesriigi pädeva võimuorgani nimetatud asutusele enne kahekuulise ajavahemiku lõppu, kui ta ei saa veel õigusaktide kindlaksmääramisega nõustuda või ta on selles küsimuses eriarvamusel. Kui kahtlused kohaldatavate õigusaktide kindlaksmääramisel muudavad vajalikuks kontakti kahe või enama liikmesriigi asutuste vahel, määratakse asjaomase isiku suhtes kohaldatavad õigusaktid kindlaks ühise kokkuleppe teel liikmesriigi pädevate võimuorganite nimetatud ühe või enama asutuse või pädevate võimuorganite endi taotlusel, võttes arvesse põhimääruse artiklit 13 ja rakendamismääruse artikli 14 asjakohaseid sätteid.

Siinkohal tuleb aga arvestada ka määruse nr. 883/2004 artikliga 16, mille kohaselt kaks või mitu liikmesriiki, nende liikmesriikide pädevad võimuorganid või selliste võimuorganite määratud asutused võivad ühisel kokkuleppel sätestada teatavate isikute või isikukategooriate huvides erandid määruse artiklite 13 kuni 15 sätetest. Kuigi mõistet “teatavate isikute või isikukategooriate huvides” on raske hinnata ja sõltub konkreetselt juhtumist, siis selle rakendamine on liikmesriikide seas väga populaarne, kuna see tagab paindlikkuse või isegi selleks, et vältida tülikaid lahendusi, mis tulenevad koordineerimise reeglistikust.²¹⁰

²¹⁰ Ibid, lk 38.

KOKKUVÕTE

Kuna rahvastik Euroopa Liidus vananeb, on juba praegu vanaduspensionid valitsuste üheks suuremaks kuluallikaks paljudes Euroopa Liidu liikmesriikides. Leidmaks lahendusi olukorra leevendamiseks on liigutud täiendavate pensioniskeemide poole, mis tähendab seda, et tänased töötajad maksavad ise oma pensionite eest. Sellised reformid liikumaks täiendavate pensioniskeemide poole on aga püstitanud küsimuse, milline on Euroopa Liidu õiguslik raamistik täiendavate pensioniskeemide osas.

Euroopa Liidu tasandil on sotsiaalkindlustuse kaitse tagamiseks Euroopa Liidu toimimise lepingu artikkel 48 kohaselt töötajate liikumisvabaduse takistamiseks selles osas kaks komplekti õiguslikke vahendeid: määrus nr. 883/2004, mis kohaldub riiklikele sotsiaalkindlustussüsteemidele ning pakub koos rakendamismäärusega nr. 987/2009 ulatuslikku ja üksikasjalikke reegleid ning direktiiv nr. 98/49, mis kohaldub täiendavatele pensioniskeemidele, mis ei ole hõlmatud määrusega nr. 883/2004 ning koosneb üksnes neljast sisulisest sättest. Seega saab öelda, et nii määrus nr. 883/2004 kui ka direktiiv nr. 98/49 (samuti ka kasumlikkuse direktiiv, mis jäi küll vastu võtmata), teevad vahet sellel, kas tegemist on riikliku või täiendava pensioniskeemiga.

Koordineerimise reeglistikule alluvate sotsiaalkindlustushüvitiste komplekti sisustamisel on piiratud üksnes määruse nr. 883/2004 artiklis 3 (1) nimetatud sotsiaalkindlustusliikidega, milleks on haigushüvitised, sünnitus- ja sellega samaväärsed isadushüvitised, invaliidsushüvitised, vanadushüvitised, toitjakaotushüvitised, tööõnnetus- ja kutsehaigushüvitised, matusetoetus, töötushüvitised, eelpensionihüvitised ja perehüvitised. Igale sotsiaalkindlustusliigile vastab eraldi sotsiaalne risk. Mis puudutab vanadushüvitisi, siis määrust rakendatakse vanadus-, töövõimetus- ja toitjakaotuspensionitele. Oluline on aga seejuures, et konkreetne hüvitis peab tulema õigusaktist. Termin õigusakt määruse nr. 883/2004 artikli 1 (l) mõttes ei tee vahet pensioniskeemi mehhanismil. Oluline on üksnes, et see tuleneks otseselt sotsiaalkindlustussüsteemide kohaldamise õigusaktidest. Seega koordineerimissüsteem tagab pensionide koordineerimise üksnes niisugustel juhtudel, kui tegemist on riiklikult tagatud pensionitega. Kuivõrd liikmesriikidel on võimalik deklaratsiooni teel tuua skeeme määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse, sõltub koordineerimise reeglistiku täpne kohaldamisala liikmesriikide deklaratsioonidest vastavalt määruse nr. 883/2004 artiklile 1 (l). Asjaolul, et liikmesriigid ei too lepinguliste sätetega

kindlaksmääratud toetusi määruse alla on mitmed negatiivsed tagajärjed. Seetõttu on soovitatav julgustada liikmesriike andma deklaratsioone välja soodsama ulatusega, et tuua lepingulisi skeeme määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse. Üks viis seda teha, on anda liikmesriikidele tõendamiskoormis ehk kohustus selgitada, miks deklaratsiooni ei saa anda üldiselt siduvale skeemile. Praegu liikmesriikidel sellist kohustust ei ole. Juhul, kui liikmesriik ei suuda anda piisavat põhjendust, tuleks niisugune skeem viia määruse reguleerimisalasse.

Töö autor on jõudnud töö käigus järeldusele, et täiendavad kohustuslikud pensioniskeemid peaksid kuuluma määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse, kuivõrd sellised skeemid on reguleeritud õigusaktidega, pakuvad kaitset vanaduse riski vastu ning on osa sotsiaalkindlustussüsteemist. Täiendav pensioniskeem, millega liitumine on vabatahtlik määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse ei kuulu. Sellisel juhul ei ole tegemist kohustusliku iseloomuga skeemiga ning sellega liitumine on vabatahtlik. Samuti jäävad selliste skeemide puhul konkreetsed kindlustustingimused kindlustusandja määrata.

Määrus nr. 883/2004 sisaldab olulisi üldpõhimõtteid – mittediskrimineerimine, ühe riigi õigussüsteemi kohaldamine, perioodide kokkuliitmine ja hüvitiste eksport, millest tulenevalt on määruse nr. 883/2004 alusel omandatud pensioniõigused piisavalt kaitstud ning iga liikmesriik maksab isikule pensioni, mis vastab selles liikmesriigis täidetud kindlustusperioodile. Samas tõusetub küsimus, kas määrusest nr. 883/2004 tulenevad üldprintsüübid on kohaldatavad täiendavatele pensioniskeemidele. Seoses täiendavate pensioniskeemidega võrdse kohtlemise põhimõte ei loo liikmesriikidele täiendavate pensioniskeemide osas uusi kohustusi. Võrdse kohtlemise põhimõttest tulenevalt hõlmavad täiendavad pensioniskeemid majanduslikult aktiivseid inimesi ilma piiranguteta nende kodakondsusele. Pensioniõiguste eksport määruse nr. 883/2004 alusel ei tekita samuti probleeme. Reeglina siseriiklikud õigusaktid ei sisalda mingeid piiranguid selles osas. Ühe riigi õigussüsteemi kohaldamise printsiibi rakendamine täiendavate pensioniskeemide osas ei ole aga selge. Võimalikud probleemid on seotud asjaoluga, millised on skeemides osalemise tingimused erinevate vanuserühmade suhtes – millised vanuserühmad on kohustatud skeemiga liituma, millistel vanuserühmadel on võimalik valida, kas liituda skeemiga või mitte ja millistel vanuserühmadel on keelatud skeemiga liituda – sellised reeglid on erinevates liikmesriikides erinevad. Küsimus seisneb ka selles, kas *pro-rata temporis* põhimõte on sobilik printsiip täiendavate pensioniskeemide koordineerimisel. Sellistel skeemidel põhinevad pensionid sõltuvad otseselt skeemi tehtud sissemaksetest ja selle kasumist.

Kuivõrd sissemaksepõhised skeemid saab välistada *pro-rata* hüvitise arvutamisest, tähendab see seda, et Euroopa Liidu tasandil saab eristada seda, kas konkreetne skeem põhineb sissemaksega seotud hüvitisel (koos täieliku *pro-rata* hüvitise arvutamisega) või kindlaksmääratud sissemaksetega, kus sellest loobutakse. Seetõttu on oluline seoses täiendavate pensioniskeemidega selgitada välja, kas töötajale, kes lahkub skeemist seoses sellega, et liigub teise liikmesriiki tekib kahju võrreldes nende töötajatega, kes lõpetavad maksete tegemise, kuid jäävad samasse liikmesriiki. Kui vastus mõnede skeemide või liikmesriikide osas on positiivne, tuleb tarvitusele võtta kompenseerivad meetmed, kuid oma iseloomult peaksid sellised meetmed sobima täiendavatele pensioniskeemidele. Täiendavate pensioniskeemide kindlustusperioodide kokkuliitmisega seonduvad probleemid taanduvad Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklile 48. Teiselt poolt on see artikkel oluline, et koordineerida erinevaid pensioniskeeme sõltumata nende õiguslikust seisundist või muudest tunnustest. Samas ei võta see arvesse eri tüüpi pensioniskeeme. Selge on see, et *pro-rata* arvutus ei ole sobilik vahend täiendavatele pensioniskeemidele.

Mitteriiklikele sotsiaalkindlustusskeemidele kohaldub direktiiv nr. 98/49 kaitsmaks täiendavaid pensioniõigusi töötajatele ja füüsilisest isikust ettevõtjatele, kes liiguvad Euroopa Liidu territooriumil. Samas on direktiiv pigem napolisõnaline ja sätestab üldised reeglid jättes käsitlemata pensioniõiguste säilitamisega, ülekantavusega ja täiendavate õiguste omandamisega seotud küsimused. Mis puudutab liikumisvabadusega seonduvaid takistusi üldiselt, siis direktiiv nõuab üksnes võrdset kohtlemist siseriiklike ja piiriüleste juhtumite puhul. Täiendavate pensioniõiguste kaasaskantavuse küsimus on olulisem kui kunagi varem. Kui täiendavate pensioniõiguste kaasaskantavus on piiratud, siis töötajate, kes liiguvad liikmesriikide vahel, pensioniõigusi karistatakse. See aga takistab omakorda liikumisvabadust ning piirab tööjõu liikumist. Täiendavate pensioniõiguste kaasaskantavuse kindlustamist toetab asjaolu, et paljud pensionireformid on fokuseeritud täiendavatele pensioniskeemidele. Selle probleemiga mitte tegelemine võib viia selleni, et veelgi vähem inimesi liigub Euroopa Liidu piires töö eesmärgil. Samuti võib see viia selleni, et inimesed kaotavad soovi liituda selliste pensioniskeemidega, kui nad seisavad silmitsi võimalusega kaotada oma pensioniõigused, kui nad otsustavad vahetada töökohta ja/või liikuda teise liikmesriiki. Pensioniõiguste kaasaskantavuse probleem on tõsiseks takistuseks töötajate liikumisvabadusele, mistõttu võib öelda, et täiendavate pensioniskeemidega seonduv liikumisvabadus ei ole direktiiviga saavutatud. Seega ei ole õnnestunud leida adekvaatseid koordineerimise reegleid selliste pensionisüsteemide suhtes, jättes olulise lünga Euroopa

Liidu õigusaktidesse, mis kaitsevad töötajaid ja isikute liikumisvabadust Euroopa Liidus. Samas tuleb liikmesriikidel direktiivi kohaselt tagada täiendavatest pensioniskeemidest makseid täiendavate pensioniskeemidega hõlmatud isikutele ja teistele kõnealuste skeemide kohaseid õigusi valdavatele isikutele teistes liikmesriikides kõik kõnealuste skeemide kohased hüvitised, samuti andma teavet skeemi liikmetele, kes liiguvad teistesse liikmesriikidesse, mis on olulised sätted täiendavate pensioniskeemide osas.

Töö autori hinnangul tuleb oluliselt selgemaks muuta Euroopa Liidu õigusaktide vaherkord, mis puudutab täiendavaid pensioniskeeme. Hetkel kehtib põhimõte, et täiendavale pensioniskeemile, millele kohaldub määrus nr. 883/2004, ei saa kohaldada direktiivi nr. 98/49. Samas on sellisel õiguslikul eristamisel omad puudused, kuna on olemas skeemid, mis on oma olemuselt samal ajal kohustuslikud ja täiendavad. Töö autor on seisukohal, et olemasolev õiguslik eristamine riiklike ja täiendavate pensioniskeemide osas, millele ühenduse koordineerimise reeglid on kehtestatud, ei ole enam funktsionaalne. Eksisteerib vähemalt kaks põhjust, miks praegune klassifikatsioon riiklik vs täiendav Euroopa Liidu tasandil ei ole enam rahuldav, eriti mis puudutab sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimist määruse nr. 883/2004 alusel. Esiteks täiendavate skeemide areng, mis on eraõiguslike kindlustusandjate juhitud on pikaajaline nähtus ning ilmselt ei muutu see nii pea. Teine ja tihedalt hiljutiste reformidega seotud põhjus on see, et liikumine täiendavate pensioniskeemide poole on dramaatiliselt vähendanud Euroopa Liidu koordineerimise reeglistiku kohaldamisala. Korrektne pensioniskeemide eristamine Euroopa Liidus lahendaks ühe peamise tehnilise probleemi, millega Euroopa Liidu tasandil poliitikutel tuleks kokku puutuda ja selleks on kõrvaldada takistused sotsiaalkindlustuse koordineerimise valdkonnas, mis seonduvad tööjõu liikumisvabadusega Euroopa Liidus. Ühtne pensioniskeemide liigitus omab suurt tähendust Euroopa Liidu õigusaktide kohaldamise valdkonnas.

Töö autor on seisukohal, et selle asemel, et teha vahet riiklikul või täiendaval pensioniskeemil, tuleks pigem eristada, kas tegemist on kohustusliku või vabatahtliku skeemiga. Ehk teisisõnu tuleks arvesse võtta, kas pensioniskeemiga liitumine on muudetud kohustuslikuks või on sellega liitumine vabatahtlik. Töö autor on seisukohal, et mõiste õigusakt määruse nr. 883/2004 alusel peaks hõlmama ka täiendavaid pensioniskeeme, millega liitumine on muudetud kohustuslikuks.

Kuna nii määrus nr. 883/2004 kui ka direktiiv nr. 98/49 sisaldavad endas mitmeid olulisi sätteid täiendavate pensioniskeemide osas, siis tuleks töö autori hinnangul pensioniskeemidele, millega liitumine on muudetud kohustuslikuks samaaegselt kohaldada nii määrust nr. 883/2004 kui ka direktiivi nr. 98/49. See aga nõuaks mitmeid muudatusi mõlemasse eelnimetatud dokumenti, et need vajalikus ulatuses kohalduksid täiendavatele pensioniskeemidele. Eelkõige nõuab see seda, et riiklikud ja täiendavad skeemid ei oleks teineteist välistavad, kuivõrd hetkel saab direktiivi nr. 98/49 kohaldada üksnes nende skeemide suhtes, millele ei saa kohaldada määrust nr. 883/2004.

Mis puudutab Eesti pensionisüsteemi teist ja kolmandat sammast, siis on töö autor jõudnud järeldusele, et teine samm on niisugune pensioniskeem, millele tuleb kohaldada määrust nr. 883/2004. Teise samba puhul ei ole tegemist pensioniga, mida garanteeritakse riigi poolt. Tõsi, riik küll toetab teise samba finantseerimist, kuid samas finantseerib seda sammast töötaja. Kuigi see pensioniosa on kohustuslik, on see siiski teatud osas vabatahtlik. Nimelt isikud, kes on sündinud enne 01.01.1983.a. võivad valida, kas nad selle skeemiga liituvad või mitte. Samas isikud, kes kohustusliku kogumispensioniga liitunud on, enam skeemist väljuda ei saa. Seega on küll tegemist kohustusliku kindlustusega, kuid see pole mitte kõigile elanikele kohustuslik. Euroopa Ühenduse koordineeriva reeglistiku kohaselt hõlmatakse määrusega kõik erinevad toetused, mida garanteeritakse pädeva riigi seaduste alusel ja mis on seotud määruse art 3 (1) nimetatud sotsiaalsete riskidega. Kohustusliku kogumispension puhul ei ole tegemist riigi poolt tagatava sotsiaalse kindlustusega, vaid täiendava pensionimaksega lisaks riiklikus pensionikindlustuses ettenähtud pensionile. Kuigi kohustuslik kogumispension viiakse ellu eraõiguslike pensionifondide poolt, on süsteemi finantseerimiseks ning selle süsteemi eksisteerimiseks seaduslik alus. Seega arvestades Euroopa Ühenduse koordineerimise määruses sisalduvat seaduse mõistet ning seda, et tegemist on kohustusliku kindlustusega, on nimetatud täiendav pensioniliik hõlmatud õigusakti definitsiooniga ning sellest tulenevalt ka Euroopa Ühenduse koordineerimise määrusega.

Töö autor on jõudnud järeldusele, et Eesti pensionisüsteemi kolmas samm on niisugune samm, mis määruse nr. 883/2004 reguleerimisalasse ei kuulu ja nimetatud sambale tuleb kohaldada direktiivi nr. 98/409. Eesti pensionisüsteemi kolmas samm kujutab endast vabatahtlikku pensionikindlustust. Kuigi vabatahtlikule pensionikindlustusele on seadusega sätestatud raamtingimused, kuidas toimub pensionide garanteerimine, jäävad suures osas

konkreetsed pensionikindlustuse tingimused pensionifondide määrata. Seega on oma olemuselt tegemist eraviisilise kindlustamisega ning selline vabatahtlik kogumispension ei kuulu koordineeriva süsteemi alla.

SUMMARY

EUROPEAN UNION SOCIAL SECURITY COORDINATION RULES AND SUPPLEMENTARY PENSION SCHEMES

The primary aim of the master's thesis is to analyze if supplementary pension schemes, incl. the second and third pillars of the Estonian pension system are subject to the EU social security coordination rules. If not, then find out what the legal framework of the European Union regarding the supplementary pension schemes is. The other aim of the thesis is to analyze if the general principles resulting from the coordination rules, like the non-discrimination principle, application of the legislation of one single country/member state, aggregation of periods and the export of benefits are applicable to supplementary pension schemes.

In the thesis the author tries to find answers to two hypotheses. The first hypothesis is that regardless of the coordination rules adopted in the European Union coordinating the protection of the social security systems of the member states, adequate coordination rules focusing on the supplementary pension schemes are missing on the European level. Therefore, the freedom of movement in regard to supplementary pension schemes on the European level has not been achieved. The second hypothesis of the thesis is that the second pillar of the Estonian pension system is kind of a social benefit that the coordination rules have to be applied to.

On the European level, there are two sets of legal tools regarding supplementary pension entitlements guaranteeing social protection in accordance with Article 48 of the Treaty on the Functioning of the European Union: Regulation No (EC) 883/2004 that is applied to national social security systems and together with its implementing Regulation (EC) No 987/2009 offers comprehensive and detailed rules, and Directive No 98/49 that is applied to supplementary pension schemes that have not been covered under Regulation No 883/2004, which includes only four substantive provisions. Thus, we may say that both Regulation No (EC) 883/2004 and Directive No 98/49 differentiate between statutory or supplementary pension schemes.

In providing content to the set of social security benefits subject to coordination rules only these types of social security as set out in Article 3 (1) of Regulation No 883/2004 have been confined to. A separate social risk corresponds to each type of social security. Considering retirement benefits, the regulation is applied to retirement benefits, disability pensions and survivor's pensions. It is relevant, however, that a specific benefit should result from a legal act. The term "legal act" based on Article 1(1) of Regulation No 883/2004 does not differentiate what the mechanism of the pension scheme is. It is important that it should result directly from the legal acts applied to the social security systems. Thus, the coordination system guarantees the coordination of pensions only if we deal with statutory pensions. As member states are able to introduce schemes into the scope of Regulation No 883/2004 by way of declarations, the exact scope of application of coordination rules will depend on the declarations of the member states.

Regulation No 883/2004 includes significant general principles such as non-discrimination, application of the legislation of one single country/member state, aggregation of periods and export of benefits as a result of which the pension entitlements acquired based on Regulation No 883/2004 are adequately protected and every member state pays an individual a pension that corresponds to the completed insurance period in this member state. Still, a problem arises whether the general principles resulting from Regulation No 883/2004 are applicable to supplementary pension schemes. In regard to supplementary pension schemes, the principle of equal treatment does not create new obligations to member states in this respect. The export of pension entitlements in accordance with Regulation No.883/2004 does not create problems either. The principle of applying the legislation of one single country/member state in regard to supplementary pension schemes, however, is not clear enough. Possible problems are related to the fact what exactly the participation conditions of different age groups in the schemes are: which age groups are obliged to join the scheme, which groups are entitled to choose whether to join or not and which groups are prohibited to join the scheme – such rules are different in different countries. The question is if the *pro-rata temporis* principle is appropriate for coordinating supplementary pension schemes. The pensions based on such schemes directly depend on the contributions made to the scheme and the profitability of the scheme. As the contribution-based schemes can be eliminated from the calculation of the *pro-rata* benefit, it still means that on the EU level it is possible to differentiate if a certain scheme is based on a contribution-related benefit (with a full *pro-rata* benefit calculation) or fixed contributions when it is waived.

Directive No 98/49 is applied to non-state social security schemes in order to protect supplementary pension entitlement of the employed and self-employed persons moving within the European Union. Still, the directive is rather laconic and stipulates general rules leaving out the issues pertaining to the retention, transfer and acquiring additional rights of the pension entitlement.

In the opinion of the author of the thesis it is necessary to considerably clarify the relations among the legal acts of the EU as regards the supplementary pension schemes. Currently there is a principle that if Regulation No 883/2004 is applied to a supplementary pension scheme, then Directive No 98/49 cannot be applied to it any more. At the same time, such legal distinction has certain shortcomings as there are schemes that in their nature are both obligatory and supplementary.

The author of the thesis is of the opinion that instead of differentiating between the statutory or supplementary pension schemes we should rather differentiate whether it is an obligatory or voluntary scheme. The author argues that the term “legal act” as stipulated in Regulation No 883/2004 should also involve supplementary pension schemes the joining of which has been made compulsory. As Regulation No 883/2004 and Directive No 98/49 both include several relevant provisions regarding supplementary pension schemes the author considers that both Regulation No 883/2004 and Directive No 98/49 ought to be simultaneously applied to the pension schemes the joining of which has been made compulsory. This in turn requires several changes to both documents so that they could be applied to the pension schemes to the extent required. First and foremost, both state and supplementary schemes should not be mutually preclusive.

Considering the second and third pillars of the Estonian pension system – the author has come to a conclusion that the second pillar or funded pension is such a pension system that Regulation No 883/2004 has to be applied to. The second pillar pension is not a pension safeguarded by the government. It is true that the state supports the funding of the second pillar, but main funding is done by an employee. Although obligatory funded pension is carried out by private pension funds, there is a legal base for the funding and existence of the system. Taking into account the term “law” in the coordination regulation of the EU and that

it is a obligatory insurance, the above-mentioned type of pension is covered by the definition of a legal act and based on that, also by the coordination regulation of the EU.

The author of the thesis has reached a conclusion that the third pillar of the Estonian pension system is such a pension system that does not fall under the scope of Regulation No 883/2004 and the named pillar has to be subject to Directive No 98/49.

The third pillar of the Estonian pension system is a voluntary type of pension insurance. Although there are framework conditions set up for voluntary pension insurance how pensions are safeguarded, the majority of the specific conditions of pension insurance are determined by pension funds. Thus, by nature it is private insurance and such voluntary funded pension is not subject to a coordination system.

Helen Friedemann 06.05.2013.a.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Barnard, C. EC Employment Law. 2. tr. Oxford University Press. 2000.
2. Euroopa Komisjoni kodulehekül. Arvutivõrgus:
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=468&langId=et>
3. Ghailani, D., Guardiancich, I., Natali, D., Ferrera, M., Jessoula, M. Scope of the coordination system in the pension field. European Social Observatory. 2011. Arvutivõrgus: http://www.mwpweb.eu/1/144/resources/publication_1457_1.pdf
4. Guardiancich, I., Natali, D. The cross-border portability of supplementary pensions: lessons from the European Union. Global Social Policy, vol. 12, 3. 2012.
5. Hajdu, J. Coordination of old-age pension in the European Union. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pecs Publicata, Vol. 141. 2008.
6. International Labour Organization. Coordination of Social Security Systems in the European Union. An explanatory report on EC Regulation No. 883/2004 and its Implementing Regulation No. 987/2009. 2010. Arvutivõrgus:
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_166995.pdf
7. Jorens, Y., Overmeiern, F. General principles of coordination in regulation 883/2004. European Journal of Social Security, 2009, Volume 11.
8. Leppik, L. Co-ordination of pensions in the European Union: the case of mandatory defined-contribution schemes in the central and eastern european countries. European Journal of Social Security. 2006, Volume 8, No. 1.
9. Lhernould, J.-P. New rules on conflicts: regulations 883/2004 and 987/2009. ERA Forum. 2011.
10. Narits, N. Õiguse Entsüklopeedia. Juura 2007.
11. Pennings, F. European Social Security Law. Fifth Edition. Intersentia 2010.
12. Pensionikeskus kodulehekül. Arvutivõrgus: <http://www.pensionikeskus.ee>
13. Poliitikauuringute keskus Praxis. Eesti sotsiaalkindlustussüsteemi jätkusuutliku rahastamise võimalused. 2011. Arvutivõrgus:
https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/riigikantselei/strateegia/SocSec_10-11-11_uuring.pdf

14. Ruutmaa, M. Pension systems and labour mobility, portability of pension in EU. University of Lincoln. 2011. Arvutivõrgus:
http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/35025/Ruutma_Mariliis.pdf?sequence=1
15. Zaglmayer, L. Euroopa Liidu sotsiaalkindlustuse koordineerimise reeglid ja erandid hüvitiste eksportimisel. Magistritöö. Tartu Ülikool. 2008. Arvutivõrgus:
http://tartu.ester.ee/record=b2414616*est
16. Tavits, G. Euroopa Liidu sotsiaalkindlustuse koordineerimise reeglid ja Eesti pensionireform. Juridica. X/2002.
17. Tavits, G. European Social Security Law – Social Security System for Migrant Workers and Estonian Situation. Juridica International. III 1998.
18. Tavits, G. Sotsiaalhooldusõigus. Juura 2006.
19. Verschueren, H. Regulation 883/2004 and invalidity and old-age pensions. European Journal of Social Security. Volume 11. 2009.

Kasutatud normatiivmaterjalid

20. Euroopa Liit. Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon. ELT C 326, 26.10.2012, lk 47—390.
21. Euroopa Liit. Euroopa Ühenduse asutamisleping (Konsolideeritud versioon 2006). ELT C 321E, 29.12.2006, lk 37—186.
22. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2004/38/EÜ, 29. aprill 2004, mis käsitleb Euroopa Liidu kodanike ja nende pereliikmete õigust liikuda ja elada vabalt liikmesriikide territooriumil ning millega muudetakse määrust (EMÜ) nr 1612/68 ja tunnistatakse kehtetuks direktiivid 64/221/EMÜ, 68/360/EMÜ, 72/194/EMÜ, 73/148/EMÜ, 75/34/EMÜ, 75/35/EMÜ, 90/364/EMÜ, 90/365/EMÜ ja 93/96/EMÜEMP kohaldatav tekst. ELT L 158, 30.4.2004, lk 77—123 (eestikeelne eriväljaanne: Peatükk 05 Köide 05 Lk 46 – 61).
23. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 631/2004, 31. märts 2004, millega muudetakse nõukogu määrust (EMÜ) nr 1408/71 ühenduse piires liikuvate töötajate, füüsilisest isikust ettevõtjate ja nende pereliikmete sotsiaalkindlustusskeemide rakendamise kohta ja nõukogu määrust (EMÜ) nr 574/72, millega sätestatakse menetlus määruse (EMÜ) nr 1408/71 rakendamiseks õiguste reguleerimise ja

- menetluste lihtsustamise osas (EMPs ja Šveitsis kohaldatav tekst). OJ L 100, 6.4.2004, p. 1–5.
24. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 629/2006, 5. aprill 2006, millega muudetakse nõukogu määrust (EMÜ) nr 1408/71 sotsiaalkindlustusskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate ja füüsilisest isikust ettevõtjate ning nende pereliikmete suhtes ja nõukogu määrust (EMÜ) nr 574/72, millega sätestatakse määruse (EMÜ) nr 1408/71 rakendamise kord (EMPs kohaldatav tekst). ELT L 114, 27.4.2006, lk 1—8.
 25. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr 883/2004, sotsiaalkindlustussüsteemide kooskõlastamise kohta (EMPs ja Šveitsis kohaldatav tekst). – ELT L 166, 30.04.2004, Lk1-123 (eestikeelne eriväljaanne: peatükk 05 köide 05 lk 72-116).
 26. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 988/2009, 16. september 2009, millega muudetakse määrust (EÜ) nr 883/2004 sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimise kohta ja määratakse kindlaks selle lisade sisu (EMPs ja Šveitsis kohaldatav tekst). LT L 284, 30.10.2009, lk 43—72.
 27. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 987/2009, 16. september 2009, milles sätestatakse määruse (EÜ) nr 883/2004 (sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimise kohta rakendamise kord EMPs ja Šveitsis kohaldatav tekst). ELT L 284, 30.10.2009, lk 1—42 (eestikeelne eriväljaanne: peatükk 05 köide 01 lk 35-8).
 28. ILO Convention C 102. Convention concerning minimum standards of Social Security. ILO, C 102, 1952.
 29. Investeerimisfondide seadus. - RT I 2004, 36, 251, RT I, 06.07.2012, 1.
 30. Kogumispensionide seadus. - RT I 2004, 37, 252, RT I, 25.10.2012, 1.
 31. Lissaboni leping, millega muudetakse Euroopa Liidu lepingut ja Euroopa Ühenduse asutamislepingut. Euroopa Liit. Sõlmitud Lissabonis 13. detsembril 2007. ELT C 306, 17.12.2007, lk 1—271.
 32. Lissaboni strateegia rakendamine: Ettepanek: Euroopa parlamendi ja Nõukogu direktiiv täiendavate pensioniõiguste kaasaskantavuse parandamise kohta {SEC(2005)1293} /* KOM/2005/0507 lõplik - COD 2005/0214 */.
 33. Nõukogu direktiiv 98/49/EÜ, 29. juuni 1998, ühenduse piires liikuvate töötajate ja füüsilisest isikust ettevõtjate täiendavate pensioniõiguste kaitse kohta. EÜT L 209, 25.7.1998, lk 46—49 (estikeelne eriväljaanne: Peatükk 05 Köide 03 Lk 323 – 326).

34. Nõukogu määrus nr. 3, mis puudutab piiriüleste töötajate sotsiaalkindlustust. Journal Officiel no P 30, 16.12.1958.
35. Nõukogu määrus nr. 4, millega rakendatakse Nõukogu määrust 3/58. Journal Officiel no P 30, 16.12.1958.
36. Nõukogu määrus (EMÜ) nr 1612/68, 15. oktoober 1968, töötajate liikumisvabaduse kohta ühenduse piires. EÜT L 257, 19.10.1968, lk 2—12 (eestikeelne eriväljaanne: Peatükk 05 Köide 01 Lk 15 – 26).
37. Nõukogu määrus (EMÜ) nr 1408/71, 14. juuni 1971, sotsiaalkindlustuskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate ja nende pereliikmete suhtes. EÜT L 149, 5.7.1971, lk 2—50 (eestikeelne eriväljaanne: Peatükk 05 Köide 01 Lk 35 - 82).
38. Nõukogu määrus (EMÜ) nr 574/72, 21. märts 1972, millega määratakse kindlaks määruse (EMÜ) nr 1408/71 sotsiaalkindlustuskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate ja nende pereliikmete suhtes rakendamise kord. EÜT L 74, 27.3.1972, lk 1—83 (eestikeelne eriväljaanne: Peatükk 05 Köide 01 Lk 83 – 160).
39. Nõukogu määrus (EÜ) nr 118/97, 2. detsember 1996, millega muudetakse ja ajakohastatakse määrust (EMÜ) nr 1408/71 sotsiaalkindlustuskeemide kohaldamise kohta ühenduse piires liikuvate töötajate, füüsilisest isikust ettevõtjate ja nende pereliikmete suhtes ning määrust (EMÜ) nr 574/72, millega on kehtestatud määruse (EMÜ) nr 1408/71 rakendamise kord. EÜT L 28, 30.1.1997, lk 1—229 (eestikeelne eriväljaanne: Peatükk 05 Köide 03 Lk 3 – 231).
40. Riikliku pensionikindlustuse seadus. – RT I 2001, 100, 648, RT I, 06.12.2012, 1.
41. ÜRO Inimõiguste ülddeklaratsioon. Arvutivõrgus:
<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=est>

Kasutatud kohtupraktika

42. EKo 16.12.1976, C-63/76, *Inzirillo vs. Caisse allocations familiales Lyon*.
43. EKo 29.11.1977, C-35/77, *Beerens*.
44. EKo 27.01.1981, C-70/80, *Vigier*.
45. EKo 15.01.1986, C-41/84, *Pinna vs. Caisse d'allocations familiales de la Savoie*.
46. EKo 24.02.1987, C-397/85, *CRAM Rhône-Alpes vs. Giletti*.
47. EKo 04.10.1991, C-349-/87, *Paraschi vs. Landesversicherungsanstalt Württemberg*.
48. EKo 30.03.1993, C-282/91, *Sociale Verzekeringsbank vs. de Wit*.

49. EKo 20.02.1997, C-88/95, *Martínez Losada jt vs. Instituto Nacional de Empleo ja Instituto Nacional de la Seguridad Social*.
50. EKo 24.09.1998, C-35/97, *komisjon vs. Prantsusmaa*.
51. EKo 26.01.1999, C-18/95, *Terhoeve*.
52. EKo 15.06.2000, C-302/98, *Sehrer*.
53. EKo 06.07.2000, C-73/99, *Morvin*.
54. EKo 21.09.2000, C-124/99, *Borawitz*.
55. EKo 08.07.2004, C-502/01, *Gaumain-Cerri ja Barth*.
56. EK 20.01.2005, C-306/03, *Salgado Alonso*, kohtujurist J. Kokotti ettepanek.
57. EKo 07.07.2005, C-227/03, *van Pommeren-Bourgondiën*.
58. EKo 22.11.2005, C-443/93, *Vougioukas vs. Idryma Koinonikon Asfalisseon*.
59. EKo, 03.04.2008, C-331/06, *K. D. Chuck*.
60. EK 11.11.2010, C-379/09, *Maurits Casteels versus British Airways plc*, kohtujurist J. Kokotti ettepanek.
61. EKo 10.03.2011, C-379/09, *Casteels*.
62. EKo 10.05.2012, C-39/10, *komisjon vs. Eesti*.
63. EKo 21.02.2013, C-282/11, *Concepción Salgado González*.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Helen Friedemann

(sünnikuupäev: 06.02.1998.a.)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Euroopa Liidu sotsiaalkindlustuse koordineerimise reeglistik ning täiendavad pensioniskeemid

mille juhendaja on dr. iur. Gaabriel Tavits,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 06.05.2013.a.